

ಮೀಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ

ದೇವುಡು

ಮಹಾನುಜೋಪಾಧ್ಯಾಯ
ಮೀಮಾಂಸಾಕಂಠೀರವ, ಮೀಮಾಂಸಾರತ್ನ
ವೈದ್ಯನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು

ಮಿಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ

ಮಹಾಕವಿಪ್ರಾಚಾರ್ಯ
ಮಿಮಾಂಸಾಕಂಠೀರವ, ಮಿಮಾಂಸಾರತ್ನ
ವೈಷ್ಣಾನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರ ಅಶೀರ್ವಾದದೊಡನೆ

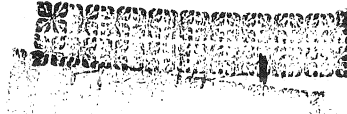
ದೀಪ್ತುಡು ಬರೆಪುದು

ಪ್ರಕಾಶಕರು :
ನಮ್ಮ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ
ಬೆಂಗಳೂರು
೧೯೩೮

ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಕಾದಿರಿಸಲಾಗಿದೆ

New Acc. No.	6089
Location No.	

ಬೆಲೆ: ರೂ. ೧-೪-೦

ಬೆಂಗಳೂರು ಪುಸ್ತಕ, ಮೈಸೂರು ರೋಡ್, ಬೆಂಗಳೂರು ಸಿಟಿ

ಆ ಶೀರ್ವಾದ

ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕನವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಲೋಕವೃತ್ತಿಯು ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವಾದ ಮೋಕ್ಷದ ಕಡೆಗೆ ಒಲಿದಿದ್ದರೂ ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕ ಶ್ರೇಯಸ್ಸರೂಪವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ಅಸಂಭವವು. ಕಾಲಮುಹುರ್ಮುಹುರಾದ ಧರ್ಮಶರಣರ ಸಂಖ್ಯೆಯು ನಾಧಿಕವಾದಾಗ ಧರ್ಮಶರಣರಾದ ಆಸ್ತಿಕರು ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ, ಉಪಾಸನಾ ಎಂಬ ಮಾರ್ಗತ್ರಯಗಳಿಂದ ಧರ್ಮವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವರು.

ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥವು: ಅಲೌಕಿಕವಾದ ವೇದದಿಂದಲೇ ಅದು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕು: ಪೌರುಷೇಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಚರಣಗಳಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೂ ಪಡೆಯುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛುಗಳು ಉತ್ತರಮಾಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವಂತೆ ಧರ್ಮೇಚ್ಛುಗಳು ಪೂರ್ವಮಾಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರು.

ಪೂರ್ವಮಾಮಾಂಸೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ಬೇರೆ ತರ್ಕ. ವ್ಯಾಕರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಅನಗತವಾಗುವುದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಹಸದ ಮಾತು. ಅದರಿಂದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪ್ರಕೃತ, ಚಿ|| ದೇವುಡು ಶಾಸ್ತ್ರಿಯು ಹೀಗೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಪರಂಪರಾಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಬಂದ ಈ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾನಭಿಜ್ಞರಾದ ಧರ್ಮೇಚ್ಛುಗಳಿಗಾಗಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ “ವಿಚಾರ ಸರಣಿಯು ನವೀನವಾದರೂ ಆದರಣೀಯವಾಗಿದೆ: ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ” ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ. ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಿಕೀರ್ಣವಾಗಿರುವ ಅನೇಕಾಂಶಗಳನ್ನು ಏಕತ್ರ ಸಮವೇತ ಮಾಡಿ ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಬರೆದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವು ಆನಂದಪಟ್ಟು, ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡಿದ್ದೇವೆ.

ಈಗ ದೇಶಾಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನಂತ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಸತ್ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಧರ್ಮಮೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಫಲಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಭಹಳ ಸಹಾಯವಾಗುವುದು.

ಮತ್ತೂ ಸನಾತನಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಅನೇಕಾನೇಕ ಸಂದೇಹಗಳು ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸುತ್ತಿರುವ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಭಟ್ಟ ಪಾದರ ವಾರ್ತಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದಲೇ ಈ ಸಂದೇಹಧ್ವಾಂತ ನಿವಾರಣವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೂ ಉತ್ತಮಿಗಳೂ ಆದ ಈತನಂತಹವರಿಂದ ಅಂತಹ ಸತ್ಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭಾರವು ಶ್ರೇಯಸ್ಕಾಮಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದುದು.

ಈ ಸದ್ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸಿದ್ದೇವೆಯೆಂದು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ಜಾತಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವವರು ಅಪರೂಪ: ಆದರೂ ಲೋಕೋಪಕಾರವಾಗುವುದು ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದಲೇ! ಅದರಿಂದ, ಈತನು ಇದೇ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಇದೇ ಉತ್ಸಾಹ, ಇದೇ ಅಭಿಮಾನಗಳಿಂದ ಧರ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆಯುವಂತೆ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಆಯುಸ್ಸನ್ನೂ ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನೂ ದಯಪಾಲಿಸಲಿ ಎಂದು ಆಶೀರ್ವಾದಮಾಡುತ್ತೇವೆ.

ವೈದ್ಯನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಿ,

ಮಹಾನುಜೋಪಾಧ್ಯಾಯ, ಮೀಮಾಂಸಾಕಂಠೀರವ,

ಮೀಮಾಂಸಾರತ್ನ,

ಸಿವೃತ್ತ ಶಂಕರ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲಾಧ್ಯಕ್ಷರು,

ಬೆಂಗಳೂರು.

ಪೀಠಿಕೆ

ಭರತಖಂಡದ ನಾಗರಿಕತೆಯು ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಗಳೆಂಬ ಎರಡು ದಡಗಳ ನಡುವೆ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಜೀವನದಿ. ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಈ ಎರಡರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಅವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ವಿಚಾರಿಸಬೇಕು. ಅವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಅನುಷ್ಠಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಇಹಪರಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪಡೆದ “ಶಾಪಾದಪಿ ಶರಾದಪಿ” ಧೀರರಾಗಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಲೆಂದು ಪೂರ್ವಿಕರು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಸಾಧನಗಳಾದ ಷಡ್ವರ್ತನಗಳನ್ನು ಲೋಕಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿಟ್ಟರು. ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ (ತರ್ಕ) ವೇದಾಂತ (ಉತ್ತರಮೀಮಾಂಸೆ)ಗಳು ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕ ಶಾಸ್ತ್ರಜಾಲವೆಲ್ಲವೂ ಕಾಲಗರ್ಭವನ್ನು ಸೇರುವುದರಲ್ಲಿವೆ. ಭರತಖಂಡದ ಸೌಭಾಗ್ಯವೇನು? ಇಲ್ಲಿನ ನಾಗರಿಕತೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇನು? ಇದು ಸನಾತನವಾಗಿ ಅಮರವಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವುದೇ ನಿಜವಾದರೆ, ಅಮರವಾದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಅಜರವೂ ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉಪಾಯವೇನು? ಮೃಗವಾಗಿ ನಡೆದು ಬೇಸತ್ತು ಮಾನವನಾಗಲು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿರುವ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಚಾರಗಳ ಕಣ್ಣು ವಿಂಧ್ಯ ಹಿಮಾಲಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹರಿದು ಭರತಖಂಡದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ: ಆ ಬೆಳಕಿನ ನಂದದ ಆ ನಂದಾದೀಪದ ಕುಡುವಳಿಸಿ, ಬತ್ತಿಯನ್ನೆತ್ತಿ ಬೆಳಗಿಸಿ, ಮತ್ತೆ ನಮ್ಮ ಭಾರತಿಯನ್ನು ಜಗದ್ಗುರು ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸುವ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಈ ಹಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಉತ್ತರವು ಈ ಷಡ್ವರ್ತನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಕಾಮಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಬೇಕು. ‘ಹೀಗಿದೆ ಯಂತೆ’ ಎಂಬ ಘಟ್ಟದಿಂದ ‘ಹೀಗೇ ಇದೆ’ಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು.

ಭರತಖಂಡವು ಮೂರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಪರಕೀಯರ ದಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರೂ, ದಾಸ್ಯ, ಅಜ್ಞಾನ, ದಾರಿದ್ರ್ಯ, ರೋಗಗಳಿಗೆ

ತುತ್ತಾಗಿದ್ದರೂ ಇನ್ನೂ ಮಹಾಮಹಾವಿಭೂತಿಗಳ ತರ್ಮನೆಯಾಗಿದೆ. ಆ ಭಾಗ್ಯದ ಮೂಲವು ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ, ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವ. ಈ ಧರ್ಮದ ಆಚರಣಕ್ಕೂ ಈ ದೇಶಕ್ಕೂ ಕಾಲಾನುಗುಣವಾಗಿ ಹ್ರಾಸವೃದ್ಧಿಗಳೂ ನೀಚೋಚ್ಚದಶೆಗಳೂ ಬಂದಿವೆ. ನೀಚದಶೆಯು ಕಳೆದು ಉಚ್ಚದಶೆಯ ಆರಂಭವಾಗುವಾಗಲೆಲ್ಲ ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞನು ಬಂದು “ಧಾರ್ಮಿಕರಾಗಿ, ಧರ್ಮಜ್ಞರಾಗಿ” ಎಂದು ಉಪದೇಶಮಾಡಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಜನವು “ಆಚಾರವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವು ಬರಡು, ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವು ಕುರುಡು” ಎಂಬುದನ್ನು ಉಪದೇಶದಿಂದ ತಿಳಿದು, ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ, ಉಪಾಸನಾ ಎಂಬ ಸ್ತಂಭತ್ರಯಾತ್ಮಕವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಮಾಡಲು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗುವುದು. ವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಕಾಮಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ವ್ಯಕ್ತವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಪಂಚಗಳ ಸೇತುವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. “ವಿಶ್ವಾಭೂತ”ಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಹಾಗೆ ಮಾತ್ರ, ಉಳಿದ ಮುಪ್ಪಾಗುವು ಆ ಅಮೃತದಿವದಲ್ಲಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಉದ್ಧಾರವನ್ನು ಕೋರಿದವನು, ಉದ್ಧರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಆ ಅಮೃತದಿವದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸುವನು.

ಇಂತಹ ಸನಾತನಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಬೋಧಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿವೆ. ಇದು ದೇಶಭಾಷೆಗಳ ಯುಗ, ಕಾಲಾನುಗುಣವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತವು ಹಿಂದುಳಿಯುತ್ತ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು. ಅಧಿಕೃತನಾದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸನಾತನಿಯೂ ತನ್ನ ಋಣವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಓದಬೇಕು: ಓದಿಸಬೇಕು. ಈ ಅಧ್ಯಯನ ಅಧ್ಯಾಪನಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಈಗ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಾದರೂ ನಡೆಯಬೇಕು.

*

*

*

ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಗಾಢಪರಿಚಯವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಯನವು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕು.

ಅದರಿಂದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಓದಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವು ನನಗೆ ಬಹಳ ವಾಗಿತ್ತು. ದಿವಂಗತ ಶ್ರೀ|| ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನವೂ ಬೆಂಗಳೂರಿನ ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವೂ ಅದೃಷ್ಟವಶದಿಂದ ದೊರೆಯಿತು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವರ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿದವರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತಿರುವ ಕೃತಜ್ಞತಾಬುದ್ಧಿಗೆ ಶಾಶ್ವತ ರೂಪವನ್ನೊಂದನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಯು ಇತ್ತು. ಜೊತೆಗೆ ಮಿತ್ರರನೇಕರು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಬಯಸಿದರು. ಇವೆರಡರ ಫಲವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಹುಟ್ಟಿದೆ.

ಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅತೀವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದುದು. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಭಾಟ್ಟಮತವನ್ನು ಹಿಡಿದವರು. ಅದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವೂ ಭಾಟ್ಟಮತವನ್ನೇ ಹಿಡಿದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು. ವಿಷಯ ವಿವರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕ ವಾರ್ತಿಕ, ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕಗಳಿಂದಲೂ, ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕೆಯಿಂದಲೂ ಭಾಗ ಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆರನೆಯ ಮತ್ತು ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಬಹು ಭಾಗವು ಮಾಮಾಂಸಾನ್ಯಾಯಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡುದು. ಇದುವರೆಗೆ ಆಗಲೇ ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥಗಳು ಒಂದೆರಡು ಆದರೂ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ, ಇದನ್ನು ಇನ್ನೂ ಪ್ರೌಢವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ವಿಸ್ತಾರ ವಾಗಿ ಬರೆಯಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ತರ್ಕಬುದ್ಧಿ ಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೂ ದ್ರೋಹವಾಗದಂತೆ, ಶ್ರೀಯ ಸ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಬರೆದ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾದವಶವಾಗಿ ಲೋಪ ದೋಷಗಳು ಬಂದಿರಬಹುದು: ಅವನ್ನು ವಿಧ್ವಾಂಸರು, ವಿಶುದ್ಧಮತಿ ಗಳು, ಪ್ರಾಜ್ಞರು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವುದು.

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹಾವಿದ್ವಾನ್ ವಿ. ಎಸ್. ರಾಮಚಂದ್ರಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರ ಸಹಾಯವೂ ತೀರ್ಥಪಾದರಾದ ಮಹಾ ಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ, ಮಾಮಾಂಸಾಕಂಠೀರವ, ಮಾಮಾಂಸಾರತ್ನ

ವೈದ್ಯನಾಥಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರು ಆಶೀರ್ವಾದಗಳೂ ದೊರೆತು ನನ್ನನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿವೆ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇದಿಷ್ಟು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಕಾರಣರಾದ ಶ್ರೀ|| ಸಿ. ಶ್ರೀಕಂಠೇಶ್ವರ ಅಯ್ಯರವರನ್ನು ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಪೂಜ್ಯ ತೀರ್ಥರೂಪರವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೪೦ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳ ನಿಧಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಅದರಿಂದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ವೃತ್ತಿಯು ನಡೆಯುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡು ಮಾಡಿ ಲೋಕೋಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಮಹನೀಯರು. ಆ ಮಹನೀಯರ ದಾನದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಬಂದುದು. ಅದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆ ಪೂಜ್ಯ ಮಹನೀಯರ ಅಡಿದಾವರೆಗೆ ಅರ್ಪಣಮಾಡಿದ್ದೇನೆ.

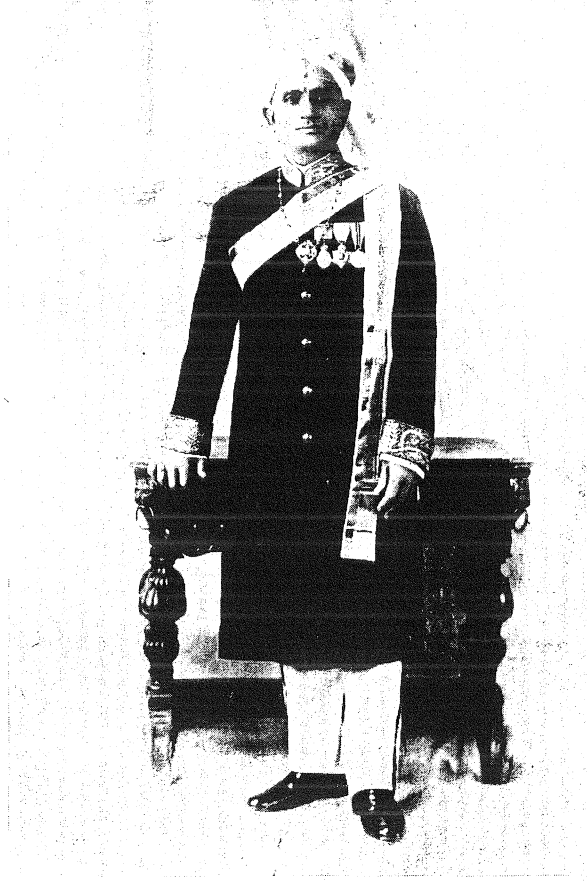
ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಉಪಕಾರ ವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಬರುವ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭಾಜನರಾಗುವವರು ಈ ಕೆಳಗೆ ಹೆಸರಿಸಿರುವ ಮಹನೀಯರು: ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವೇತನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉಪಕಾರಮಾಡಿದ ಶ್ರೀ|| ಸಿ. ಸುಬ್ಬರಾಯರ ವೇತನನಿಧಿಯ ಸಭೆಯ ಸದಸ್ಯರು: ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಲು ಅಪ್ಪಣೆಯಿತ್ತ ಶ್ರೀ ವಿದ್ಯಾವಿಶಾರದ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರೀ ಕುಣಿಗಲು ರಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರು, ಶಾಸ್ತ್ರಪಾಠ ಹೇಳಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೃತಕೃತ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಮಹಾನುಹೋಪಾಧ್ಯಾಯೇತ್ಯಾದಿ ಬಿರುದಾಂಕಿತರೂ ಇಂದಿನ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಬಲ್ಲ ಒಬ್ಬರೇ ಒಬ್ಬ ಮಹನೀಯರೆಂದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರೀ ವೈದ್ಯನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರು.

ಈ ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಹಲವು ತರದಿಂದ ಸಹಾಯಮಾಡಿರುವ ಶ್ರೀ|| ಎಚ್. ಯೋಗನರಸಿಂಹಂ ಅವರು, ಶ್ರೀ|| ಎಸ್. ಜಿ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರು, ಶ್ರೀ|| ಬೆಳ್ಳಾವೆ ವೆಂಕಟನಾರಣಪ್ಪನವರು, ರಾವ್ ಸಾಹೆಬ್ ರಾಜಚರಿತ ವಿಶಾರದ ಶ್ರೀ|| ಸಿ. ಹಯವದನರಾಯರು, ಶ್ರೀ|| ವಿ. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಅಯ್ಯರ್ ಅವರು ಇವರಿಗೂ ನನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಅನಂತ ವಂದನೆಗಳು.

ಬೆಂಗಳೂರು ಪ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾದ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ವರ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಜೈಮಿನಿ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾ ವಿಸ್ತರವನ್ನು ಮೊಳೆ ಜೋಡಿಸಿದಾಗ ಅವರು ನನ್ನಿಂದ ಅನೇಕ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು. ಈ ಸಹನೆ, ಈ ವಿಶ್ವಾಸ, ಈ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಈ ಪ್ರೆಸ್ಸಿನವರನ್ನೂ ಅತ್ಯಂತ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಬೆಂಗಳೂರು, }
ಮೇ ೧೯೩೮.

ದೇವುಡು

ಗುರು ಭಕ್ತ ಕೇಸರಿ
ರಾಜ ಸಭಾ ಭೂಷಣ, ದಿವಾನ್ ಬಹದೂರ್
ಸಿ. ಶ್ರೀಕಂಠೇಶ್ವರ ಅಯ್ಯರ್, ಬಿ.ಎ., ಬಿ.ಎಲ್. ಅನರು

ಕೈಲಾಸವಾಸಿಗಳಾದ
ಶ್ರೀಯುತ ಸಿ. ಶ್ರೀಕಂಠೇಶ್ವರ ಅಯ್ಯರ್
ಅವರ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ
ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ.

ವಿಷಯ ಸೂಚಿಕೆ

I. ಆಶೀರ್ವಾದ

iii

ಮೀಮಾಂಸಾಕಂಠೀರವ, ಮೀಮಾಂಸಾರತ್ನ,
ಮಹಾನುಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರೀ ವೈದ್ಯನಾಥ
ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಅಧ್ಯಕ್ಷರು, ಶ್ರೀ ಶಂಕರಮಠ ಪಾಠ
ಶಾಲಾ, ಬೆಂಗಳೂರು ಇವರಿಂದ.

II. ಪೀಠಿಕೆ

v

೧. ಮೀಮಾಂಸಾ ಗ್ರಂಥಗಳು

೧-೧೭

ಮೀಮಾಂಸಾ ಎಂದರೇನು?—ಪೂರ್ವೋತ್ತರ
ಮೀಮಾಂಸೆಗಳು—ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕಾರರೂ—
ಭಾಷ್ಯಕಾರರು—ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು—ಪ್ರಭಾಕರರು
ಮಂಡನಮಿಶ್ರರು—ಸಾರ್ಥಸಾರಥಿಮಿಶ್ರರು—ಶಾಲಿಕ
ನಾಥರು—ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳು.

೨. ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು

೧೮-೨೯

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು—ಇದು ದ್ವಾದಶಲಕ್ಷ್ಯ
ಣಿಯು—ಸಂಕ್ಷೇಪಸರಿಚಯವು—ತರ್ಕಪಾದವು—
ಪೂರ್ವಷಟ್ಪದಿ—ಉತ್ತರಷಟ್ಪದಿಗಳು—ಮೀಮಾಂಸಾ
ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ.

೩. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು

೩೦-೪೦

ಧರ್ಮ—ಅಧರ್ಮ—ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೆರ
ಡನ್ನೂ ಅರಿಯಬೇಕು—ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಪ್ರಮಾಣ
ಗಳು—ಧರ್ಮವು ಅವೈದಿಕವಾದರೆ ಅಧರ್ಮವೇ ಆಗು
ವುದು—ಧರ್ಮವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಸ್ವತಂತ್ರನೋ
ಪರತಂತ್ರನೋ?—ಪ್ರಮಾಣ ಪರೀಕ್ಷೆಯು—ಪ್ರತ್ಯ
ಕ್ಷಾದಿ ಷಟ್ಪ್ರಮಾಣಗಳು—ಧರ್ಮದ ಫಲ.

೪. ಕರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು

೪೧-೫೧

ಕರ್ಮ—ಶ್ರೌತಸ್ಮಾರ್ತ ಕರ್ಮಗಳು—ವಿಹಿತ
ಕರ್ಮ ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮಗಳು—ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕಾಮ್ಯ
ಕರ್ಮಗಳು—ಪ್ರಧಾನಗೌಣ ಕರ್ಮಗಳು—ಪ್ರಕೃತಿ
ವಿಕೃತಿ ಅನುಭಯ ಕರ್ಮಗಳು—ಕರ್ಮಫಲ—
ಅಪೂರ್ವ—ದೇವತೆಗಳು—ಸೇಶ್ವರ ಮೀಮಾಂಸೆಯು.

೫. ಜೀವಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು	೫೨-೬೦
ಅತ್ಮ-ಪ್ರಪಂಚ-ಜಡ - ಜೀತನ ವಿಭಾಗಗಳು- ಜೀವ-ಸ್ವರ್ಗ-ನರಕ-ಮೋಕ್ಷ.	
೬. ನ್ಯಾಯ ವೇದ ವೇದಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು	೬೨-೮೩
ನ್ಯಾಯಗಳು - ಕೆಲವು ನ್ಯಾಯಗಳು - ನ್ಯಾಯ ಗಳು ವೇದವೂ-ವೇದ-ವೇದವಿಭಾಗ - ವೇದಭಾಷ್ಯ.	
೭. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತು	೮೪-೯೦
ವಿನಕ್ಕೆ ಯು-ಪದಾರ್ಥವು-ಪದಾರ್ಥವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಗಳು-ಭಾವನೆಯು-ಭಾವನಾಂಶಗಳು.	
ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೧	೯೧-೧೨೦
ಜೈನಿನಿ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾ-ನಿಸ್ತರ-ತರ್ಕಪಾಠ.	
ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೨	೧೨೧-೧೩೨
ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು.	
Bibliography	೧೩೩
ಪ್ರಾರ್ಥನಾ	೧೩೫

ಮಿಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ

ಮಿಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಮಿಮಾಂಸಾ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಮಿಮಾಂಸಾ ಎಂದರೇನು? — ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಮಿಮಾಂಸಿಗಳು — ಸೂತ್ರಕಾರರೂ ವೃತ್ತಿಕಾರರೂ — ಭಾಷ್ಯಕಾರರು — ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು — ಪ್ರಭಾಕರರು — ಮಂಡನಮಿಶ್ರರು — ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಮಿಶ್ರರು — ಶಾಲಿಕನಾಥರು — ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳು.

ಮಿಮಾಂಸಾ ಎಂದರೇನು?

ಮಿಮಾಂಸಾ ಎಂದರೆ ವಿಚಾರಿಸುವುದು, ಚರ್ಚಿಸುವುದು, ಆಲೋಚಿಸುವುದು; ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳೂ ಚರ್ಚೆಗಳೂ ಮಿಮಾಂಸೆಯೆಲ್ಲ. ಪೂಜನೀಯನಾದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅದರ ಗೌರವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ಮಾತ್ರ ಮಿಮಾಂಸೆ. ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ನ್ಯಾಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು.¹

ಮಿಮಾಂಸಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಮೊದಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ “ಸಂಧಿಗ್ಧವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ನಡೆದ ವಿಮರ್ಶೆ” ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.² ಅಂತಹ ವಿಮರ್ಶೆಗಳೆಲ್ಲ ಒಟ್ಟುಸೇರಿ ಒಂದು ನಿಯತ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಯಿತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಶಬ್ದವು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಬಂದಿದೆ. ಬರುಬರುತ್ತ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣ, ವಿಶಿಷ್ಟ, ಅರ್ಥಗಳೆರಡೂ ಬಂದು, ಇದು ಮಿಮಾಂಸಾ ಎಂದರೆ ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಿಮಾಂಸಾ ಎಂದರೆ ಚರ್ಚೆ ಎಂಬ ಸಾಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ (ಕಾವ್ಯ ಮಿಮಾಂಸಾ, ಚಿತ್ರ ಮಿಮಾಂಸಾ ಎಂಬಂತೆ) ಬಂದಿದೆ.

ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನತೆ

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪುರಾತನವಾದುದು. ಆಸ್ತಿಕರು “ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಮೊದಲು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ವಿರಚಿಸಿದನು. ಆತನಿಂದ ಕೃಮೇವಾಗಿ ಇಂದ್ರ, ಆದಿತ್ಯ, ವಸಿಷ್ಠ, ಪರಾಶರ, ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನ, ಜೈಮಿನಿಗಳು ಕಲಿತರು. ಜೈಮಿನಿಗಳು ಇದನ್ನು ಸೂತ್ರರೂಪವಾಗಿ ಬರೆದಿಟ್ಟರು” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.³

“ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು ಅಥವಾ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಸಂದೇಹವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸಂದೇಹವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.... ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯಾತಿಶಯವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ, ವೇದಾರ್ಥವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ನಿರ್ಣಯಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಎಂಬ ಅಂಶವು ವೇದವಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದುದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಮತ್ತೆ ಸಂಶಯವು ತಲೆದೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಯಾವಾಗಲೋ ಒಂದುಸಲ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯೊಂದು ತಲೆದೋರಿದರೆ, ವಿಪರೀತ ನಿರ್ಣಯವಾದರೂ ಆಗಬಹುದು ಅಥವಾ ಸಂಶಯವಾದರೂ ಹುಟ್ಟಬಹುದು.”⁴ ಹಾಗಾಗಬಾರದು ಎಂದು ವೇದಾರ್ಥ (ಧರ್ಮ) ವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತಿಳಿಯಿಸಿಕೊಡುವ ಭಾರವನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಹಿಸಿದೆ. (೧೮ನೆಯ ಪುಟ ನೋಡಿ.)

ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲ ಬೀಜರೂಪವಾಗಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಅವನ್ನು ಆಯಾ ಆಚಾರ್ಯರು ಶಿಷ್ಯಾನುಗ್ರಹಾರ್ಥವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬರುಬರುತ್ತ ಜನರಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯು ಕ್ಷೀಣವಾಗುತ್ತ ಬಂದುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಹೆಚ್ಚಿ ಆಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾಗುತ್ತ ಬಂದುವು.

“ಮೊದಲು ಜಾತವೇದರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ಯಧರ್ಮಗಳು ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು, ಅವರಿಗೆ ಯಾರೂ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಅನಂತರ

ಜಾತವೇದರ ಉಪದೇಶಮಾತ್ರದಿಂದ ಸತ್ಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲವರ ಕಾಲವಾಯಿತು. ಆಗ ಗುರುಗಳ ಆವಶ್ಯಕತೆಯು ಹುಟ್ಟಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಬರಬೇಕಾಯಿತು. ಆ ಯುಗವೂ ಕಳೆದು, ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದು ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸತ್ಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆದವರ ಕಾಲವು ಬಂದಿತು. ಆಗ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಅವರ ಅನಂತರ ಉಪದೇಶವಾದರೂ 'ಬುದ್ಧಿಂ ವ್ಯಾಮೋಹಯಸೀವಮೇ | ಏಕಂ ವದ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ' ಎನ್ನುವಂತಹ ಸಂದೇಹಗ್ರಸ್ತರ ಕಾಲವಾಗಿ ಆಗ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ನಂಬಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲೌಕಿಕ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕಾದಂತಹ ಕಾಲವಾಯಿತು. ಅನಂತರ ಆ ಕಾಲವೂ ಕಳೆದು ಶ್ರದ್ಧಾಹೀನರಾದವರ ಕಾಲವು ಬಂದಿತು" ಎಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯಶರಣರು ಹೇಳುವುದು.⁵

ವಿಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕಾಲಪರಿಣಾಮದ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ವೇದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ (ಯಜುರ್ವೇದ, ಪ್ರಥಮ ಕಾಂಡ, ಪಂಚಮ ಪ್ರಪಾಠಕ, ನವಮಾನುವಾಕ) ಋಷಿಗಳು ಕರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕೇ, ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕೇ ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಉಂಟು. ಅನೇ ಮುಂದೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಾಗಿವೆ; ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಅನೇಕ ಆಚಾರ್ಯರಿಂದ ಅನೇಕ ಮುಖವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ. ಹಾಗೆ ಅಪಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೆಲ್ಲ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಕರಗತ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಗದವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಸೂತ್ರಗಳು ಅರ್ಥವಾಗದೆ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಬರುವುವು ಎಂದು ವೃತ್ತಿಗಳೂ ಭಾಷ್ಯಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಭಾಷ್ಯವೂ ಎಷ್ಟೇ ಸುಲಭವಾಗಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥವಾಗದೇ ಹೋಗಲು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೂ ವಾರ್ತಿಕಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಸಂಗವು ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪರಿಪಾಠಿಯಿಂದ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕರಣ ಗ್ರಂಥಗಳೂ, ಶಾಸ್ತ್ರದ ಒಂದೊಂದು ವಿಷಯವನ್ನಾಗಲೀ ಅಧಿಕರಣವನ್ನಾಗಲೀ ಹಿಡಿದು ಬರೆದಿರುವ ವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಕ್ರೋಢಪತ್ರಗಳೂ ಬಂದುವು.

ಹಾಗೆಯೇ ಗ್ರಂಥರಾಶಿಯು ಬೆಳೆದಂತೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೂ ಕೊಂಚ ಕೊಂಚವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತ ಬಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ, ನವ್ಯಮತಗಳೆಂಬ ಭೇದವೂ ಹುಟ್ಟಿತು. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಣ ಮಾಡಲಾಗುವುದು.

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಹೆಸರುಗಳು

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ, ಕರ್ಮ ಮೀಮಾಂಸಾ, ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸಾ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಉಂಟು. ವೇದವು ಧರ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡುವುದು; ಅದರಿಂದ ಇದು ಧರ್ಮ ಮೀಮಾಂಸೆಯು. ವೇದದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕಾಂಡ, ಜ್ಞಾನಕಾಂಡ ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಕಾಂಡವು ಬೋಧಿಸುವ ಧರ್ಮದ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಇದು ಕರ್ಮ ಮೀಮಾಂಸೆಯು. ಕರ್ಮಕಾಂಡವು ವೇದದ ಪೂರ್ವಭಾಗವು; ಅದು ಬೋಧಿಸುವ ಕರ್ಮವು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯವು. ಅದರಿಂದ ಇದು ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸೆಯು (ಉತ್ತರಕಾಂಡವಾದ ಜ್ಞಾನಕಾಂಡವು ಬೋಧಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಉತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸೆಯು).

ಈ ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಈಗ ಸೂತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದು. ಆ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದವರು ಭಗವಾನ್ ಜೈಮಿನಿಗಳು. ಅವರು ತಮ್ಮ ಸೂತ್ರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೂ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಜಾದರಿ, ಕಾರ್ಷಾಪಜನಿ, ಆತ್ರೇಯ, ಜಾಡರಾಯಣ, ಐತಿಶಾಯನ, ಕಾಮುಕಾಯನ ಮೊದಲಾದ ಆಚಾರ್ಯರಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಜೈಮಿನಿಗಳ ಮೀಮಾಂಸೆಯೊಂದೇ ಈಗ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವುದು.^೧

ಸೂತ್ರಕಾರರು

ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ಜೈಮಿನಿಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು ಬಹಳ ಸ್ವಲ್ಪ. ಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬರುವ ಜೈಮಿನಿಗಳೊಬ್ಬರ

ಜೊತೆಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬ ಜೈಮಿನ್ಯಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತದೆ. ಜ್ಯೋತಿಷಕಾರರಾದ ಜೈಮಿನಿಗಳೊಬ್ಬರಿದ್ದಾರೆ. ಆಶ್ವಮೇಧಿಕ ನನ್ನು ಬರೆದ ವ್ಯಾಸ ಶಿಷ್ಯ ಜೈಮಿನಿಗಳೊಬ್ಬರಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಋಷಿ ತರ್ಪಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜೈಮಿನಿಗಳೂ ಉಂಟು. ಇವರಲ್ಲಿ ಮಾನ್ವಾಂಸಾ ಸೂತ್ರಕಾರರು ಯಾರೋ ತಿಳಿಯದು.

ಸೂತ್ರಕಾರರಾದ ಜೈಮಿನಿಗಳು ದ್ವಾಪರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಮಹಾ ಭಾರತವನ್ನು ವಿರಚಿಸಿದ ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನ ವ್ಯಾಸರ ಶಿಷ್ಯರು ಎಂದು ನಮ್ಮ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ, ಜೈಮಿನಿಗಳು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩೦೦೦(ಸು.)ರಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಆಧುನಿಕರು, ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೦೦ಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.⁷

ಸೂತ್ರಕಾರರು ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥಾಃತೋ ಧರ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂದು ಆರಂಭಮಾಡಿ, ತಾವು ರಚಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥದ ಉದ್ದೇಶವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮ ವನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು : ತಾನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಮಾಧಾನ, ಸಿದ್ಧಾಂತಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ; ಮತ್ತು ಅಭ್ಯುಪೇತ್ಯವಾದ, ಅನುಗ್ರಹವಾದ ಎಂಬ ವಾದಸಮಯಗಳನ್ನೂ ಆಭಾಷಾಂತಸೂತ್ರ, ಪ್ರಯೋಜನಸೂತ್ರ, ಪದೋತ್ತರ ಸೂತ್ರ, ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಸಮಯಗಳನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿ ಸಿರುವುದು.⁸

ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಣಿನೀಯ ಸೂತ್ರಜಾತದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪರಿ ಭಾಷೆಗಳು ಇಲ್ಲ ; ಮತ್ತು ಸೂತ್ರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ, ಅವಶ್ಯಕವಾದಾಗ ಸೂತ್ರಗಳು ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಒಂದೊಂದುವೇಳೆ ಎರಡು ಮೂರು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಂದು ಒಂದೇ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಒಂದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹಲವೆಡೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದೂ ಉಂಟು.⁹

ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇತರ ಆಚಾರ್ಯರ ನಾಮಧೇಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಆ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು, “ಬಾದರಾಯಣರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಗೌರವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೊರತು ಸ್ವಮತವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಕ್ಕಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ಒಟ್ಟು ೨,೬೪೪ ಇವೆ. ಇವನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಾಗಿ ೬೦ ಪಾದಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರು, ಆರು, ಒಂಬತ್ತು ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎಂಟು ಪಾದಗಳು. ಮಿಕ್ಕ ಅಧ್ಯಾಯಗಳೆಲ್ಲ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು.¹⁰ (೨೦ನೆಯ ಪುಟ ನೋಡಿ.)

ವೃತ್ತಿಕಾರರು

ಜೈಮಿನಿಗಳ ಅನಂತರ ಅವರ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಹಲವರು ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ, ಅವೆಲ್ಲವೂ ಖಿಲವಾಗಿಹೋಗಿ ಈಗ ಉಪವರ್ಷ ಚಾರ್ಯರ ವೃತ್ತಿಯ ಭಾಗವೊಂದು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ. ಅದೂ ವೃತ್ತಿಕಾರರು ಹೇಳಿರುವ ಹಾಗೆಯೇ ಇದೆಯೋ ಅಥವಾ ಅವರು ಹೇಳಿರುವುದರ ಅನುವಾದವೋ ತಿಳಿಯದು. ಹೀಗೆ, ಹಲವರು ವೃತ್ತಿಕಾರರು ಇದ್ದರು ಎಂಬುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಈ ವೃತ್ತಿಕಾರರು ಯಾರು ಯಾರು? ಯಾವಾಗ ಇದ್ದರು ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು.¹¹

ಈ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ವೃತ್ತಿಕಾರರೆಂದರೆ ಉಪವರ್ಷ ರೊಬ್ಬರೇ! ಇವರು ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೂ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬರೆದಿರುವಂತಿದೆ. ಇವರನ್ನು ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳೂ, ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರೂ, ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೂ “ಭಗವಾನುಪವರ್ಷಃ” ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಂಕರರು ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನೂ ಇವರನ್ನೂ ಕುರಿತು ಒಂದೇ ಎಡೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ, ಅವರನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರೆಂದೂ ಇವರನ್ನು ಭಗವಾನ್ ಎಂದೂ ಕರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇವರು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡವರು ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.¹²

ಕುಮಾರಿಲರು ಒಂದೆಡೆ ‘ವೃತ್ತಂತರೇಷು’¹³ ಎಂದು ಬಹು ವಚನಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ವೃತ್ತಿ

ಗಳಿದ್ದವು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಈ ವೃತ್ತಿಗಳು ಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಭಾಗದಿಂದ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮಾಡಬೇಕಾದ ವಿವರಣದ ಜೊತೆಗೆ ಇತರ ಮತಗಳವರು ಆ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳುವ ವಿರೋಧಾಂಶಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವುದೂ ಕೂಡ ಈ ವೃತ್ತಿಗಳ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತು ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಭಾಷ್ಯಕಾರರು

ವೃತ್ತಿಕಾರರ ಅನಂತರ ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು¹⁴ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇತರರ ಮತಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವ ಮತಗಳ ಕರ್ತೃಗಳು ಭಾಷ್ಯಕಾರರೋ ವೃತ್ತಿಕಾರರೋ ಅಥವಾ ಅವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾಗದೆ ಹಾಗೇ ನಿಂತಿದ್ದವೋ ಯಾವುದನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳಂತೆಯೇ ಇತರರೂ ಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದರು¹⁵ ಎಂದೂ, ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದೂ, ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದುದೂ, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇತರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಡುವುದೂ ಉಂಟು ಎಂದೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.¹⁶

ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಹನ್ನೆರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೂ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸೂತ್ರಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಇವರು ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ “ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ವಿಷಯವು ಯಾವುದು? ಅಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವು ಹುಟ್ಟುವುದು ಎಂತು? ಅದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು? ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವು ಹೇಗೆ? ಕೊನೆಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಏನು?” ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡುಹೋಗುವರು. ಸೂತ್ರಗಳು ಹೇಳುವ

ವಿಷಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ಸಮರ್ಥನಮಾಡಲು ವೇದಗಳಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶಬರರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇತರರು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಸಮ್ಮತವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ತಾವು ಬರೆದಿರುವುದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಇತರರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.¹⁷ ಇನ್ನು ಕೆಲವೆಡೆ ಹೀಗೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ಅದನ್ನು ಖಂಡಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷದವರನ್ನು ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಕಾಣುವ ದುಶ್ಚಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸುಷ್ಟವಾಗಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು—ಇವು ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಗುಣಗಳು.

“ಈ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನರು ತಮ್ಮ ನ್ಯಾಯ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದರು” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶಂಕರರು ಶಬರರನ್ನು ಆಚಾರ್ಯ ಶಬರಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶಬರರೇ ಪಾಟಲಿಪುತ್ರ, ಮಧುರಾನಗರಗಳನ್ನೂ, ಅಶ್ವಕವೆಂಬ ದೇಶವನ್ನೂ ಪ್ರಾಚ್ಯ, ಉದೀಚ್ಯ, ದಾಕ್ಷಿಣಾತ್ಯ, ಆಂಧ್ರರನ್ನೂ ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ, ‘ದೇವಾನಾಂ ಪ್ರಿಯ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕಾತ್ಯಾಯನರು (ವ್ಯಾಕರಣ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು) ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಇವರು ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ತಂದೆಯೆಂದು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವು ಜನಜನಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇವರು ಬಹುಶಃ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಒಂದನೆಯ (ಎರಡನೆಯ?) ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇವರು ಕ್ರಿ. ಶ. ಸುಮಾರು ಐದನೆಯ ಶತಮಾನದವರು ಇರಬಹುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.¹⁸

ಈಗ ಉಳಿದಿರುವುದು ಶಾಬರ ಭಾಷ್ಯವೊಂದೇ! ಮಿಮಾಂಸಕರೆಲ್ಲರೂ ಇದನ್ನು ಆದ್ಯಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಮಿಮಾಂಸಾ ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾದವರು ಕುಮಾರಿಲ ಪ್ರಭಾಕರರು. ಕುಮಾರಿಲರು ಶಾಬರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ

ವಾರ್ತಿಕಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಭಾಕರರು ಬೃಹತೀ, ಲಘ್ವೀ ಎಂಬ ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೂ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು

ಭಾಷ್ಯದಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿರುವುದು ವಾರ್ತಿಕ. ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಯಾವುದು? ಕಡಿಮೆ ಯಾವುದು? ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ಯಾವುದು? ತಪ್ಪು ಹೇಳಿರುವುದು ಯಾವುದು? ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದೇ ವಾರ್ತಿಕವು. ಕುಮಾರಿಲರು ತಮ್ಮ ವಾರ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದಿಷ್ಟನ್ನೂ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು 'ತದಯುಕ್ತಂ,' 'ಅಗ್ರಂಭೋಽಯಂ,' 'ಅನುದಾಹರಣಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಿದ್ದಿದ್ದಾರೆ. 'ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟೋ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇತರರು ಖಂಡಿಸಿದಾಗ, ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗದಿರುವ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ, 'ಭಾಷ್ಯಮೇವಂ ನೇತವ್ಯಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಸರಿಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.¹⁹

ಇವರಿಗಿಂತ ಪೂರ್ವವಾಗಿ ಒಬ್ಬರಾದರೂ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರು ಇದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.²⁰ ಶಾಲಿಕನಾಥನೆಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಋಜು ವಿಮಲಾ ಎಂಬ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವರು ಕುಮಾರಿಲರೇ ಹೌದೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವೂ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರಿದ್ದರೋ ಏನೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹಪಡಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರು ತಾವು ಬರೆದಿರುವ ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಭಾಗವು ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದು ಶ್ಲೋಕರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು. ಇದು ಜೈಮಿನಿ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಥಮ ಪಾದವಾದ ತರ್ಕಪಾದಕ್ಕೆ ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಬರೆದಿರುವ ಭಾಷ್ಯದಮೇಲೆ ಬರೆದುದು. ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಇರುವ ಭಾಷ್ಯದ ಮೇಲಿನ ವಾರ್ತಿಕಕ್ಕೆ ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಇರುವ ವಾರ್ತಿಕಕ್ಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಿ
ಟೀಕಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕವು ಗದ್ಯರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ
ಶ್ಲೋಕಗಳಿವೆ. ಟಿಪ್ಪಣಿ ಟೀಕೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗದ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕವು ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ
ಪ್ರಥಮ ಪಾದದಲ್ಲಿಯೇ ಮೀಮಾಂಸಕರ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ದಾರ್ಶನಿಕ
ಭಾಗದ ಬಹುಶಃ ಇರುವುದು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯವೇನು? ಅದರ
ಸ್ವರೂಪವೇನು? ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು
ಯಾವವು? ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ?
ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಒಲವಾದ ಶಬ್ದ ಪ್ರಮಾಣರೂಪವಾದ
ವೇದವು ಅಪಾರುಷೇಯವೆಂತು? ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ
ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿರುವುದು. ಈ ವಿಚಾರಗಳು ಮುಂದೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದರೂ
ಇದೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಅವುಗಳ ವಿಚಾರವು ಇಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದೆ.
ಇದನ್ನು ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅಷ್ಟು ಬೆಳೆಸಿಲ್ಲ. ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕವು
ಈ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ೨೪ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು
೩,೨೦೦ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಸ್ತಿಕನಾಸ್ತಿಕ ಮತಗಳ
ವಾದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತಂದು, ಅವನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಿ,
ಸ್ವಮತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೌದ್ಧ
ಮತವೇ ಹೆಚ್ಚು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಿರುವುದು.

ಕುಮಾರಿಲರು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ “ಮೀಮಾಂಸೆಯು ಹೆಚ್ಚು
ಕಡಿಮೆ ಲೋಕಾಯತೀಕೃತವಾಗಿದೆ (ಎಂದರೆ, ನಾಸ್ತಿಕ ಮತವಾಗಿ
ಹೋಗಿದೆ), ಅದನ್ನು ಆಸ್ತಿಕಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತರಲು ಈ ಯತ್ನ” ಎಂದು
ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ, “ವೇದಮಾರ್ಗ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ
ವರ ಮತವನ್ನು ದೂಷಿಸದೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೆಂತು?”
ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಎರಡು ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊರಟು
ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಇವರ ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕವು ಭಾಷ್ಯದ
ಎರಡರಷ್ಟಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಇದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು
ಕಷ್ಟ.²¹

ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕವೂ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕದಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಅಧಿಕರಣಗಳು (ಸ್ಮೃತ್ಯಾಚಾರ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಧಿಕರಣ, ಶಿಷ್ಟಾಕೋಪಾಧಿಕರಣಗಳು) ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವವರಿಗೆ ಬಹು ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ.

ಕುಮಾರಿಲರ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಶಂಕರವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಹೇಳಿದೆ:

“ಅವರು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆ ಧರ್ಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದಲೇ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂದು ಹೋಗಿ ಅವರ ಬಳಿ ಶಿಷ್ಯರಾದರು. ಒಂದು ದಿನ ಆಚಾರ್ಯನು ವೇದನಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿರಲು, ಇವರ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿತು. ಅದರಿಂದ ಇವರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದು, ಇವರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಆ ಆಚಾರ್ಯನು ತಳ್ಳಿಸಿದನು.”

“ಅನಂತರ ಭಟ್ಟರು ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಖಂಡಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದರು.”²²

(ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕರು ಕುಮಾರಿಲರನ್ನು ಸ್ವಂದಸ್ವಾಮಿಯ ಅವತಾರವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶಂಕರರಿಗೆ ಭಟ್ಟರಿಂದ ತಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಾರ್ತಿಕವನ್ನು ಬರೆಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಕೋರಿಕೆಯಿದ್ದಿತಂತೆ.)²³

ಭಟ್ಟರ ಗ್ರಂಥಗಳಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವುದು ಈ ವಾರ್ತಿಕಗಳು, ಟುಪ್‌ಟೇಕಾ ಮತ್ತು ಆಶ್ವಲಾಯನ ಸೂತ್ರ ಪ್ರಯೋಗ ಕಾರಿಕಾ ಎಂಬವು ಮಾತ್ರ. ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಸಾರಥಿಮಿಶ್ರರ ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ, ಸುಚರಿತಮಿಶ್ರರ ಕಾಶಿಕಾ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿವೆ. ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕಕ್ಕೆ ಕಮಲಾಕರ, ಕವೀಂದ್ರಾಚಾರ್ಯ, ಸಾಲಭಟ್ಟ, ಭವದೇವ, ಸೋಮೇಶ್ವರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೋಮೇಶ್ವರರ ನ್ಯಾಯಸುಧೆಯು (ಇದಕ್ಕೆ ರಾಣಕವೆಂದೂ ಹೆಸರುಂಟು) ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಟುಪ್‌ಟೇಕೆಗೆ ಸಾರ್ಥಸಾರಥಿಮಿಶ್ರರ ತಂತ್ರರತ್ನವೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಪ್ರಭಾಕರರು

ಪ್ರಭಾಕರರು ಮಿಮಾಂಸಾ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಭಟ್ಟ ಕುಮಾರಿಲರಂತೆಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು. ಇವರು ಬರೆದಿರುವ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬೃಹತೀ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಶಾಬರಭಾಷ್ಯದಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಸ್ವತಂತ್ರ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಇವರು ಅನೇಕ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಿಲರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಹೊರಟಿರುವರು. ಇವರು ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದರು. ಇವರದೇ ಒಂದು ಮತವಾಗಿ ಅದೂ ಬಹಳ ಕಾಲ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದು.

(ಕೃಷ್ಣಾ ಕಾವೇರೀ ಮಧ್ಯಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಭಾಕರ ಮತವು ಸುಮಾರು ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೂ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಶಿಲಾ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅದೇಕೆ ಖಿಲವಾಯಿತು? ಮತ್ತೆ ಭಾಟ್ಟ ಮತವೇ ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲಿಸಿತು? ಎಂಬ ಅಂಶವು ವಿಚಾರಣೀಯವಾದುದು.)

ಪ್ರಭಾಕರರ ಕಾಲದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ವಾದ ವಿವಾದಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯವು “ಇವರು ಕುಮಾರಿಲರ ಶಿಷ್ಯರು, ಅವರಲ್ಲಿ ಪಾಠವೋದುವಾಗ ತಮಗೆ ಸರಿತೋರದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದು, ಮುಂದೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದರು” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಭಾಕರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವರು ಎಂದು ಹೆಸರಾದ ಡಾ|| ಗಂಗಾನಾಥ ರೂಾ ಅವರು, ಪ್ರಭಾಕರರು ಕುಮಾರಿಲರಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂತೂ ಇಬ್ಬರೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೭-೮ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸ್ವತಂತ್ರ ಮತಗಳು

ಮುಂತಾರಿಮಿಶ್ರರೆಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಪ್ರಭಾಕರ ರಂತೆಯೇ ಒಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಮತವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು ಸೇತ್ಸರ ಮೀಮಾಂಸಾ ಡರ್ಶನ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ—ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸೆಗಳೆರಡೂ ಒಂದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಹೊರಟಿರುವ ಗ್ರಂಥವಿದು. (ಅದು ಹಾಗಲ್ಲ. ಅವೆರಡೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಎಂದು ಅವೈಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತರು ತಮ್ಮ ವಾದನಕ್ಷತ್ರಮಾಲೆಯ ಐಕಶಾಸ್ತ್ರ ವಾದದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ.)

ಮಂಡನಮಿಶ್ರರು

ಮುಂದೆ ಮಂಡನಮಿಶ್ರರೆಂಬ ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸರ ಉದಯವಾಯಿತು. “ಇವರೂ ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರ ಶಿಷ್ಯರು (ಬ್ರಹ್ಮಾವತಾರಿಗಳು).

ವಾದದಲ್ಲಿ ಶಂಕರರಿಗೆ ಸೋತು ವೇದಾಂತಿಗಳಾಗಿ ಸಂನ್ಯಾಸವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, ಸುರೇಶ್ವರರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಶೃಂಗಗಿರಿಯ ಗುರು ಪರಂಪರೆಯ ಮೊದಲಿಗಿರಾದರು” ಎಂದು ಶಂಕರವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇವರು ವಿಧಿ ವಿವೇಕ, ಭಾವನಾ ವಿವೇಕ, ವಿಭ್ರಮ ವಿವೇಕ, ಮಿಮಾಂಸಾನುಕ್ರಮಣಿಕಾ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ವಿಧಿ ವಿವೇಕವು ವಿಧಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನೂ, ಭಾವನಾ ವಿವೇಕವು ಭಾವನೆಯ ವಿಚಾರವನ್ನೂ, ವಿಭ್ರಮ ವಿವೇಕವು ಖ್ಯಾತಿ(ಜ್ಞಾನ)ಯ ವಿಚಾರವನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಮಿಮಾಂಸಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯು ಒಂದೊಂದು ಅಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಶ್ಲೋಕ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಬಹುಶಃ ಇದೇ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಸಂಗ್ರಹ ಗ್ರಂಥವಿರಬಹುದು.

ಇವರು ಪ್ರಭಾಕರ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ, ಭಾಟ್ಟ ಮತವನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಕಾಲವು ಸುಮಾರು ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಆದಿ ಭಾಗವಿರಬಹುದು.

ಸಾರ್ಥಸಾರಥಿಗಳು

ಸಾರ್ಥಸಾರಥಿಮಿಶ್ರರು ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರ ಸಮರೆಂದು ಹೆಸರಾದವರು. ರಾಣಕವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಸೋಮೇಶ್ವರರಿಗಿಂತ ಈಚಿನವರು ಇವರು. ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ, ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ, ನ್ಯಾಯರತ್ನಮಾಲಾ, ತಂತ್ರರತ್ನ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಂಥಗಳು ಇವರವು. ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕೆಯು ಸೂತ್ರಗಳಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುವ ಸ್ವತಂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರವು ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕದ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ತಂತ್ರರತ್ನವು ಟುಪ್ ಟೀಕೆಯ ಮೇಲಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ನ್ಯಾಯರತ್ನಮಾಲೆಯು ಸ್ವತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥ. ಇವರೂ ಮಂಡನಮಿಶ್ರರಂತೆಯೇ ಪ್ರಭಾಕರ ಮತವನ್ನೂ ತರ್ಕ ವೇದಾಂತಾದಿ ಆಸ್ತಿಕ ಮತಗಳನ್ನೂ ಬೌದ್ಧಾದಿ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತಗಳನ್ನೂ ಖಂಡಿಸಿ, ಸ್ವಮತವನ್ನು ನಿರೂಪಣಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಿಸಿರುವುದೂ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ಇವರ ಕಾಲವು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ.

ಇತರರು

ಭಾಟ್ಟಮತದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಗಳಿಗಿರುವ ಸ್ಥಾನವು ಗುರುಮತದಲ್ಲಿ ಶಾಲಿಕನಾಥರದು. ಅವರು ಬೃಹತಿಯಮೇಲೆ ಋಜು ನಿಮಲಾ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ, ಪ್ರಕರಣ ಪಂಚಿಕಾ ಎಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನರು.

ಮುಂದೆ ಭಾಟ್ಟಮತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ಅಪದೇವರು, ಖಂಡದೇವರು ಇವರು ಮುಖ್ಯರಾದವರು. ಅಪದೇವರು ಮೀಮಾಂಸಾ ನ್ಯಾಯಪ್ರಕಾಶವೆಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರಕರಣ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಖಂಡದೇವರು ಭಾಟ್ಟದೀಪಿಕಾ, ಮೀಮಾಂಸಾಕಾಸ್ತುಭ ಎಂಬ ನಿಬಂಧಗಳನ್ನೂ, ಭಾಟ್ಟರಹಸ್ಯವೆಂಬ ಸ್ವತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಉಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರರ ನ್ಯಾಯಕೇಣಿಕಾ, ತತ್ತ್ವಬಿಂಡು, ರಾಮೇಶ್ವರಸೂರಿಗಳ ಸುಬೋಧಿನೀ, ಗಂಗಾಭಟ್ಟರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರರ ಭಾಟ್ಟಚಿಂತಾಮಣಿ, ಶಂಭುಭಟ್ಟರ ದೀಪಿಕಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ— ಇವು ಮುಖ್ಯವಾದವು.

ಮಂಡನಮಿಶ್ರರ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಯ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯರು ಜೈಮಿನೀಯ ನ್ಯಾಯಮಾಲೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಎರಡು ಸಾವಿರಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ “ಮೀಮಾಂಸಾಸಾಗರವನ್ನು ಕ್ರೀಡಾಪುಷ್ಪರಣಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು” ಎಂದು, ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುವ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಗ್ರಂಥ. ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಅಧಿಕರಣ ರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ವಿಷಯ, ಸಂದೇಹ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಮಾಧಾನ, ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಶ್ಲೋಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರೆದು, ಅದಕ್ಕೆ ಅವರೇ ನಾತಿವಿಸ್ತಾರವಾದ ವಿಸ್ತರವೆಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದೆ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತರು ಚಿತ್ರಪಟದಲ್ಲಿಯೂ, ಅವರ ಸಮಕಾಲೀನರಾದ ಶಂಕರಭಟ್ಟರು ಮೀಮಾಂಸಾಸಾರ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅಧಿಕರಣಾರ್ಥವನ್ನು ಒಂದೊಂದು ಶ್ಲೋಕವಾದದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾನೇಕವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಕ್ರೋಡಪತ್ರಗಳೂ ಇದ್ದು ವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಮಗೆ ಕೆಲವು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ವಾದ ಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ, ಶಾಸ್ತ್ರದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಮಾಧಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡುಹೋಗುವ ಅಪ್ಪಯ್ಯ ದೀಕ್ಷಿತರ ನಕ್ಷತ್ರವಾದಾವಳಿ ಯಂತಹ ಗ್ರಂಥ. ಕ್ರೋಡಪತ್ರವೆಂಬುದು ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುವ ಉಪಕ್ರಮ ಪರಾಕ್ರಮದಂತಹ ಗ್ರಂಥ.

ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಎಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿತ್ತು ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ, ಈ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥ ಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

R 64

330138

Dec 14 20

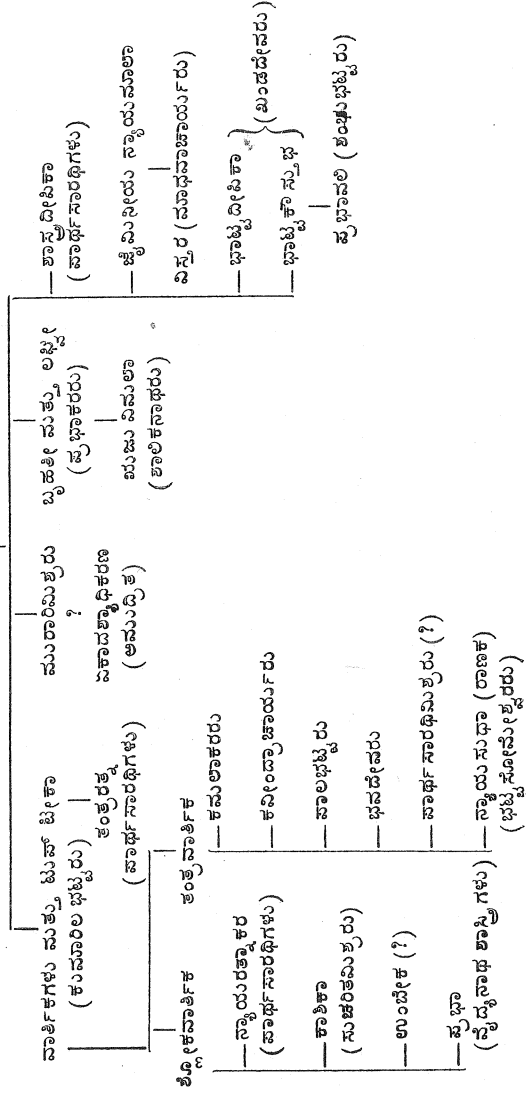
LIBRARY

SRI RAMAKRISHNA ASHRAMA

BANGALORE-19.

ಮಾಪಾಂಸಾ ಸೂತ್ರಗಳು (ಜೈವಿಗಗಳು)

ಭಾಷ್ಯ
(ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು)

ವಿವಿಧಾಂಶ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಸ್ವತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳು

<p>(ಮಂಡನಮಿಶ್ರರು)</p> <p>— ವಿಧಿ ವಿವೇಕ (ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರರ ನ್ಯಾಯಕಣಿಕಾ)</p> <p>— ಭಾವನಾ ವಿವೇಕ (ಭಟ್ಟೋಂಜೀಕರು)</p> <p>— ವಿಭ್ರಮ ವಿವೇಕ</p> <p>— ಅನುಕ್ರಮಣಿಕಾ (ಡಾ ರೂಪಾ ಅವರು)</p>	<p>(ಶಾಲಿಕರ್ಣಾಥರು)</p> <p>ಪ್ರಕರಣಪಂಚಿಕಾ</p> <p>(ಭವದಾಸರು)</p> <p>ನಯ ವಿವೇಕ</p>	<p>(ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿಗಳು)</p> <p>ನ್ಯಾಯರತ್ನಮಾಲಾ</p> <p>(ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು)</p> <p>ನ್ಯಾಯಕಣಿಕಾ</p>	<p>(ವೇದಾಂತದೇಶಿಕರು)</p> <p>ಸೇಶ್ವರವಿವಿಮಾಂಸಾ</p>	<p>(ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು)</p> <p>ಉಪಕ್ರಮಪರಾಕ್ರಮ ವಾದನಕ್ರತೃಮಾಲಾ ಮಯೂರವಾಲೀ ಚಿತ್ರಪಟ</p> <p>ವಿಧಿರಸಾಯನ</p> <p>—</p> <p>ವಿಧಿರಸಾಯನಭೂಷಣ (ಗೋಪಾಲಭಟ್ಟರು)</p> <p>ವಿಧಿರಸಾಯನದೂಷಣ (ಶಂಕರಭಟ್ಟರು)</p> <p>ದುರುದಹಶಿಕ್ಷಾ (?)</p>	<p>(ರಾಘವೇಂದ್ರ ಸ್ವಾಮಿಗಳು)</p> <p>ಉಪಸಂಹಾರ ವಿಜಯ</p>
<p>(ಅಪದೇನರು)</p> <p>ಪ್ರಕಾಶ</p> <p>(ಅನಂತದೇನರು) ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ</p>	<p>ಮಿಮಾಂಸಾನ್ಯಾಯ</p> <p>(ಲೌಗಾಕ್ಷ ಭಾಸ್ಕರರು)</p> <p>ಅರ್ಥಸಂಗ್ರಹ</p>	<p>(ನಾರಾಯಣರು)</p> <p>ಮಾನಮೇಯೋದಯ</p>	<p>(ವಾಚಸ್ಪತಿಮಿಶ್ರರು) ಶತ್ವಪಿಂದು</p>		

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು - ಇದು ದ್ವಾದಶ ಲಕ್ಷಣಯು - ಸಂಕ್ಷೇಪ ಪರಿಚಯವು - ತರ್ಕ ಪಾಠವು - ಸಂಕರ್ಷಣ ಕಾಂಡವು - ಪೂರ್ವ ಷಟ್ಪದಿ, ಉತ್ತರ ಷಟ್ಪದಿಗಳು - ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ.

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರ

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆಸ್ತಿಕ ಷಡ್ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಉಪದೇಶದ ಸಾರಭೂತವೂ ಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಆದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದೇ ಇದರ ಉದ್ದೇಶವು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಚತುರ್ದಶ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಮತ್ತು ಧರ್ಮ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಮೀಮಾಂಸಕನು ಇರಲೇಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವುಂಟು.

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ದ್ವಾದಶ ಲಕ್ಷಣಯು ಎಂದರೆ, ಹನ್ನೆರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನುಳ್ಳದು. ಪ್ರಮಾಣ, ಕರ್ಮಭೇದ, ಶೇಷ, ಅರ್ಥಚಿಂತಾ, ಕ್ರಮ, ಅಧಿಕಾರ, ಅತಿದೇಶ (ಸಾಮಾನ್ಯ), ಅತಿದೇಶ (ವಿಶೇಷ), ಊಹ, ಬಾಧ, ತಂತ್ರ, ಪ್ರಸಂಗ - ಎಂಬವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಈ ದ್ವಾದಶಾಧ್ಯಾಯ ವಿಷಯಗಳು.

ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವುದು. ವಿಧಿ, ಅರ್ಥವಾದ, ಮಂತ್ರ, ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಬವುಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವುದು.

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾಂತರ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಸಂಖ್ಯಾ, ಗುಣ, ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ, ನಾನುಧೇಯ ಎಂಬ ಆರು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಭೇದವಾಗುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು.¹

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಶೇಷವೆಂದರೇನು? ಶೇಷ ಲಕ್ಷಣವೇನು? ಶೇಷವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವುದು. (ಯಾವುದು. ಅತ್ಯಂತ ಪರಾರ್ಥವೋ ಅದನ್ನು

ಶೇಷವೆನ್ನುವರು.) ಈ ಅಧ್ಯಾಯವು ಶರಭಾಧ್ಯಾಯವು. ಎಂದರೆ, ಎಂಟು ಪಾದಗಳುಳ್ಳದು.

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ವರ್ಥಪುರುಷಾರ್ಥ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು. ಪ್ರಯೋಜಕ, ಅಪ್ರಯೋಜಕ, ಫಲವಿಧಿ, ಅರ್ಥವಾದ, ಅಂಗ, ಪ್ರಧಾನ — ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ವಿಚಾರವು ನಡೆಯುವುದು. (ಪ್ರೀತಿ ಸಾಧನವಾದುದೆಲ್ಲ ಪುರುಷಾರ್ಥವು; ತದ್ವಿಪರೀತವಾದುದು ಕೃತ್ವರ್ಥವು.)^೨

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಕ್ರಮನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು. ಆ ಕ್ರಮನಿಯಮಗಳು ಶ್ರುತಿ, ಅರ್ಥ, ವಾಠ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಕಾಂಡ, ಮುಖ್ಯಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುವುವು.^೩

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರವನ್ನು ಕುರಿತುದು: ಕರ್ಮಮಾಡಲು ಯಾರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು? ಯಾರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಅವಿಹಿತ ಧರ್ಮಗಳಾದ ಐಂದ್ರಾಗ್ನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತ ಧರ್ಮಗಳಾದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳಿಂದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅತಿದೇಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು. (ಪ್ರಕೃತಿ ಕರ್ಮದಿಂದ ವಿಕೃತಿ ಕರ್ಮದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅತಿದೇಶವೆಂದು ಹೆಸರು.)

ಹಾಗೆ ಅತಿದೇಶವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವಾಗ ಯಾವ ಯಾವ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಅತಿದೇಶಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾತಿದೇಶವನ್ನು ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ತಿಳಿಯಿಸಿಕೊಡುವುದು.^೪ ಸಕಲಾಂಗವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗದಿಂದ ವಿಕಲಾಂಗವಾದ ವಿಕೃತಿಯಾಗಕ್ಕೆ ಅತಿದೇಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಅತಿದೇಶಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆವು ಹುಟ್ಟುವುದು. ಆ ಪ್ರಶ್ನದ ಉತ್ತರವು ಉಹವು. ಇದು ಮಂತ್ರೋಹ, ಸಾಮೋಹ, ಸಂಸ್ಕಾರೋಹ ಎಂದು ಮೂರು ತೆರನಾಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ತ್ರಿವಿಧವಾಗಿರುವ ಉಹವನ್ನು ಕುರಿತು ನವಮಾಧ್ಯಾಯವು ಹೇಳುವುದು.

ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ವಿಕೃತಿಗೆ ಅತಿದೇಶವಾಗುವಾಗ, ಕೆಲವು ಅಂಗಗಳಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಲೋಪವುವುದು. ಹಾಗೆ ಬರುವ ಲೋಪವನ್ನು

ಬಾಧವೆನ್ನುವರು. ಈ ಬಾಧವು ದಶಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದು. (ಬಾಧವು ಬರದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯುಚ್ಚಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿದೆ.)

ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತಂತ್ರ, ಆವಾಪಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿರುವುದು. (ಒಂದುಸಲ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಬಹು ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದು ಯಾವುದೋ ಅದು ತಂತ್ರವು. ಒಂದೊಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದುಸಲ ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಯಾವುದೋ ಅದು ಆವಾಪವು. ಹಲವರು ಕುಳಿತಿದ್ದಾಗ ಒಂದೇ ದೀಪವಿಟ್ಟರೂ ಸಾಕು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಅದು ತಂತ್ರವು. ಗಂಧಾನುಲೇಪನವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿರುವುದು. ಅದು ಆವಾಪವು.)⁵

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು. ತಂತ್ರವು ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಲ್ಲುವುದು. ಆ ತಂತ್ರವನ್ನು ಒಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದರಿಂದ ಇತರ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಉಪಕಾರವಾಗುವುದಾದರೆ, ಅದು ಪ್ರಸಂಗವು. ಅರಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳಗುವ ದೀವಿಗೆಯು ರಾಜಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೆಳಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಆ ದೀವಿಗೆಯು ಇರುವುದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಾಸಾದವನ್ನು ಬೆಳಗುವುದಕ್ಕೆ: ಅದರಿಂದ ರಾಜಮಾರ್ಗಕ್ಕೂ ಬೆಳಕು ಆಗುವುದು. ಇಂತಹುದು ಪ್ರಸಂಗವು.⁶

ಈ ಹನ್ನೆರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು, ಆರು, ಹತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಶರಭಾಧ್ಯಾಯಗಳು. ಎಂದರೆ, ಎಂಟಿಂಟು ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳವು. ಮಿಕ್ಕ ಒಂಭತ್ತು ಅಧ್ಯಾಯಗಳೂ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳನ್ನುಳ್ಳವು. ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೆರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಅರವತ್ತು ಪಾದಗಳು. ಅಧ್ಯಾಯಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೆಸರಿರುವಂತೆ ಪಾದಪಾದಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ಹೆಸರುಂಟು.⁷ “ಈ ಹನ್ನೆರಡು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿವೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಕರ್ಷಣ ಕಾಂಡವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ಜೈಮಿನಿಗಳೇ ಬರೆದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ” ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮತವೊಂದುಂಟು.

ಸಂಕರ್ಷಣ ಕಾಂಡ

ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು (ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನ) ತಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ (III. ೩-೩), ಸಂಕರ್ಷಣ ಕಾಂಡವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಮತ್ತು, “ಜೈಮಿನಿಗಳು ಈ ಹದಿನಾರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅದರಿಂದ ಇದು ಬೇರೆಯಲ್ಲ” ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಬೋಧಾಯನವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಧುಸೂದನ ಸರಸ್ವತಿಗಳು “ದೇವತಾ ಕಾಂಡ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಉಳ್ಳ ಸಂಕರ್ಷಣ ಕಾಂಡ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನೂ ಜೈಮಿನಿಗಳೇ ಬರೆದರು. ಉಪಾಸನಾ ಎಂಬ ಕರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ ಇದೂ ಕರ್ಮಮಿಮಾಂಸೆಗೇ ಸೇರಿದುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಇದಕ್ಕೆ ಭಾಸ್ಕರಾಚಾರ್ಯರು (ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನ) ಸಂಕರ್ಷಣ ಖಂಡವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದರು.

“ಇಲ್ಲಿರುವ ಸೂತ್ರಗಳು ಜೈಮಿನಿ ಸೂತ್ರಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲ. ಇವು ಬಹು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತವೆ. ಭಾಸ್ಕರಾಚಾರ್ಯರ ಭಾಟ್ಟ ಚಂದ್ರಿಕೆಯ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಏನೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತಿಲ್ಲ. ಜೈಮಿನಿ ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಧಾನ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಅಧಿಕರಣವು ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿವೆ. ಎಲ್ಲ ಸೇರಿ ೩೪೬ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ.”

“ಇದು ಸಂಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ಗ್ರಂಥವಾದರೂ ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಯಾವುದೊಂದು ನ್ಯಾಯವನ್ನೂ ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸದೆ, ಕಲ್ಪಸೂತ್ರದಂತೆ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದಮೇಲೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕೆಲವು ಶ್ರೌತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬೋಧಿಸುವುದರಿಂದ, ಇದನ್ನು ಮಿಮಾಂಸಾ ಭಾಗವೆನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.”⁸

ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗವು

ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪೂರ್ವಷಟ್ಟಿ, ಉತ್ತರ ಷಟ್ಟಿ ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗಮಾಡಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಷಟ್ಟಿ, ಅತಿದೇಶಷಟ್ಟಿ ಎಂದೂ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅಂಶಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಅದರಿಂದ ಅವು ಉಪದೇಶವು. ಅದನ್ನು ವಿಕೃತಿಗೆ ಸರಿಹೋಗಿಸಿ

ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅತಿದೇಶವೆಂದು ಹೆಸರು. (ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಯಾಗವು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಕೃತಿ: ಎಂದರೆ, ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ಯಾಗಗಳೂ ಈ ಯಾಗದ ಮಾದರಿ ಮೇಲೆ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ನಡೆಯುವವು. ಅದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು. ಇದರಂತೆ ಇದ್ದು ಭಿನ್ನವಿರುವುದರಿಂದ ಇತರ ಯಾಗಗಳಿಗೆ ವಿಕೃತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು.) ಈ ಅತಿದೇಶವನ್ನು ಕುರಿತು ಮಿಕ್ಕ ಆರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅವು ಅತಿದೇಶವೆಂಬುದು.

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ದಾರ್ಶನಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ದಾರ್ಶನಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ತರ್ಕಪಾದವನ್ನು (I. 1) ಇಲ್ಲಿ ಭಾಷ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. (ಗಂನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ 'ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ' ಎಂಬ ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ.)

ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ

ಪ್ರಥಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥ, ಅತಃ, ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎಂಬ ಮೂರು ಪದಗಳಿವೆ. ಪದಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆಯೋ ಅದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಭವವಿದ್ದಾಗಲೆಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬರುವುವು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ಅಥ ಶಬ್ದವು 'ಒಂದು ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದಮೇಲೆ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ವೇದಾಧ್ಯಯನವಾದ ಮೇಲೆ ಎಂದು ಅಥ ಶಬ್ದವು ಹೇಳುವುದು. ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿ ಕೂಡಲೆ ಸ್ನಾನ (ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿದಶೆಯು ಮುಗಿಯುತ್ತಲೂ ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮ) ವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅಥ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು.

ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಲು, ವೇದವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡದವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವೇದಾಧ್ಯಯನಾನಂತರವೇ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಆತಶ್ಚಬ್ದಾರ್ಥವು.

ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರು ಒಂದೊಂದನ್ನು ಧರ್ಮವೆನ್ನುವರು. ಅದರಿಂದ ವಿಚಾರಿಸದೆ ಆಚರಿಸಿದರೆ, ಅರ್ಥವು ತಪ್ಪಿ, ಅನರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಾಧಿಕರಣ

ಚೋದನಾ ಎನ್ನುವುದು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ವಚನವು. ಅಂತಹ ಚೋದನೆಯು ಯಾವ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೋ ಆ ಅರ್ಥವು ಪುರುಷನಿಗೆ ನಿಶ್ಚ್ರೇಯಸವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವುದು.

ಪುರುಷನಿಗೆ ನಿಶ್ಚ್ರೇಯಸವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವುದು ಯಾವುದೋ ಅದನ್ನೇ ಧರ್ಮವೆನ್ನುವರು. ಹಾಗೆನ್ನುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ವೇದ ದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ.

ಧರ್ಮವು ಚೋದನೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕೇ ಹೊರತು, ಇಂದ್ರಿಯಾದಿ ಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವು ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಅನರ್ಥವಲ್ಲ (ಅಥವಾ ಚೋದನಾ ಲಕ್ಷಣವಾದ ಸದರ್ಥಕ್ಕೆ ಧರ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು).

ಧರ್ಮಪ್ರಮಾಣ ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕರಣ

ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಚೋದನೆಯನ್ನು (ಎಂದರೆ, ಧರ್ಮ ವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲುದು ಚೋದನೆಯೊಂದೇನೇ? ಅಥವಾ ಇನ್ನು ಯಾವ ದಾದರೂ ಉಂಟೇ? ಎಂಬುದನ್ನು) ಪರೀಕ್ಷಿಸುವೆವು.

ಧರ್ಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವು (ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವಾದರೆ ಹುಟ್ಟುವ ಪುರುಷ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು) ತೋರಿಸಿ ಕೊಡಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಈ ಧರ್ಮವು ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಲಭಿಸುವುದೇ ಹೊರತು ಜ್ಞಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿ ಬಾಳುವ ಅನುಮಾನ-ಉಪಮಾನ- ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಗಳೂ ಅಭಾವವೂ (ಅನುಪಲಬ್ಧಿ) ಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡ ಲಾರವು. (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸ್ವಕಾಲೀನವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಷಯವ ನ್ನಾಗುಳ್ಳದ್ದು; ಅದರಿಂದ ಉತ್ತರಕಾಲೀನವಾಗಿರುವ ಧರ್ಮಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಿಸಲಾರದು.)

ಧರ್ಮಚೋದನಾ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವಾದುದು. ಇತರರು ಹೇಳುವಂತೆ ಶಬ್ದವು ಉತ್ಪನ್ನವಾದಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗು ವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥದೊಡನೆ ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಶಬ್ದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ದೊರೆಯದ ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ಹಾಗೆ ಅರ್ಥವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದೇ ಉಪದೇಶವು. * ಆ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಬರುವ

ಜ್ಞಾನವು ಸುಳ್ಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ನಿತ್ಯವು. ಅದು ಸತ್ಯವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬೇಕಿಲ್ಲ.

ಶಬ್ದನಿತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಕಾರಣಗಳಿವು:

(೧) ಶಬ್ದವು ಕಾರ್ಯವು: ಅದು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆಯೂ ಇದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲ. (೨) 'ಹುಟ್ಟಿದ ಶಬ್ದವು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ.' (೩) ಶಬ್ದಮಾಡು, ಶಬ್ದಮಾಡಬೇಡ ಎಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. (೪) ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದುಂಟು. (೫) ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ ಶಬ್ದ, ವಿಕೃತಿ ಶಬ್ದ ಎಂಬ ಭೇದವುಂಟು. (೬) ಶಬ್ದಮಾಡುವವರು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಶಬ್ದವೂ ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಅದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವಲ್ಲ. (ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಸಂಬಂಧವೂ ನಿತ್ಯವಲ್ಲ.)

ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನಗಳು ಹೀಗೆ:

(೧) ಶಬ್ದವು ಹಿಂದೆ ಇದ್ದುದು ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದೇ ಹೊರತು ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಇದ್ದುದು ಇಂದು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. (೨) ಶಬ್ದವು ಕೇಳದಿರುವುದು ಎಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಕಿವಿಗೆ ಎಟಕದೇ ಇರುವುದೇ ಹೊರತು ಶಬ್ದವು ಅಳಿಯಿತು ಎಂದಲ್ಲ. (೩) ಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದರೆ (ಗೋಮಯವನ್ನು ಮಾಡು ಎಂದಂತೆ), ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥ. (೪) ಶಬ್ದವೂ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಏಕತ್ರ ಇದ್ದರೂ ಅನೇಕತ್ರ ಇದ್ದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುವುದು. (೫) ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ ಭಾವವಿಲ್ಲ: ವರ್ಣಾಂತರತ್ವವು ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದು. (೬) ಶಬ್ದಮಾಡುವವರು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ನಾದವೇ ಹೊರತು ಶಬ್ದವಲ್ಲ.

ಅದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹೀಗೆ:

ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವು. ಅದನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಏನನ್ನಾದರೂ ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ. ಶಬ್ದವು (ಗೋ ಶಬ್ದವು ಗೋತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲಿದ್ದರೂ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ) ಏಕವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಲ್ಲ. "ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದು; ಇದನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿದರೆ ಶಬ್ದವು ನಾಶವಾಗುವುದು" ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಶಬ್ದದ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು (ಮಡಕೆಗೆ ಮಣ್ಣು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವು) ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆ. (ಅದರಿಂದ) ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವು.

ಪದಾರ್ಥಮೂಲವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಧಿಕರಣ

ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಸಂಬಂಧವು ನಿತ್ಯವೇ ಆಗಲಿ. ಹಾಗಾದರೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಚೋದನೆಯೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಚೋದನೆಯೆಂಬುದು ವಾಕ್ಯವು.

(ವಾಕ್ಯವು ಪದಗಳ ಸಮೂಹವಾಗಿದ್ದರೂ) ಪದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಪದವು (ಗೋ ಶಬ್ದದಂತೆ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದು, ವಾಕ್ಯವು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವು ಬೇರೆ, ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ಬೇರೆ. ಅದರಿಂದ ಪದಾರ್ಥದಿಂದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ದೊರೆಯುವುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ, ವಾಕ್ಯವು ಪದಗಳ ಗುಂಪು; ಇಂತಹ ಗುಂಪುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಮನುಷ್ಯರು; ಅದರಿಂದ ವೈದಿಕ (ವಾಕ್ಯ)ಗಳೂ ಮನುಷ್ಯ ಕೃತಗಳೇ! (ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು.)

ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಆಯಾ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುವ ಪದಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟಭಾವನೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ತಂದು ಹೇಳುವೆವು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಪದಪದದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಬೇರೊಂದರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಪದಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಸುಮ್ಮನಾಗುವುವು; ಅನಂತರ ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುವು. ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೆಂಬುದು ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥವು. ಇದನ್ನು ಅನ್ವಯ ವೃತ್ತಿ ರೇಕಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಪದಗಳಿಂದ ಪದಾರ್ಥವು, ಪದಾರ್ಥದಿಂದಲೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು (ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು).

ವೇದಾಪಾರುಷೇಯತ್ವಾಧಿಕರಣ

(ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಪದವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ, ನಿತ್ಯವೆಂದೂ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೂ ಒಪ್ಪಿದರೂ) ವೇದಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವು ವಾಕ್ಯಸಮೂಹಗಳು; ಪುರುಷ ಕೃತಗಳು. ಕಾಶಕ, ಕಾಲಾಪಕ, ಪೈಪ್ಪಲಾದ ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವು ಪೌರುಷೇಯಗಳು. (ಕಶ, ಕಾಲಾಪ, ಪಿಪ್ಪಲಾದ ಮೊದಲಾದವರು ಇದರ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಮತ್ತು 'ಬಬರಃ ಪ್ರವಾಹಣಿರಕಾಮಯತ,' 'ಕುಸುರುಬಿಂದು ರೌದ್ಧಾಲಕಿರ ಕಾಮಯತ' ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ), ಔದ್ದಾಲಕಿ ಮೊದಲಾದವರ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರಿಗಿಂತ ಪೂರ್ವವಾಗಿ ಈ ಭಾಗವು ಇರುವುದೇ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾಗಿ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪೌರುಷೇಯಗಳು; ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು).

ಕಠಾದಿಗಳು ಅನನ್ಯಸಾಧಾರಣವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಚನಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಆಯಾ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಅವರವರ ಹೆಸರು ಬಂದಿತಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳ ಕರ್ತೃಗಳು ಅವರು ಎಂದೆಲ್ಲ; ಪ್ರವಾಹಣನ ಮಗ ಪ್ರವಾಹಣ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರ+ವಹತೀತಿ=ಪ್ರವಾಹಣಃ ಸ (ಏವ) ಪ್ರವಾಹಣಃ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು; ಬಬರ ಎಂಬುದು ಶಬ್ದಾನುಕೃತಿಯು. ಹಾಗೆಯೇ, "ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಸತ್ವವನ್ನು ಮಾಡಿದುವು" ಎಂದು ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳೂ

ಉನ್ನತ್ತ ಬಾಲವಾಕ್ಯ ಸದೃಶಗಳಲ್ಲ. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಣೋಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ; ಯಾತರಿಂದ ಎಂದರೆ ಸೋಮದಿಂದ ; ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಾಗಿ ; ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ; ಎಂದು ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವೂ ಪಿಂಡಿತವೂ (ಒಟ್ಟು) ಆದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ದೊರೆಯುವುದು. ಅದರಿಂದ ಅವು ಉನ್ನತ್ತ ಬಾಲವಾಕ್ಯ ಸದೃಶಗಳಲ್ಲ ; ಮತ್ತು “ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಸತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದವು” ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅರ್ಥವಾದಗಳು. ವನಸ್ಪತಿಗಳೇ ಸತ್ಯ ಮಾಡಿದವು ಎಂದಮೇಲೆ ವಿಧ್ವಾಂಸರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಅದವರು ಮಾಡದಿರುವುದೆಂತು ? ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದವು.

ಹೀಗೆ ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಪೌರುಷೇಯಗಳು ; ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು.

ಹೀಗೆಂದು ತರ್ಕಪಾದವು.

*

*

*

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಇತರ ದರ್ಶನಗಳೂ

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ, ನ್ಯಾಯ, ವೈಶೇಷಿಕ, ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ, ವೇದಾಂತ ಎಂಬ ಈ ಷಡ್ದರ್ಶನಗಳು ಮೊದಮೊದಲು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಬರು ಬರುತ್ತ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗಗಳೂ ನ್ಯಾಯ ವೈಶೇಷಿಕಗಳೂ ಸಮಾನ ತಂತ್ರಗಳಾದುವು. (ಎಂದರೆ, ಒಂದರಂತೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಇರುವುದು.) ಆದರೆ, ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯೂ ವೇದಾಂತವೂ ಮಾತ್ರ ಹೀಗಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಎರಡು ಮೂರು ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ವೇದವು ಅಪೌರುಷೇಯ (ಪುರುಷ ಕೃತವಲ್ಲ) ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ವೇದವು ಈಶ್ವರ ಕರ್ತೃಕವು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.^೧ ಆದರೆ, ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸೆಯು, ಈಶ್ವರನಿರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ, ವೇದವು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವು, ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಿಕ್ಕಲ್ಲ ದರ್ಶನಗಳಿಗಿಂತ ಮೀಮಾಂಸೆಯು ವೈದಿಕತರವು ಎನ್ನಬಹುದು.

ಹಾಗೆಯೇ ಮಿಕ್ಕ ದರ್ಶನಗಳು ಜೀವ, ಮೋಕ್ಷ, ಪ್ರಪಂಚ ಇವುಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತವೆ. ಮೀಮಾಂಸೆಯು

ಈ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗಮನಕೊಡದೆ, ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಹಳ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯದಾಗಿ, ಮಾನ್ಯಾಂಶೆಯು ನಿತ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಎಷ್ಟೋ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿ ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶವೆಂದರೆ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ; ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಹಾಗೆ ಕೊಡದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಮಾಡುವುದು.

ಮಾನ್ಯಾಂಶಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ

ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಜಾತವಿದೆ. ಅವೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೊರಟವು. ಅವು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರುವುದೂ ಧರ್ಮ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ! ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಚಾರಿಕ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊರತು ಧರ್ಮ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನಲ್ಲ: ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು, ಸ್ಮೃತಿಗ್ರಂಥಗಳು ಎಂದೂ, ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ಗೃಹ್ಯ ಸೂತ್ರಗಳು ಎಂದೂ ಭೇದಗಳಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪುರುಷ ಕರ್ತೃಗಳೇ! ಸೂತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಸ್ಮೃತಿಗ್ರಂಥಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನವು. ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಬರೆದವು.

ಧರ್ಮಸೂತ್ರಗಳು ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ವ್ಯವಹಾರ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವುವು. ಅಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು, ಶಿಕ್ಷಾರಕ್ಷಾ ನಿಮಿತ್ತವ್ಯವಹಾರಗಳು, ಭೋಜ್ಯಾನ್ನ, ದಾಯ ಭಾಗ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ಆಶೌಚ ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು.

ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಗರ್ಭಾಧಾನದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಹಿಂಡೀಕರಣದವರೆಗೆ ಎಂದರೆ, ಜೀವನು ಗರ್ಭ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಲೋಕಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ನೆಲಸುವವರೆಗೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುವು. ಇಲ್ಲಿ ಬೀಜಯೋನಿ ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ವರ್ಣಗಳು, ದೇಹಾವಸ್ಥಾಂತರಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆಶ್ರಮಗಳು

ಇವುಗಳನ್ನೂ, ಕಾಲ, ದೇಶ, ಕುಲ, ಗೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ, ಈ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ವಿಹಿತಗಳಾಗುವುವು.

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದುರತಿಕ್ರಮಣಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಹಾನಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, ಸರ್ವತ್ರ ಶಾಂತಿ ಸಂತೋಷಗಳೂ ಸ್ವಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವೂ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿ ನೆಲಸಲು ಅನುಕೂಲಿಸಲೆಂದು, ದಂಡಧಾರಿಯಾದ ರಾಜನಿಗೋಸ್ಕರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಶಿಕ್ಷಾರಕ್ಷಾ ನಿಮಿತ್ತ ವ್ಯವಹಾರವು.

ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಹಂಚುವುದು ದಾಯಭಾಗವು. ಯಾರು ಯಾರು ದಾಯಾದಿಗಳು? ಅವರವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಭಾಗ ಬರಬೇಕು? ಎಂದು ಮುಂತಾದುದನ್ನು ಈ ಭಾಗವು ಹೇಳುವುದು.

ಪಾತಕವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಫಲವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ತಾನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಸರಿ; ರಾಜನು ಮಾಡಿದರೂ ಸರಿ; ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕಾಂಡವು.

ಜೀವನು ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಬರುವುದೂ ಈ ಲೋಕದಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದೂ ಎಂಬ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆ ಜೀವನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದ ದೇಹದ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದವರಿಗೆ ಆಶೌಚವು ಬರುವುದು. ಅದು ಎಷ್ಟು ಕಾಲವಿರುವುದು? ಎಂಬುದನ್ನು ಆಶೌಚಕಾಂಡವು ಹೇಳುವುದು.

ಇವಿಷ್ಟೂ ಸಾಮಾನ್ಯಾಚಾರಿಕ ಧರ್ಮಗಳು. “ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡವರು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದವು. “ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳು ಬೇಡವೆಂದವರು ಇವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ” ಎಂಬ ಅರ್ಥದಿಂದ ಇದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಿಕ ಎಂದರೆ ಸಮಯಸಂಬಂಧ, ಒಂದು ನಿಬಂಧನೆಗೆ ಒಪ್ಪಿದವರು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ ಎಂದು ವಿಶೇಷರೂಪದಿಂದ ಹೇಳಿರುವರು. “ಆಚಾರವೂ ಸಮಯದಂತೆ ಕುಲಕುಲಕ್ಕೂ, ಗೋತ್ರಗೋತ್ರಕ್ಕೂ, ಶಾಖೆಶಾಖೆಗಳಿಗೂ ಭಿನ್ನವಿರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಶಾಖಾ, ಸೂತ್ರ, ಗೋತ್ರ, ಕುಲ, ದೇಶ, ಕಾಲ, ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿ, ಪುರುಷನು ತಾನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟವು ಈ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು.

ಗೃಹ್ಯಸೂತ್ರಗಳು ಶ್ರೋತ್ರೀಯನಿಗಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದುವು. ಅವು ಶ್ರೋತ್ರೀಯನು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಲೌಕಿಕ್ಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಹೋಮ ಹವನಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ವಲಾಯನ ಪ್ರಭೃತಿಗಳೂ ವಿವಾಹ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತ

“ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಕುಲಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಜಾನಪದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಹಿರಿಯರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಕಲ್ಪಸೂತ್ರಗಳೂ

ಕಲ್ಪಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೊಂದು ಯಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಆ ಯಾಗವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ವಿವರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಮಿಮಾಂಸೆಯು ಧರ್ಮವಿಚಾರಮಾಡುತ್ತ ನ್ಯಾಯ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಯಾಗದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸುವುದು.

ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಈ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾದುದು. ಧರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಗೃಹ್ಯಗಳೂ ಯಾವ ಯಾವ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವವೋ ಆ ಆ ನ್ಯಾಯಗಳು ಸರಿಯೇ ತಪ್ಪೇ? ಹೇಗಿರಬೇಕು? ಹೇಗಿದ್ದರೆ ಸರಿ? ಅದೇಕೆ ಹಾಗೆಯೇ ಇರಬೇಕು? ಎಂಬುದನ್ನು ಸಯುಕ್ತಿಕವಾಗಿ ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟುದು ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು. ಹೀಗೆ ವೇದವು ಬೋಧಿಸುವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕಾರಿಗಳಾದ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥ ವಿಚಾರವೇ ಮಿಮಾಂಸೆಯು. ಹೀಗೆ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯವೇ ಗುರಿಯಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡುವುದು ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುವ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಉದಾಹೃತಗಳು. ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುವುದು. |ಧರ್ಮ ಗೃಹ್ಯ ಕಲ್ಪಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯಾಚಾರಿಕ ಧರ್ಮವನ್ನೂ, ಗೃಹ್ಯವನ್ನೂ, ಯಜ್ಞವನ್ನೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುವು.

ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು

ಧರ್ಮ- ಅಧರ್ಮ- ಧರ್ಮಧರ್ಮಗಳೆರಡನ್ನೂ ಅರಿಯಬೇಕು - ಧರ್ಮ
ಧರ್ಮ ಪ್ರಮಾಣಗಳು - ಧರ್ಮವು ಅವೈದಿಕವಾದರೆ ಅಧರ್ಮವೇ ಆಗುವುದು -
ಧರ್ಮ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಸ್ವತಂತ್ರನೋ ಪರತಂತ್ರನೋ? - ಪ್ರಮಾಣ
ಪರೀಕ್ಷೆಯು - ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಷಟ್ಪ್ರಮಾಣಗಳು - ಧರ್ಮದ ಫಲ.

ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯ

“ ಮಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು ”
ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸ್ಥೂಲಪರಿಚಯವನ್ನು ಮಾಡಿ
ಕೊಡುವ ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ “ ಪ್ರಮಾಣಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಉಳಿದ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ, ಕರ್ಮಾಂಗ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನೇ
ಹೇಳಿದೆ ” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆವು. ಅದರಿಂದ ಹಾಗಾದರೆ ಈ “ ಧರ್ಮ
ಎಂದರೇನು? ” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದು.

ಧರ್ಮ

ಧರ್ಮ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಹೇಳುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ
ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ನಾನಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೂ ಉಂಟು.
ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯದಲ್ಲಿ “ ಉರ್ವಶಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿಣೀ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು
ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ” ಎಂದ ಅರಸನಿಗೆ ವಿದೂಷಕನು, ‘ ಇವಳಲ್ಲಿ ಮಾನುಷೀ
ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬೇಡ ’ ಎಂದು ಹೇಳುವನು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದೆಡೆ
ಲಕ್ಷ್ಯ ಎಂದೂ, ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಸ್ವಭಾವ ಎಂದೂ ಆಗುವುದು. ವೇದ
ಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಣಿ ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದೂ
ಉಂಟು. ಹೀಗೆಯೇ ‘ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನಿಡುವುದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಧರ್ಮ,
ಆರ್ತರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ರಾಜಧರ್ಮ ’ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ, ‘ ನೆನೆಸು
ವುದು ಜಲಧರ್ಮ, ಸುಡುವುದು ಅಗ್ನಿಧರ್ಮ ’ ಎಂಬೆಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಕರ್ತವ್ಯ, ಗುಣ ಎಂಬರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ
ಬಂದಿರುವುದು. ಹೀಗೆ, ಲೋಕ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವುದೂ ಉಂಟು.

“ಯಾಗಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಒಂದು ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷವು ಧರ್ಮ” ಎಂದು ಸಾಂಖ್ಯರು; “ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಜ್ಞಾನದ ಸಂಬಂಧವಾದಾಗ ಹುಟ್ಟುವ ವಾಸನೆಯು ಧರ್ಮ” ಎಂದು ಶಾಕ್ಯರು; “ಕಾಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಪುದ್ಗಲಗಳೆಂಬ ಪರಮಾಣುಗಳು ಧರ್ಮ” ಎಂದು ಆರ್ಹತರು; “ಧರ್ಮವು ಆತ್ಮನ ಅಪೂರ್ವ ಗುಣ” ಎಂದು ವೈಶೇಷಿಕರು; “ಅಪೂರ್ವವೇ ಧರ್ಮ” ಎಂದು ಭಾಟ್ಟೇತರ ಮೀಮಾಂಸಕರೂ ಹೇಳುವರು.¹

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು “ಪುರುಷನಿಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವುದು ಎಂದು ನೇದವು ಯಾವುದನ್ನು ಹೇಳುವುದೋ ಅದೇ ಧರ್ಮವು” ಎನ್ನುತ್ತದೆ.² ಕುಮಾರಿಲರು ಹೇಳುವಂತೆ, “ಪುರುಷನು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಿಯೇ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು. ಈ ಫಲವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಬರಬಹುದು; ಅಥವಾ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯನು ಅರ್ಥಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಹಿತವಾದವು; ಇನ್ನು ಕೆಲವು ನಿಸಿದ್ಧವಾದವು. ಹಾಗೆ ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳು ಕಲ್ಯಾಣೋದಯಗಳಾಗುವವು. ನಿಸಿದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪಾಪೋದಯವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ತನಗೆ ನಿಶ್ಚ್ರೇಯಸವು ಲಭಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಈ ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆ ವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳೇ ಧರ್ಮವು”³ ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವರು.

ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು “ಪುರುಷಾರ್ಥವೊಂದುಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಕನಿಷ್ಠ ಎಂದು ವಿಭಾಗ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಹೇಗೆ?” ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪುರುಷಾರ್ಥ ವಿಚಾರವು ನೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿದೆ. “ಇಂತಹ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಅಮೃತಗಳಾದ ಲೋಕಗಳು ಬರುವವು. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೆ ಇಂತಹ ಫಲವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುವ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳೂ,

“ಇಂತಹ ಫಲವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು” ಎಂಬ ವಿಧಿವಾಕ್ಯಗಳೂ ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪನಿಷತ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ಬರುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕರ್ತೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ “ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಲ್ಲಾ ಎರಡು ರೂಪ. ಒಂದು ಶ್ರೇಯಃ. ಒಂದು ಪ್ರೇಯಃ. ಒಂದು ಬಂದರೂ ಹೋಗುವುದು. ಇನ್ನೊಂದು ಬಂದರೆ ನಿಲ್ಲುವುದು” ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದೇ ಮತ್ತೆ ಸ್ವರ್ಗ, ಅಪವರ್ಗ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ, ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಭಾಷ್ಯಕಾರ ವಾರ್ತಿಕಕಾರರಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿವೆ.⁴

ಮನುಷ್ಯನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ನೋಡಿದರೆ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಆಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಪಿಪೀಲಿಕಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಚೇತನಗಳೂ ರಜೋಗುಣಾವಿಷ್ಟವಾಗಿರುವ ವರೆಗೂ ಕಾಮಕ್ರೋಧಗಳಿದ್ದೇ ಇದ್ದು, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಚೋದನ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರಿಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಮನಸ್ಸುಮಾಧಾನವು ಕಾಮಃ ಪರಂಪರೆಯಾ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವ ಸಾಧನವೆಲ್ಲವೂ ಅರ್ಥ. ಅವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಸಾಕು. ಮನುಷ್ಯನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದುವರಿದು ಧರ್ಮ ಮೋಕ್ಷಗಳ ಕಡೆ ತಿರುಗಿದಾಗ, ಅವನಿಗೆ ಚೋದನಾಂತರವು ಬೇಕಾಗುವುದು. ದೊಡ್ಡದು ಚಿಕ್ಕದು ಎಂಬ ವಿವೇಕವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ದೊಡ್ಡದು ಸಿಕ್ಕಲೆಂದು ಚಿಕ್ಕದನ್ನು ಉದ್ದೇಶ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದೇ ಧರ್ಮ; ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸರ್ವವನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದೇ ಮೋಕ್ಷ. ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಬೇಕೆಂದರೂ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಆಗ ಅವನು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹುಡುಕುವನು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರು ತಂತ್ರ ವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ “(ಪುರುಷಾರ್ಥಬೋಧಕ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ) ಧರ್ಮ ಮೋಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾದವು ಯಾವವೋ ಅವು ವೇದಪ್ರಭವವು. ಅರ್ಥ ಸುಖವಿಷಯಕ ವಾದವುಗಳು ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಭವವು”⁵ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

* * * *

“ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗರೂಪ ನಿಶ್ಚ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವು” ಎಂದು ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಪುರುಷ ಪ್ರೀತಿಯು ಯಾವುದೋ ಅದೇ ಶ್ರೇಯವು. ಅದು ಚೋದನಾಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ದ್ರವ್ಯಗುಣ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವು. ಅದರಿಂದ ಅವೇ ಧರ್ಮವು.” “ಯಾವ ಕರ್ಮವು ಫಲವಾದರೂ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಅನರ್ಥಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹುದನ್ನು ಧರ್ಮವೆನ್ನಬೇಕು.” “ಯಾವುದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟದ

ಸೋಂಕೂ ಇಲ್ಲದ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದೋ ಅದನ್ನು ಧರ್ಮವೆನ್ನಬೇಕು” ಎಂದು ಕುಮಾರಿಲರೂ, “ವೇದಬೋಧಿತವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಾಧನವೇ ಧರ್ಮವು” ಎಂದು ಖಂಡದೇವರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.^೧

ಅಧರ್ಮ

ಅನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯು ಅಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಬರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅಕಾರ್ಯಕರಣ, ಕಾರ್ಯಾಕರಣ, ಎರಡೂ ಅನಿಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಅಧರ್ಮವೆಂದೇ ಹೇಳುವರು.

ಮಾನಾಂಸಕರ ಮತವು “ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತೂ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ನಡೆಯಬೇಕು. ಧರ್ಮವೆಂದರೇನು? ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದರೆ ಸಾಲದು. ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಚರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು” — ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.^೨

ಧರ್ಮವು ವೇದೋಕ್ತವು

ಹೀಗೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನು ಎತ್ತಿದಾಗ, “ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂತು?” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದು. ಮಾನಾಂಸೆಯು ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ‘ಧರ್ಮವನ್ನು ವೇದದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವೇದಮೂಲವಾದ ಸ್ಮೃತಿಗಳೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಹುದು. ಆದರೆ ಅವು ವೇದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುವು. ಸ್ಮೃತಿಗಳು ವೇದಗಳಂತೆ ಅಪೌರುಷೇಯಗಳಲ್ಲ. ಅವು ಪೌರುಷೇಯಗಳು: ಎಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯರು ಬರೆದವು. ಆದರೂ ಅವನ್ನು ಬರೆದ ಮನ್ವಾದಿಗಳು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡವರು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಮನ್ವಾದಿಗಳು ಹೇಳಿದರೆಂದು ಯಾವುದೂ ಧರ್ಮವೆಂದು ಗಣ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಮನ್ವಾದಿಗಳು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಧರ್ಮವಾಗುವುದು.

ಅವೇದೋಕ್ತವು ಅಧರ್ಮ

“ಶಿಷ್ಯರು ಧರ್ಮವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿರುವ ಅಹಿಂಸಾದಿಗಳು ಅವೈದಿಕ (ಎಂದು ಗಣ್ಯವಾಗಿರುವ ಇತರ) ಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಪದಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದೇ? ಬಿಡುವುದೇ?” ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಬರುತ್ತದೆ. “ಅವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಕೂಡದು” ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಪಾರುಷೇಯವಾಗಿರುವ ವೇದವೊಂದು ಬೋಧಿಸಬಲ್ಲುದೇ ಹೊರತು ಪಾರುಷೇಯ ವಾಕ್ಯವು ಬೋಧಿಸಲಾರದು. ಅಬೋಧಕತ್ವ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ, ಸಂಶಯ ಎಂಬ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಮದ, ಉನ್ಮಾದ, ಪ್ರಮಾದ, ಆಲಸ್ಯ, ಲುಬ್ಧತಾ, ಎಂಬ ಮೂಲದೋಷಗಳೂ ಇರುವ ಸಂಭವವುಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಬಾಹ್ಯವಾದ ಯಾವ ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ವೈದಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹ ಮೂಲದೋಷ ದುಷ್ಟವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅದನ್ನೂ ತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವವ ರಿಗೂ ಒಂದು ಅಧಿಕಾರವಿರಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರವಚನಾಧಿಕಾರವುಳ್ಳವರೂ ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರೂ ಹೇಳುವ ವೇದಮೂಲವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮಾಣವು.

ಪುರುಷನೂ ಧರ್ಮವೂ

“ಧರ್ಮ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಸ್ವತಂತ್ರನೋ? ಪರ ತಂತ್ರನೋ?” ಎಂದು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕವು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೆತ್ತಿ, “ಅರ್ಥಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಪರತಂತ್ರನು. ಅವನಿಗೆ ಕೊಂಚವೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ” ಎನ್ನುತ್ತದೆ.^೧

ಮತ್ತೆ ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:

“ಶಿಷ್ಯನಾದವನು ಯಾವುದನ್ನು ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವನೋ ಅದೂ ಧರ್ಮವು. ‘ವೈದಿಕಾನಂತ ಧರ್ಮಧೀಸಂಸ್ಕೃತಾತ್ಮ’ನಿಗೆ ಧರ್ಮಶುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವು. ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ವೇದಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ತದರ್ಥಜ್ಞಾನಾಹಿತ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರೂ, ವೇದನಿಯತ ಮಾರ್ಗಾನುಸಾರಿ ಪ್ರತಿಭೆಯುಳ್ಳವರೂ ಆದವರಿಗೆ ಉನ್ಮಾದವು ತೋರುವುದೇ ಇಲ್ಲ

ಅನೂಚಾನ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು, ಏನನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಹಿತಮಾಡುವನೋ ಅದೂ ಅರ್ಥವೇ ಆಗುವುದು. ವೈದಿಕ ವಾಸನಾ ಜನಿತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದೂ ವೇದವೇ ಆಗುವುದು.”

“ರುಮಾ ನಗರದಲ್ಲಿ, ಲವಣಾಕರದಲ್ಲಿ, ಮೇಠುವಿನಲ್ಲಿ, ಉಜ್ಜಲರುಕ್ಕ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆಲ್ಲವೂ ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ತನ್ನಯವಾಗಿ ಅದೇ ಆಗಿರುವಂತೆ, ವೇದವಿತ್ತಿಗೂ ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿಯು (ವೇದವೇ ಆಗಿರುವುದು). ಹೀಗೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಹೇಳುವರು, ಲೋಕರೂಢಿಯೂ ಇರುವುದು. ಕವಿಗಳೂ ‘ಸತ್ಪುರುಷರಿಗೆ ಸಂದೇಹಬಂದಾಗ ಅವರವರ ಅಂತಃಕರಣವೃತ್ತಿಯೇ ಪ್ರಮಾಣವು’ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿರುವರು.”

“ಸರ್ಪಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನಕುಲವು ಯಾವ ಔಷಧಿಯನ್ನು ಕಚ್ಚುವುದೋ ಅದೇ ವಿಷಹಾರಿಯೆಂದು ಹೇಳುವಂತೆ, ಧರ್ಮಮಯಾತ್ಮರಾದವರ ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿಯೂ ಧರ್ಮ್ಯವೇ ಆಗಿರುವುದು.”

“ಶಿಷ್ಯರೆಂದು ಪರಿಗೃಹೀತರಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಇಂದ್ರ, ವಸಿಷ್ಠ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಕೃಷ್ಣ ದ್ವೈಪಾಯನ ಭೀಷ್ಮ ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರ ವಾಸುದೇವ ಅರ್ಜುನ ಪ್ರಭೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ವೃತ್ತಿಕ್ರಮವು (ಹಾದಿತಪ್ಪಿ ನಡೆದುದು) ಕಂಡುಬಂದಿದೆ ಯೆಂಬುದನ್ನೂ ಸ್ಮರಿಸಿ, ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತ, “ಯಾವ ಸದಾಚಾರವು ಪುಣ್ಯ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೃತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮಾದರ್ಶತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೇ ಹೊರತು, ಕಾಮ ಕ್ರೋಧ ಲೋಭ ಮೋಹ ಶೋಕಾದಿ ಹೇತುಕವಾದ ಆಚಾರವು ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧವೇ ಆಗುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಮಾಡಿದುದೂ ರಾಗ ದ್ವೇಷ ಪೂರ್ವಕವಾದರೂ ತಪೋಬಲ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಆತನಿಗೆ ‘ಸರ್ವಂ ಬಲವತಃ ಪಥ್ಯಂ’ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ, ಮುಂದೆ ಮಹತ್ತರವನ್ನು ಮಾಡಿಯೋ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡೋ ಪಾಪಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ, ಅದೆಲ್ಲವೂ ಜೀರ್ಣವಾಯಿತು. ಹೀಗಿಲ್ಲದೆ ಮಂದತಪಸ್ಕರಾದವರೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದುದೇ ಆದರೆ, ಅನೆಗಳು ಮಹಾವಟಿಕಾಷ್ಠಾದಿ ಭಕ್ಷಣಮಾಡಿ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಆಗುವುದು. ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ್ದ, ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿರುವ, ತಪಸ್ಸಿನ ಬಲವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಅತಿದುಷ್ಕರವಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ.”

“ಅದುದರಿಂದ ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯದಲ್ಲಿ ವೇದ ಪರತಂತ್ರನಾಗಿರುವಂತೆ ಪುರುಷನು ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿರುವನು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಸಹಸಾ ಜ್ಞಾತಾಜ್ಞಾತವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದಿಂದ ಪಾಪವಿಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು.”

“ಮನುಷ್ಯನೂ, ಋಷಿಗಳೂ, ದೇವತೆಗಳೂ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೂ ಉಂಟು. ಅದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಲ್ಪವಾಗಿ ಯಾದರೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹಾನಿಬರುವ ಸಂಭವವೂ ಉಂಟು. ಅದರಿಂದಲೇ ವೇದವು ‘ಯಾನ್ಯಸ್ಮಾಕಂ ಸುಚರಿತಾನಿ ತಾನಿ ತ್ವಯೋಪಾಸ್ಯಾನಿ ; ನೋ ಇತರಾಣಿ- ನಾವು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾಡು : ಮಿಕ್ಕ ವನ್ನು ಮಾಡಬೇಡ’ ಎಂದು ತ್ರೈತ್ತೀಯದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವುದು. ಸುಚರಿತಗಳು ಯಾವುದು, ಇತರವು ಯಾವುದು ಎಂದು ತಿಳಿದರೆ ಆಗ ಒಂದನ್ನು ಮಾಡಿ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಸಂಪನ್ನನು ಮಾಡಬೇಕು” ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವು.

ಧರ್ಮ ಪ್ರಮಾಣಗಳು

“ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಹೇಗೆ?” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದಾಗ ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ:— “ಧರ್ಮವು ವಿಚಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲ. ವಿಚಾರವಾದಮೇಲೆ ಅನುಷ್ಠಾನಾಂತರದಿಂದ ಉತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದುದು. ಅದರಿಂದ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗಲಾರದು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ನಮ್ಮ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಎದುರು ಇರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಂಡು, ಅದನ್ನು ಅರಿಯಿಸಬಲ್ಲದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಎದುರಿಗೇ ಇಲ್ಲದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ತಿಳಿಯಿಸಬಲ್ಲದು? ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರದು.”

“ಅನುಮಾನ, ಉಪಮಾನ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ ಎಂಬ ಉಳಿದ ನಾಲ್ಕೂ ಕೂಡ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಪಜೀವಿಗಳು. ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ವ್ಯವಹಾರಮಾಡುವವು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಸಾಧನವಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ ಮಿಕ್ಕೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಧನವಾಗುವವು?” ಎಂದು ಭಾಷ್ಯವು ‘ಪ್ರಧಾನಮಲ್ಲ ನಿಬರ್ಹಣ ನ್ಯಾಯ’ದಿಂದ “ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪಂಚಕವು ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಸಾಧನಾಭಾಸ” ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ, ಈ ಸಾಧನಾಭಾಸವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಹೊರಟಿರುವರು.

ಮಾನಾಂಸಕರು ಶಬ್ದಪ್ರಮಾಣವಾದಿಗಳು. ಶಬ್ದವು ಕೃತವಾದುದೂ ಉಂಟು, ಅಕೃತವಾದುದೂ ಉಂಟು. ಪುರುಷಕೃತವಾದ ಶಬ್ದವು ಕಾರಣದೋಷದಿಂದ ಎಂದರೆ, ಪುರುಷ ಬುದ್ಧಿಜನ್ಯವಾದ ದೋಷದಿಂದ ದುಷ್ಟವಾಗಿರಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಅದು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗುವುದು (ಎಂದರೆ, ಅದನ್ನು ಸತ್ಯ ಅಸತ್ಯವೆಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಲು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳು ಬೇಕಾಗುವುದು). ಅದರಿಂದ ಅದು ಧರ್ಮವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧನವಾಗಲಾರದು. ಪುರುಷಕೃತವಲ್ಲದ ಅಪಾರುಷೇಯ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಕಾರಣ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ, ಅಬೋಧಕತ್ವ, ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ, ಸಂಶಯ ಎಂಬ ಅಸ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕಾರಣಗಳು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದು ಪ್ರಮಾಣವು. ಅದು ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲದು. ಅದೇ ಚೋದನೆ ಎಂಬ ಸಾಧನವು.

“ಮಾನಾಂಸಕರು ‘ಸ್ವತಃ ಸ್ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ’ವಾದಿಗಳು (ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೇ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಅದು ಅಸತ್ಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಬಾಧಕಾಂತರಗಳು ಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವರ ಮತವು). ಹಾಗಿರಲು ಪ್ರಮಾಣ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳೇಕೆ? ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ” ಎಂದು ವೃತ್ತಿಕಾರರು ಹೇಳುವರು. ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕುಮಾರಿಲಾದಿಗಳೂ “ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಕಂಡದ್ದೆಲ್ಲ ಸತ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ವಿವೇಕವಾಗಲೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲೇಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಹೊರಟರೆ ಅರ್ಥವು ತಪ್ಪುವುದು; ಅನರ್ಥವಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲೇಬೇಕು” ಎನ್ನುವರು.

ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಹೊರಡುವುದರಲ್ಲಿ “ಲೋಕಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಬ್ದಸ್ವರೂಪ ವೇದವೊಂದೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತ” ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೇ ಉದ್ದೇಶವು.

ಲೋಕಸಿದ್ಧಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಉಪಮಾನ, ಅರ್ಥಾನುಪತ್ತಿ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ, ಶಬ್ದ ಎಂಬ ಆರು. ಇವನ್ನು

ವೃತ್ತಿಕಾರರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿರುವರು. ಅದರಿಂದ ಅವರು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ

“ವಿಷಯವೆಂದರೆ ಹೊರಗಿರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು. ಆ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಪುರುಷನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾದಾಗ ಅವನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಎದುರಿಗಿರುವ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು. ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಕಂಡಾಗ, ಮತ್ತೊಂದು ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವಾದರೆ, ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆನ್ನಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಹಾಗೇನಾದರೂ ಒಂದನ್ನು ಕಂಡು ಒಂದು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಅದು ಮುಂದೆ ಬಾಧಿತವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಅದು ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ: ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ. ಹೀಗೆ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನವು ಬರದೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಬರಲು ಮನಸ್ಸಿನ ದೋಷವಿರಬಹುದು; ಬಹಿರಂದ್ರಿಯ ದೋಷವಿರಬಹುದು; ಹೊರಗಿರುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ದೋಷವಿರಬಹುದು. ಹಾಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಮನಸ್ಸು, ಅರ್ಥ (ವಿಷಯ)—ಇವುಗಳ ಸನ್ನಿಹಿತವು ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು. ಹಾಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು.”

“ಕರಣಗಳು (ಅವಯವಗಳು) ದುಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲದೆ ಬಂದಿರುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಸ್ಪಷ್ಟದಂತೆ ನಿರಾಲಂಬವಾಗಿರಬಹುದಲ್ಲವೆ?” ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ಸ್ಪಷ್ಟ ಜ್ಞಾನವೂ ಜಾಗೃತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನದಂತೆಯೇ ದೃಢವು. ಕಾರಣ ದೋಷದಿಂದ ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗುವುದುಂಟು. ನಿದ್ರಾ ಎಂಬ ದೋಷವನ್ನು ಪಡೆದು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿತು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಜಾಗೃತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಕಾರಣವಾದ ದೋಷವಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ, ಜಾಗೃತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುದು ಸತ್ಯವು.”

“ವಿಷಯ (ಅರ್ಥ)ಕ್ಕೂ ತದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಅಲ್ಲಿ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.” ಎನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ವಿಷಯವು ಹೊರಗಿದ್ದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬುದ್ಧಿಯು ಎದುರಿಗಿರುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತಿರುವುದೇ ಹೊರತು ಇನ್ನು ಯಾವುದೋ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತಿರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬುದ್ಧಿಯು ನನುಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವಿಷಯ ಬುದ್ಧಿಗಳೆರಡೂ ಒಂದೇಯಾಗುವುದಾದರೆ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಇಲ್ಲದೇ ಹೋಗುವುದೇ ಹೊರತು ಇರುವ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.”

“ಅದರಿಂದ ಸಾಕಾರವಾಗಿ ಹೊರಗಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತಿರುವುದೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬುದ್ಧಿಯು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೇ ಹೋದರೆ, ದಾರವನ್ನು ನೇಯುವುದು.”

ತೋರಿಸಿದಾಗ ಅದು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಮಡಕೆ ಎಂದು ಅವಿಕ ಲೇಂದ್ರಿಯನಿಗೂ ತೋರೀತು. ಹಾಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸತ್ಯವು. ಬದಲಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ.”

ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ

“ಜ್ಞಾತಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ಒಂದನ್ನು ಕಂಡು ಕಾಣದಿರುವ ಮತ್ತೊಂದನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಅನುಮಾನವು. ಅದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು : ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ದೃಷ್ಟಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವುದು ಒಂದು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೃಷ್ಟ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವುದು ಇನ್ನೊಂದು.”

“ಹೊಗೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಬೆಂಕಿಯುಂಟು ಎನ್ನುವುದು ಮೊದಲನೆಯ ವಿಧ. ಇಲ್ಲಿದ್ದ ದೇವದತ್ತನು ಅಲ್ಲಿರಬೇಕಾದರೆ ನಡೆದುಹೋಗುವನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಅದಿತ್ಯಗಮನವೂ ಹೀಗೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಎರಡನೆಯ ವಿಧ.”

ಶಬ್ದ ಪ್ರಮಾಣ

“ಶಬ್ದ (ಚೋದನೆ) ವನ್ನು ಅರಿತು ಎದುರಿಗೆ ಇಲ್ಲದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿ ಯುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರವು. (ಶಾಸ್ತ್ರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೋಪದೇಶಿ ಗಳಾದ ಚತುರ್ದಶ (ಅಷ್ಟಾದಶ ವಾ) ವಿದ್ಯಾಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅರ್ಥ ಶಬ್ದದಿಂದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಈಗ “ಚೋದನಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ಗಮ್ಯವಲ್ಲದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮವಿಷಯಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು” ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು.)”

ಉಪಮಾನ ಪ್ರಮಾಣ

“ಎದುರಿಗಿರುವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಎದುರಿಗಿಲ್ಲ ದಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕುರಿತ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ಉಪಮಾನವು. (ಕಾಡಿ ನಲ್ಲಿರುವ) ಗವಯವೆಂಬ ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಕಂಡು (ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ) ಗೋವು ಈ ಗವಯದಂತಿರುವುದು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಈ ಉಪಮಾನವು.”

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಪ್ರಮಾಣ

“ದೃಷ್ಟವೂ ಶೃತವೂ ಆದ ಅರ್ಥವು ಅನ್ಯಥಾ ಅಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು. ಜೀವಂತನಾಗಿರುವ ದೇವದತ್ತನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ಕಂಡು ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿರುವನು ಎಂದು ಕೊಂಡಂತೆ ಇದು.”

ಅಭಾವ ಪ್ರಮಾಣ

“ಎದುರಿಗಿಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಅಭಾವ (ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯು).”¹⁰

ಧರ್ಮಫಲ

ಹೀಗೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನರಿತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ‘ಶಬ್ದ’ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನು ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೂ ಧರ್ಮವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಗಂಡು, ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಥೋಕ್ತವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಆಚರಿಸಿದರೆ, ಅಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ಚೇಯಸಗಳೆಂಬ ಫಲವುಂಟು. “ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಕಿಂಚಿನ್ನೂನ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು. ಮೃದು ವಾಗಲಿ, ದಾರುಣವಾಗಲಿ, ಅಂತೂ ಕರ್ಮಮಾಡಬೇಕು: ದೀನ ನಾಗಿರುವ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಉದ್ಧಾರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿರುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮವು ಮೊದಲು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿದ್ದು (ಹಿಂದಿನ ಪಾಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತೊಳೆದು) ಅನಂತರ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದು. ಅದರ ಫಲವೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು.”¹¹

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಕರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು

ಕರ್ಮ - ಶ್ರೌತಸ್ಮಾರ್ತಕರ್ಮಗಳು - ವಿಹಿತ ಕರ್ಮ, ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳು - ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳು - ಪ್ರಧಾನ ಗೌಣ ಕರ್ಮಗಳು - ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ ಅನುಭವ ಕರ್ಮಗಳು - ಕರ್ಮಫಲ - ಅಪೂರ್ವ - ದೇವತೆಗಳು - ಸೇಶ್ವರ ಮೀಮಾಂಸೆಯು.

ಕರ್ಮ

ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು “ಕರ್ಮಾವಬೋಧನಾರ್ಥಾ ವಿದ್ಯಾ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ವಿದ್ಯೆಯೆಂದರೆ, ಕರ್ಮ ಪರ್ಯವಸಾಯಿನಿ ಎಂದು ಬೋಧಿಸಿರುವರು.¹ ಧರ್ಮವು ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು “ವಿದ್ಯಾಬೋಧಿತವಾಗಿ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವ ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಯು ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮ” ಎನ್ನುವರು. ಈ ಕರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದುಂಟು. ಆದರೂ ಕರ್ಮವೇ ಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಅರ್ಥ ಕಾಮ ಸಂಪಾದನಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಜಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ವೇದಸಮ್ಮತವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಕರ್ಮವು. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಯಾಜನಾದಿಗಳೂ, ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಕೃಷ್ಯಾದಿಗಳೂ ಅರ್ಥಸಂಪಾದನಕ್ಕೆ ವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳು.

ಶ್ರೌತಸ್ಮಾರ್ತಗಳು

ಕರ್ಮವು ಶ್ರೌತ, ಸ್ಮಾರ್ತ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆ. ಕಲ್ಪ ಸೂತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಕರ್ಮವೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೌತವು. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಆಪಸ್ತಂಭ, ಗೌತಮ, ಆಶ್ವಲಾಯನಾದಿ ಪ್ರಣೇತವಾಗಿರುವ ಸ್ಮೃತಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸ್ಮಾರ್ತ ಕರ್ಮಗಳು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಖಾಧ್ಯಾಯಗಳು ಆಚರಿಸುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ವಿವರಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೂ ಅವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕರ್ಮಗಳು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿಹಿತ ನಿಸಿದ್ಧಗಳು

ಯಾವ ಕ್ರಿಯಾನುಷ್ಠಾನವಾದರೂ ವಿಹಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮ ವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವಿಹಿತವಾಗಿರುವುದು ಎಂದರೆ, ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ, ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ನಿಷೇಧಿಸಿರುವ ಕರ್ಮಗಳು ನಿಸಿದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳು. (ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿಸಿದ್ಧ ಕರ್ಮದಿಂದ ಫಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತದೆ.)

ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕಾಮ್ಯಗಳು

ಹಾಗೆಯೇ ಕರ್ಮವು ನಿತ್ಯ, ನೈಮಿತ್ತಿಕ, ಕಾಮ್ಯ ಭೇದದಿಂದ ಮೂರು ವಿಧವಾಗುವುದು. ನಿತ್ಯಕರ್ಮವು ತ್ರೈವರ್ಣಿಕರು ಮಾಡುವ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನದಂತೆಯೂ ಇರಬಹುದು: ಅಥವಾ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳಂತೆ ಪ್ರತಿ ಪರ್ವಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮಗಳೂ ಆಗಬಹುದು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಗೃಹಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳಂತೆ ಅನಿಯತಗಳಾಗಿ ಬರುವ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲವೂ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳು. ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಒಂದು ಇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂದರೆ, ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಲೂ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಇಷ್ಟಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನೈಮಿತ್ತಿಕವು. ಅಷ್ಟಕಾಶ್ರಾದ್ಧಗಳೂ ಸಾಂವತ್ಸರಿಕ ಪಿತೃಶ್ರಾದ್ಧಗಳೂ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು. ಈ ನಿತ್ಯ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ, ದೋಷವೆಂದು ಭಾಟ್ಟು ಮತವು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯಾದುದು ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮವು. ಅದನ್ನು ಬೇಕಾದರೆ ಮಾಡುವುದು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬಿಡುವುದು. ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಫಲವುಂಟು; ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ನೈಮಿತ್ತಿಕಗಳು.

ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಪ್ರಧಾನ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಒಂದುವೇಳೆ ಅಂಗಗಳಿಗೆ ಅಗತಿಕವಾಗಿ ಲೋಪಬಂದರೂ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ; ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅಂಗವನ್ನೂ ಕೂಡ ಬಿಡಕೂಡದು. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯವು, ಎಂದರೆ ಪಾಪವು, ಉಂಟು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯ

ನೈಮಿತ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ, ಯಾವುದಾದರೊಂದು ದ್ರವ್ಯವು ದೊರೆಯದೆ ಹೋದರೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಕರ್ಮವು ಬೇರೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಜ್ಯೋತಿಷೋಮವೆಂಬ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಸೋಮವು ಬೇಕೇ ಬೇಕು. ಒಂದುವೇಳೆ ಸಿಕ್ಕದೆಹೋದರೆ, ಸೋಮದ ಬದಲು ಪೂತೀಕಾ (ಮಂಗರವಳ್ಳಿ?) ಅದರೂ ಆಗಬಹುದು: ಹೀಗೆ ಒಂದು ದ್ರವ್ಯದ ಬದಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಮತ್ತೊಂದು ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯು ಮೂಲದ್ರವ್ಯದ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿರಬೇಕು; ಮತ್ತು ಅದರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯೆಂದೇ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಬೇಕು; ಮತ್ತು ಮೂಲದ್ರವ್ಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವರೋ ಅದೂ ನಷ್ಟವಾದರೆ, ನಷ್ಟವಾದ ಜಾತಿಯನ್ನೇ ಮತ್ತೆ ತರಬೇಕು. ಆದರೆ, ದೇವತೆ, ಅಗ್ನಿ, ಮಂತ್ರ, ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಧಾನ ಗೌಣಗಳು

ಪ್ರಧಾನ ಕರ್ಮಗಳು ಗೌಣ ಕರ್ಮಗಳು ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಭೇದ. ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಜಪಾದಿಗಳುಂಟು. ಅವೆಲ್ಲ ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು ಎಂದರೆ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಯಾವ ಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವು ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮಗಳು. ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸುವುದು; ಪ್ರರೋಡಾಶ (ರೊಟ್ಟಿ)ವನ್ನು ತಟ್ಟುವುದು; ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಕುಟ್ಟುವುದು - ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು. ಅದರಿಂದ ಗೌಣ ಕರ್ಮಗಳು.

ದೃಷ್ಟ, ಅದೃಷ್ಟ ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಎರಡು ರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಿರಾಮಾಂಸಕರು ಅದೃಷ್ಟವು ದೃಷ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿರಿದು ಎನ್ನುವರು.

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಭೇದ

ಪ್ರಕೃತಿ ಕರ್ಮ, ವಿಕೃತಿ ಕರ್ಮ, ಅನುಭಯ ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಭೇದವು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಹಿತ ಧರ್ಮಗಳು ಯಾವವೋ ಅವು ಪ್ರಕೃತಿ; ಅವಿಹಿತ ಧರ್ಮವು ವಿಕೃತಿ.

ದರ್ಶ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಯಾಗ. ಅದನ್ನು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಮಾಡುವರು. ಆ ಯಾಗವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಜೋದಿತವಾಗಿರುವುದು; ಇತರ ಯಾಗಗಳನ್ನು ದರ್ಶದಂತೆ, ಎಂದರೆ ದರ್ಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ

ಅಂಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಎಂದರೆ ಅತಿದೇಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅತಿದೇಶದಿಂದ ಬರುವ ಅಂಗವುಳ್ಳ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ವಿಕೃತಿ ಕರ್ಮಗಳು. ಪ್ರಕೃತಿಯಂತೆ ಮತ್ತೊಂದಕ್ಕೆ ಏನನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ವಿಕೃತಿಯಂತೆ ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಏನನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಇರುವ ಕರ್ಮವು ಅನುಭಯವು.

ನೈಮಿತ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ವಿಧ. ಲಾಭವಾದಾಗ ಮಾಡುವುದೊಂದು, ಲೋಪನಷ್ಟಗಳು ಆದಾಗ ಮಾಡುವುದೊಂದು. ಅಭ್ಯುದಯೇಷ್ಟಿ, ಕ್ಷಾಮವತೀಷ್ಟಿ, ಇವು ಎರಡನೇ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವು.

ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ದಿನ ಚಂದ್ರದರ್ಶನವಿಲ್ಲ. ಒಂದುವೇಳೆ ಅಹಿತಾಗ್ನಿಯೊಬ್ಬನು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಂದುಕೊಂಡು ಚತುರ್ದಶಿಯ ದಿನವೇ ಕರ್ಮಾರಂಭ ಮಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿ ಚಂದ್ರೋದಯವಾದರೆ, ಆಗ ಅಭ್ಯುದಯೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿದ್ದವನು ಕಾರಣಾಂತಗಳಿಂದ ಆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದಾದರೆ, ಆಗ ತತ್ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿ ವಿಶ್ವಜಿದ್ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರಂತೆಯೇ ಪುತ್ರಲಾಭವಾದಾಗ ವೈಶ್ವಾನರೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ, ಅಭ್ಯುದಯೇಷ್ಟಿ, ವಿಶ್ವಜಿದ್ಯಾಗ, ವೈಶ್ವಾನರೇಷ್ಟಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಕರ್ಮಗಳು.

ಕರ್ಮಫಲ

ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪವು. ಈ ಫಲವು ದೃಷ್ಟವಾಗಿರಬಹುದು. ಅದೃಷ್ಟವಾಗಿರಬಹುದು. ಒಂದೊಂದು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಎರಡೆರಡು ಫಲಗಳಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ದಾರಕರ್ಮವಿಂತಹುದು. ಅದು ಅಗ್ನೈರ್ಧವಾಗಿ ಎಂದರೆ, ಆಧಾನಮಾಡಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರವೂ ಹೌದು; ಪುತ್ರಲಾಭಕ್ಕೂ ಹೌದು. ಕಾಡಿನಿಂದ ಸೌದೆಯನ್ನು ತರುವವನು ಸೊಪ್ಪನ್ನೂ ತರಬಹುದು. ಅದರಂತೆ “ಏಕಾಕ್ರಿಯಾದ್ವರ್ಧ್ಯಕರೀ” ಆಗಿದ್ದರೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ದೃಷ್ಟಫಲವಿದ್ದರೆ, ಅದೃಷ್ಟಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಾರದು. ದೃಷ್ಟಫಲವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಫಲವು ಏಕಿತವಾಗದೆ ಇದ್ದರೆ ಆಗ ಅದೃಷ್ಟಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು.

ವಿಶ್ವಜಿದ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಕರ್ಮಕ್ಕೇ ಫಲವಿಲ್ಲ ಎಂದಲ್ಲ. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ

ಸ್ವರ್ಗವೇ ಫಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬಂತೆ, ವಿಶ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳೂ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಫಲವು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.²

ಕರ್ಮವು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದೆಂತು? ಕರ್ಮವು ವಿನಾಶಿಯು, ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಕರ್ಮವು, ಫಲವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಲಭಿಸುವ ತೃಪ್ತಿಯಂತೆ ಕೂಡಲೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ಫಲಕಾರಿಯೆಂದು ನಂಬಬಹುದು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ವಿನಾಶಿಯಾದ ಕರ್ಮವು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂದರೆ ಹೇಗೆ?

ಕರ್ಮವು ವಿನಾಶಿಯಾದರೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣವುಂಟು. ಅಲ್ಲದೆ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಧರ್ಮಸಾಧನಗಳಾದ ಯಾಗಾದಿ ಸತ್ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ತತ್ಪಲಗಳಾದ ಸ್ವರ್ಗನಿಶ್ಚಿತವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತೇ ಮಾಡುವರು. ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಫಲವುಂಟು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಅಪೂರ್ವ

“ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವರ್ಗವು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಪ್ರಯಾಜಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನೋಪಕಾರವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವ ಜೋದನಾವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಿನಷ್ಟವೇ ಆಗಲಿ, ಅವಿನಷ್ಟವೇ ಆಗಲಿ ಅಂತು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೊಂದುಂಟು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅತೀತವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹುಡುಕಬೇಕು ಎಂದು ನಿಯೋಗವು. ಏಕೆಂದರೆ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವೆನು ಎಂದುಕೊಂಡ ಕೂಡಲೆ ಫಲವು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬರುವುದು, ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾದಿ ಕರ್ಮಗಳು ಒಂದಲ್ಲ, ಹಲವು. ಪೂರ್ಣಮಾಸವಿದ್ದಾಗ ದರ್ಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ; ದರ್ಶವಿರುವಾಗ ಪೂರ್ಣಮಾಸವು ಕಳೆದುಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಒಟ್ಟಿಗೆ ನಡೆಯಬೇಕಾದ ಒಂದೇ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗ್ನೇಯ

ಯಾಗವಿರುವಾಗ ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಿಯ ಉಪಾಂಶುಯಾಜಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದಿರುವಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳೂ ತದವಯವಗಳೂ ಸ್ವಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸದೆ ನಷ್ಟವಾದರೆ, ಆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿ ಏನಾಗಬೇಕೋ ಅದು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಹೇಗೆ ಇತ್ತೋಹಾಗೆ ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಆಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಾನಂತರ ಫಲೋತ್ಪತ್ತಿ ವಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ 'ಸರ್ವ ಕರ್ಮಾಂತದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿಯೊಂದು ಕರ್ತೃವಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು' ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು.

“ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಾಂತರ ಫಲಗಳು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೃಷಿ, ಪುತ್ರ ಪಾನ, ಅಧ್ಯಯನ ಮೊದಲಾದ ಲೌಕಿಕ ಕರ್ಮಗಳೂ ಕೂಡ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಎಂದರೆ, ಇದ್ದದ್ದು ಇದ್ದಹಾಗೆಯೇ ನಿಲ್ಲುವುದು ಸಂಭವವಿಲ್ಲವಾಗಿ, ಅವು ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾತ್ರಗಳಾಗಿ ಉಳಿಯುವುವು ಎಂಬುದು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುವುದು.” ಇಂತಹ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಅವೈದಿಕಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ಅಪೂರ್ವ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ, ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮುಂಚೆ, ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ, ಕ್ಷಣಿಕ ಅನೇಕ ಅಂಗ ಪ್ರಧಾನ ಪ್ರಯೋಗ ಸಾಧ್ಯ ವಾದ ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿದರೆ, ಸಮಸ್ತವಾದ ಅಂಗ ಪ್ರಧಾನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಫಲಕಾಲದ ವರೆಗೂ ಇರುವುವು ಎಂಬುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಶ್ರದ್ಧಾಂತರು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಹುಟ್ಟು ತ್ತದೆ. ಕರ್ಮವು ಮುಗಿದುಹೋಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನೋಡಿಯೂ, ಶಕ್ತಿವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ಇರುವುದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದು ಶ್ರುತ ಹಾನಿಯೂ ಅಲ್ಲ, ಅಶ್ರುತ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾಗ ದಿಂದಲೇ ಫಲವು; ಆದರೆ ಆ ಫಲವು ಶಕ್ತಿ ದ್ವಾರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿ ಸುವುದು. ಯಾಗ ದಿಂದ ಬರುವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಏನು ಫಲವು ಲಭಿಸಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಯಾಗ ದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿ ಸದೆ, ಒಂದುವೇಳೆ ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಲಭಿಸಿದರೆ ಆಗ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಲು ಮೊಸರಾಗುವುದು ಮೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಕೂಡಾ ಬೇಕೆಂದಾಗ ಥಟ್ಟನೆ ಆಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ರೂಪಾಂತರ ಗಳಾಗುವುದು ನಮಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಹೀಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಅಪೂರ್ವವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಸ್ಥಾನೀಯವಾಗಿದ್ದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುವು.”

“ಹೀಗೆ ಕರ್ಮ ಸಂಕಲ್ಪ ಪ್ರಭೃತಿ, ಅಸರ್ವಾಂತ್ಯ ಫಲ, ಅವಯವ ಉಪಭೋಗದವರೆಗೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ ಅಪೂರ್ವವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು.”

“ಅಪೂರ್ವ ಎಂಬುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವಂತೆ ಇಲ್ಲ. 'ಇದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ, ವಿನಾಶವಾಗುವುದು' ಎಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಯಾವ

ಸಾಧನವನ್ನು ತಾನೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ, ವೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಚೋದ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುವುದು? ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಯಾಗವು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡದೆ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ, ವಿನಷ್ಟಯಾಗಕ್ಕೂ ಅಕೃತಯಾಗಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಇಲ್ಲದೆಹೋಗುವುದು. ಶುಭಾಶುಭ ಕರ್ಮಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಎನ್ನುವಂತಾಗುವುದು; ಒಂದು ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಬಹು ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆಹೋಗುವುದು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ, ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ, ಪ್ರತಿ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಭಿನ್ನೈಸು ವುದರಿಂದ ನಾನಾತ್ವ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳೂ ಉಪಪನ್ನಗಳಾಗುವುವು.”

“ಕರ್ಮವು ವಿನಾಶವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲಗಳು ಲಭಿಸುವುದು ಎನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಆಗುವುದಾದರೆ ಪ್ರಾಣಭಾವ, ಪ್ರಧ್ವಂಸಾಭಾವವುಳ್ಳ ಶುಭಾಶುಭ ವಿಕಾರೇಕ ಕರ್ಮಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ವಿನಾಶಗಳಿಗೆ ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿ, ಫಲಭೇದ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವೇ ಇಲ್ಲದೆಹೋಗುವುದು. ‘ಒಂದು ರೋಗವು ಪರಿಹೃತನಾದರೆ ಅದರೊಡನೆ ಹತ್ತು ರೋಗಗಳು ಹೋಗುವುವು’ ಎಂದಾದರೆ, ರೋಗಕ್ಕೂ ರೋಗವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಗೂ ಭೇದವೇನು? ಅಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮ ವಿನಾಶ ಪ್ರಭವವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಈ ಫಲವು ಕರ್ಮ ಸಂಬಂಧಿ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದರೆ, (ಭಾವಾಂಶ ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನ ಸಂಬಂಧ ನಿಷ್ಕವಾದ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಭಾವಾಂಶ ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಾದರೆ) ವೇದವೇ ಸುಳ್ಳು ಎಂದಂತಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿದ್ದು, ಅಗ್ನಿ ಆತಪ ಪ್ರಭವವಾಡು ಶಖೆಯನ್ನು ಶೈತ್ಯಸಂಬಂಧಿ ಎಂದಂತಾಗುವುದು. ಅಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೀಗಲ್ಲ. ಅಪೂರ್ವವು ಮಾಡುವುದನ್ನು ಯಾಗವೇ ಮಾಡುವುದು. ಅಪೂರ್ವವು ಲಭಿಸುತ್ತಲೂ ಫಲವೇ ಲಭಿಸುವಂತಾಗುವುದು.”

“ಈ ಅಪೂರ್ವವು ಶುಭಾಶುಭ ಫಲಗಳೆರಡನ್ನೂ ಕೊಡುವುದು. ವಿಧೇಯ ಗಳಿಂದ ವಿಧಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರತಿಷೇಧಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಷೇಧ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.”

“ಈ ಅಪೂರ್ವವು ಚಲನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾ ರಹಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಕರ್ತೃಸಂಬಂಧ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಅತ್ಯನೇ ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯನು, ಆ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು (ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಫಲನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ರೂಪವಿಲ್ಲ).”^೩

“ಈ ಅಪೂರ್ವವು ದೇವತಾಶ್ರಯವಾದುದು: ದೇವತಾಗತವಾಗಿದ್ದು ಫಲ ವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅದು ಹಾಗಲ್ಲ.”

“ಧರ್ಮ್ಯವಾದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಗವೂ ಒಂದು. (ಜಪದಾನಪೂರ್ತ ಕರ್ಮಗಳು ಇತರವುಗಳು.) ಹೋಮ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ದೇವತೋದ್ದೇಶದಿಂದ ತ್ಯಾಗ

ಮಾಡುವುದೇ ಈ ಯಾಗವು. ಅದರಿಂದ ಯಾಗ ನಿರ್ವರ್ತನಕ್ಕೆ (ನಿರ್ವೃತ್ತಿ) ಪ್ರಧಾನಾಂಗವಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಚಿಂತಿಸುವುದು. ಕರ್ಮಾಂಗವಾಗಿ ದೇವತೆಯೇ ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಾವ ದೇವತೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆಯೋ ಅದೇ ಆ ಕರ್ಮದ ದೇವತೆಯು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ⁴”

(ದೇವತೆಗಳು ನಮ್ಮಂತೆಯೇ ಕರಚರಣಾದ್ಯವಯವ ವಿಶಿಷ್ಟರೆಂದು ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಆದರೆ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.)

ದೇವತೆ

ಜೈಮಿನಿಗಳು ಅಧ್ಯಾಯ ೯, ಪಾದ ೧, ೯ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, “ಯಜ್ಞಕರ್ಮವು ಪ್ರಧಾನವು. ದೇವತೆಯು ಗೌಣವು” ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಧೂಪಾದ್ಯುಪಚಾರಾತ್ಮಿಕ ದೇವತಾಪೂಜೆಯನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ತ್ರೀಪುಂ ದೇವ ಭೇದವನ್ನೊಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ದೇವಾಂತರವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಯಜ್ಞಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮೀಮಾಂಸಕರ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೆಂದು ದೇವತಾಧಿಕರಣ (ಅ. IX, ಪಾ. ೧, ಅಧಿ. ೪) ವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ:—

“ಹಿಂದಿನ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ಕರ್ಮವು ಫಲ ಸಂಬಂಧವೂ ಹೌದು, ದೇವತಾ ಸಂಬಂಧವೂ ಹೌದು’ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ‘ಹಾಗಲ್ಲ; ಚೋದನೆಯು ಹೇಳುವಂತೆ ಫಲವೂ ದೇವತೆಯೂ ತಾದ್ರುಷ್ಯವು ಎಂದರೆ ಕರ್ಮ ಸಂಬಂಧವು’ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಆ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ಹೊರಟಿದೆ.”

“ಯಾಗವೆಂಬುದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭೋಜನವು. ಭೋಜ್ಯದ್ರವ್ಯವನ್ನು ದೇವತೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ದೇವತೆಯು ಅದನ್ನು ಭುಜಿಸುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ದೇವತೆಯು ಗುಣಭೂತವಲ್ಲ; ದ್ರವ್ಯಕರ್ಮಗಳು ದೇವತೆಗೆ ಗುಣವು. ಮತ್ತು ಯಾಗವೆಂದರೆ ದೇವತಾ ಪೂಜೆಯು; ಪೂಜೆಯು ಪೂಜನೀಯಕ್ಕೆ ಗುಣಭೂತವೆಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲುಂಟು.”

“ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ‘ದೇವತೆಗೆ ವಿಗ್ರಹವು (ಶರೀರ) ಉಂಟು’ ಎಂದಾಗುವುದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಯಮನನ್ನು

ದಂಡಹಸ್ತನನ್ನಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ; ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಮರುಣನು ಪಾಶಹಸ್ತನು; ಇಂದ್ರನು ವಜ್ರಹಸ್ತನು: ಮಂತ್ರವೂ 'ಇಂದ್ರನೇ! ನಿನ್ನ ದಕ್ಷಿಣ ಹಸ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವೆವು.' ಎಂದೂ, 'ತುವಿಗ್ರೀವ, ವಪೋದರ, ಸುಬಾಹು ಆದ ಇಂದ್ರ' ನೆಂದೂ ಹೇಳಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತದೆ."

"ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿವಿಧೋಪಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸ್ತೂತಿಗೂ ಸಮ್ಮತವು. ಮಂತ್ರವೂ 'ಇಂದ್ರನೇ! ತಿನ್ನು, ಕುಡಿ;' ಎಂದು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತದೆ."

"ದೇವತೆಯು ಅರ್ಥಪತಿಯು. 'ಇಂದ್ರನು ದಿವಕ್ಕೂ, ಪೃಥಿವಿಗೂ, ಜಲಕ್ಕೂ, ಪರ್ವತಗಳಿಗೂ, ಯೋಗಕ್ಷೇಮಗಳಿಗೂ ಒಡೆಯನು' ಎಂದು ಮಂತ್ರವೂ 'ಇವನಿಗೆ ಪಶುಪತಿಯು. ಒಲಿದನು; ಪುತ್ರನು ಹುಟ್ಟಿದನು; ಇವನಿಗೆ ವೈಶ್ರವಣನು ಒಲಿದನು; ಇವನಿಗೆ ಅವನಿಂದ ಧನವು ಲಭಿಸಿತು;' ಮೊದಲಾದ ಸ್ತೂತಿಗಳೂ ಉಂಟು."

"ಯಾವ ದೇವತೆಯನ್ನು ಇಚ್ಛಾದಾನದಿಂದ ಪರಿಚರಿಸುವನೋ ಆ ದೇವತೆಯು ಫಲವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಶ್ರದ್ಧಾಮನನಾಗಿ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣಸ್ತತಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಬಂಧುಬಳಗಳನ್ನೂ, ಪುತ್ರಧನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವನು.' 'ಇಂದ್ರನು ತೃಪ್ತನಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸುವನು' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದರೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನೋ, ಅದೇ ಕರ್ಮದಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದರೆ ಸೂರ್ಯನು ಆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ."

"ಅದರಿಂದ ದೇವತೆಯು ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಗುಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ." (ಪೂರ್ವ ಸಕ್ಷವು)

"ದೇವತೆಯು ಪ್ರಯೋಜಕಿಯಲ್ಲ. ಯಜ್ಞಕರ್ಮವೇ ಪ್ರಧಾನವು. ಯಜತಿ ಕರ್ಮವೇ ಅಪೂರ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವುದು" ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಯಾವುದು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದೋ ಅದೇ ಪ್ರಯೋಜಕವು. ದರ್ಶ ಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನು ಯಾಗಮಾಡುವನು ಎಂದು ಕರಣತ್ವೇನ ದರ್ಶ ಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ, ಸ್ವರ್ಗಕಾಮನಿಗೂ ಯಜತಿಗೂ ಸಂಬಂಧವೇ ಹೊರತು, ದೇವತೆಗೂ ಅವನಿಗೂ ಅಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯವೂ ದೇವತೆಯೂ ಸಿದ್ಧಗಳು (ಭೂತ). ಯಜತ್ಯರ್ಥವು ಭಾವಯಿತವ್ಯವು; ಭೂತ ಭವ್ಯ ಸಮುಚ್ಚಾರಣ ದಲ್ಲಿ, ಭೂತವು ಭವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಉಪದಿಶ್ಯವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ದೇವತೆಯು ಪ್ರಯೋಜಕಿ ಅಲ್ಲ."

“ಯಾಗವು ದೇವತಾರ್ಥವಾಗಿ ಎಂದು ಅದರೂ ಅದರಿಂದ ಫಲಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಷೇಧವಿಲ್ಲ. ಫಲವು ಪುರುಷಾರ್ಥವು; ದೇವತಾರ್ಥವಲ್ಲ. ನಾವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು ದೇವತಾಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಚತುರ್ಥ್ಯಂತನಾಗಿರುವ ದೇವತೆಯು ಫಲವತ್ತಾದ ಯಜಿಗೆ ಸಾಧನವು.”

• “ಯಜಿಯೆಂದರೆ ದೇವತಾಪೂಜೆಯು. ಅಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಮಾನ ದೇವತೆಯೇ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಂಟು ಎಂದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಲೋಕದಂತಲ್ಲ.” ಇಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಪೂಜೆಯೇ ಪ್ರಧಾನವು. ಯಾವುದರಿಂದ ಫಲವೋ ಅದೇ ಪ್ರಯೋಜಕವು.”

“ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ದೇವತೆಯು ವಿಗ್ರಹವತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಎಂದರೆ, ಮಂತ್ರಾರ್ಥವಾದಗಳೂ, ತನ್ಮೂಲವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯೂ ಹೇಳುವುದು ಹೀಗಲ್ಲ ಎಂಬುದು ನಿಪುಣತೆಯಿಂದ ನೋಡುವವರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು. ಹೀಗೆ ದೇವತೆಯು ವಿಗ್ರಹವತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಇಂದ್ರನ ದಕ್ಷಿಣಹಸ್ತವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕೊಂಡುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಷಯವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದರಿಂದ, ಇದು ಅಸಂಬಂಧವೋ, ಕಲ್ಪನೆಯೋ ಆಗಿರಬೇಕು. ಯಾವುದಾದರೂ ನಮಗೆ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.”

“ಅಲ್ಲದೆ ದೇವತೆಯು ವಿಗ್ರಹವತಿಯೆಂದರೆ, ಅದಿಂತೂ (ಎಂದರೆ ಅದಿಯುಳ್ಳದು) ದೋಷವು ಬಂದೀತು. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರನಚನವು ವಿಗ್ರಹವಾಚಕವಲ್ಲ; ಸಂಬೋಧನಾರ್ಥವೂ ಅಲ್ಲ; ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥವಿದು. ಅಲ್ಲಿರುವ ಸಂಬೋಧನಾ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಸ್ತುತ್ಯರ್ಥವು. ಅದರಿಂದ ‘ನಾವು ನಿನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡೆವು’ ಎಂದರೆ, ‘ನಾವು ಇಂದ್ರನ ಆಶ್ರಿತರು; ಅದರಿಂದ ಇಂದ್ರಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು’ ಎಂದಾಗುವುದು. ಹೀಗೆಯೇ ದೇವತೆಯು ಭೋಜನಮಾಡುವುದು ಎಂಬುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಷಯವಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಹೀಗಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಇದೂ ಉಪಚಾರವು.”

“ದೇವತೆಯು ಅರ್ಥಪ್ರದಾಯಿನಿಯು ಎಂಬ ಮಾತು ಭಕ್ತರಾಡಿ ಕೊಂಡುದು. ಅ ದೇವತೆಯ ಪರಿಚಾರಕರು ತನಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಅಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾತಿದು. ಹೀಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿನಿಯೋಗವಿಲ್ಲದೆ, ಪರತಂತ್ರ ವಿನಿಯೋಗವಾದ ದೇವತೆಗೆ ಈಶತ್ವವೆಲ್ಲಿಯದು? ಅಲ್ಲದೆ ಇದು ವರ್ತಮಾನ ಕಾಲೋಪದೇಶ ವಾದ್ದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿರೋಧವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತವಾದವು ಎಂದು ಎನ್ನಬೇಕು.”

“ಅದರಿಂದ ದೇವತೆಯು ಅಪ್ರಯೋಜಕೆಯು.”

ನಾರ್ತಿಕಕಾರರೂ “ಶಬ್ದ ಏವ ದೇವತಾ” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವರು.⁵ ಅವರ ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕದ

ಆದಿಯಲ್ಲಿರುವ, “ವಿಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನದೇಹಾಯ” ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವರಿಗೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವೇ ಸಮ್ಮತವೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಮಂಡನಮಿಶ್ರ ಭಟ್ಟೋಂಬೇಕ, ಪಾರ್ಥಸಾರಥ್ಯಾದಿಗಳು ಮೂರ್ತಿದೇವತಾವಾದವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರು ಎಂದು ಹೇಳಲು ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿದೆ.^೧

ಹೀಗೆ, **ವೇದಾನಾದಿತ್ವವನ್ನೂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನೂ** ವಾದಿಸುತ್ತಾ ದೇವತೆಗಳು ಶಬ್ದಮಾತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಈ ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೆ **ನಿರೀತ್ಸರವಾದಿಗಳೆಂದು** ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ಆದರೆ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಉಪಾಸನಾಕಾಂಡವೇ ಇಲ್ಲದೆಹೋಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ **ಜ್ಞಾನ, ಕರ್ಮ, ಉಪಾಸನಾ** ಎಂಬ ಮೂರು ಸ್ತಂಭಗಳು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಸಮಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ,^೨ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಬಾದರಾಯಣ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಆಸ್ತಿಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಸರಿಬೀಳದೆ ಅವರು **ಸೇತ್ಸರಮೀಮಾಂಸಾ**ಯೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. (೧೨ನೆಯ ಪುಟ ನೋಡಿ.)

(ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ೧೪ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥ ರೂಪವಾಗಿ **ವೇದಾಂತದೇಶಿಕ**ರಿಂದ ಹೊರಬಿತ್ತು.)

ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಜೀವಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು

ಆತ್ಮ- ಪ್ರಪಂಚ- ಜಡ- ಚೇತನ- ವಿಭಾಗಗಳು- ಜೀವ- ಸ್ವರ್ಗ- ನರಕ- ಮೋಕ್ಷ.

ಮಾಮಾಂಸಕರ 'ಪದಾರ್ಥ'ಗಳು

ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ವನವಾದವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತ ಪಾರ್ಥ ಸಾರಥಿ ಮಿಶ್ರರು, “ಮಾಮಾಂಸಕರು ತ್ರಿಲೋಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವರು. ಇವರಿಗೆ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಭ್ಯುಪೇತವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಬೇಕಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಮಾಮಾಂಸೆಯು ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಇದರಲ್ಲಿ “ಭೂತಂ ಭವ್ಯಾಯೋಪದಿಶ್ಯತೇ” ಎಂಬಂತೆ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ‘ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ (ವಿನಿಯೋಗಿಸಿ)ಬೇಕಾಗಿರುವುದು’ ಅಷ್ಟೇ ಕಾರ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ, ನೈಯ್ಯಾಯಿಕಾದಿಗಳಂತೆ ಇವರು ‘ಪದಾರ್ಥ’ಗಳಿಗಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಶ್ರಮ ಪಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇವರಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವುದೆಲ್ಲ ಆತ್ಮ, ಜಗತ್ತು, ಯಜ್ಞ, ಸಾಧನಗಳು, ಸ್ವರ್ಗ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚ್ರೇಯಸ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾವೂ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೇ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವೆವು.

ಆತ್ಮ

“ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಿಯಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ” ಎಂದು ಹೇಳಿ ವೇದಾಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತ, ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷಿಯು “ಯಜ್ಞಾ ಯುಧಿಯು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳುವನು” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಣವಾಗಿ, ಹೇಳಿ, “ಶರೀರದ ಹೊರತು ಇನ್ನೇನು ಇಲ್ಲ. ಅದೇ ಯಜ್ಞಾ ಯುಧಿಯು. ಅದೇಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು?” ಎಂದು ಕೇಳುವನು. ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು, “ಯಜ್ಞಾ ಯುಧೀ ಶಬ್ದವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಚರಿತವಾಗಿರುವುದು.

ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ, ಶರೀರ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಗುಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಯಜ್ಞಾಯುಧಿಯು ಮತ್ತೊಬ್ಬನಿರುವನು. ಸುಖಾದಿಗಳು, ಇಚ್ಛಾ, ಸ್ಮೃತಿ, ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾ (ನಿನ್ನೆ ನೋಡಿದವನೂ, ಈ ದಿನ ನೋಡುತ್ತಿರುವವನೂ ನಾನೇ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ) — ಇವುಗಳಿಂದ ‘ವಿನಶ್ವರವಾದ ಶರೀರಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಉಂಟು’ ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಈತನು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯನು. ಇವನನ್ನು ಹೀಗೆ ಎಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನೇತಿ ವಾದದಿಂದಲೂ ಅನುಮಾನ ಉಪಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ಮಾತ್ರ ಗ್ರಾಹ್ಯನು. ಅದರಿಂದ ಯಜ್ಞಾಯುಧಿಯು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನೆಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ವಿಧಿಯೆಂದಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅರ್ಥವಾದವೆಂದಾದರೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವು” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಆತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವವಾದವನ್ನು ವೇದಸ್ರಾಮಾಣ್ಯ ವಾದಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.¹

ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕವು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ:

“ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥವಾದ ಬಲದಿಂದ ಆತ್ಮಾಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಿಧಿಯಿಂದಲೇ ತೋರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಶರೀರ ಸಾತವಾದವೇಲೇ ಇನ್ನೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ಇಷ್ಟಾದಿಗಳ ಫಲವೇ ಇಲ್ಲದೆಹೋಗುವುದರಿಂದ ಆ ವಚನವೇ ಸುಳ್ಳಾದೀತು. ಅದರಿಂದ ವೇದಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಬೇಕು. ಆತ್ಮನು ಶರೀರ ಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದವನು. ಆತ್ಮನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಭೋಕ್ತೃತ್ವಗಳುಂಟು. ಭೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಜ್ಞಾನವಿರದಿದ್ದರೆ, ಅದು ದೋಷವಲ್ಲ. ಸುಖನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನೆಂಬ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಎಚ್ಚರವಾದವೇಲೇ ಸುಖನಿದ್ರೆಯಾಯಿತು ಎಂಬ ಪರಾಮರ್ಶವು ಇದ್ದೇ ಇರುವುದು. ಇಂತಹ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅವಸ್ಥಾಂತರಗಳು. ಅದರಿಂದ ಅವನ ನಿತ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ: ಆ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಆತ್ಮನೆಂಬ ಸ್ವರ್ಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕುಂಡಲಾದಿಗಳಂತೆ!”

“ಬುದ್ಧಿಯು ಆತ್ಮನಲ್ಲ. ಇದು ಅಮೂರ್ತವಾದರೂ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರವು. ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಆಶ್ರಯವು ಬೇಕು. ಆತ್ಮನು ಈ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಆಧಾರನು. ಈ ಬುದ್ಧಿಯು ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಬುದ್ಬದಗಳಂತೆ ಸಾಧಾರವು.”

“ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಈ ಬುದ್ಧಿಯು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು. ಆ ಕ್ರಿಯೆಯು ಆತ್ಮನ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಧೀನವು. ಈ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಭೂತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಪಂದ (ಚಲನ)ವು ಉಂಟಾದರೂ, ಅವು (ಭೂತಾದಿಗಳು) ಆಸ್ವತಂತ್ರಗಳಾದುದರಿಂದ ಪರಿಸ್ಪಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಮುತ್ವಿಕ್ವರ್ಮ, ಪರಶು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೇ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠವು.”

“ಸಂಕಲ್ಪ, ಸತ್ತ್ವವತ್ತ್ವ ಇವುಗಳಿಂದಲೂ, ಪ್ರಯೋಜಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಆತ್ಮನೇ ಕರ್ತೃವು. ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿರಿದು ಕಡಿದಾಡುವ ಯೋಧನಂತೆಯೂ, ವಚನಮಾತ್ರದಿಂದ ಸೈನಿಕರನ್ನು ಸಮರ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯೋಜನ ಮಾಡಬಲ್ಲ ಸೈನ್ಯಾಧಿಪತಿಯಂತೆಯೂ ಇರದೆ, ರಾಜನು ಸ್ವಸಾನ್ನಿಧ್ಯಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರ್ಮಪರರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಅದರಂತೆ ಆತ್ಮನ ಕರ್ತೃತ್ವವು: ಭೂತಗಳ ಕರ್ಮ ಪರತ್ವವು.”

“ಆತ್ಮನು ಜಾತಿಯಂತೆ: ಭೂತೇಂದ್ರಿಯ ಸಮಾಶ್ರಯವು ವ್ಯಕ್ತಿಯಂತೆ. ಅದರಿಂದ ಈ ಎರಡರ ಸಂಬಂಧವು ಜಾತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ! ಈ ಸಂಬಂಧವೇ ಶರೀರಗ್ರಹಣವು. ಶರೀರವು ಭೋಗಾಯತನವು. ಸುಖದುಃಖಾದಿ ರೂಪ ಕರ್ಮ ಫಲಾನುಭವಕ್ಕಾಗಿ ದೇಹವು ಬರುವುದು. ಮನುಷ್ಯೇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರದ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಪೂರ್ವವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವುದು. ಸ್ಥೂಲ್ಕ, ಕಾರ್ಶ್ವಾದಿಗಳು ದೇಹಗುಣಗಳು. ಅವು ಅವಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ದ್ರವ್ಯದ ವಿನಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ನಷ್ಟವಾಗುವುವು: ಗುಣಾಂತರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದಲೂ ನಾಶವಾಗುವುವು. ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುವಿನ ನಾಮಗಳು. ಗುಣಗಳು ಪರತಂತ್ರಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಗುಣವಾನ್ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿರಬೇಕು ಎಂದು ಆಗುವುದು: ಗುಣವಂತನೇ ಆತ್ಮನು.”

“ಆತ್ಮನು ಸ್ತೂತಿಯಲ್ಲ. ಸ್ತೂತಿಯೂ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ವಾಸನಾಜನ್ಯವಾದುದು. ಅದು ಅನುಭೂತ ವಿಷಯಾಂತರ ವ್ಯಾಪಾರಣಿಯು, ಅನ್ಯಾರ್ಥ ವಿಷಯವು. ಅದ್ದರಿಂದ ಸ್ತೂತಿಯು ಆತ್ಮನೆಂದರೆ, ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು.”

“ಅದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮನು ‘ಅಹಂ ಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಜ್ಞೇಯ’ನು. ‘ನಾನು ಹೋಗುವೆನು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಹೋಗುವುದು’ ಎಂಬುದು ಕಾರಣವಾಗಿ ಶರೀರಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವುದು: ‘ನಾನು’ಗೆ ಗಮನವಿಲ್ಲ. ‘ನಾನು ಅರಿಯುವೆನು’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಬೋಧ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು: ಆತನೇ ಆತ್ಮನು.”

“ಭೂತಗಳು ಅಚೇತನಗಳು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಚೇತನಗಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಲೋಷ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರಗತವಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಂಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚೈತನ್ಯವು ಕಾಣಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈ ನ್ಯಾಯವು ಜಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವರ್ತಿಸು

ವುದು. ಅದರಿಂದ ಭೂತಗಳು ಅಚೇತನಗಳು. ಮತ್ತು ಇವು ಪರಾರ್ಥಗಳು. ಶಯ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಂಘಾತತ್ವ (ಒಟ್ಟುಗೂಡಿರುವುದು), ಸನ್ನಿವೇಶತ್ವ (ಒಂದು ಕಡೆ ಇರುವುದು)—ಇವು ಪರಾರ್ಥವಾಗಿವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಭೂತ ಸಂಘಾತ ರೂಪವಾದ ಶರೀರವೂ ಪರಾರ್ಥವು. ಈ ಪರಾರ್ಥ ಶರೀರದ ಭೋಕ್ತೃವು ಅತ್ಮನು.”

“ಜ್ಞಾನವೂ ಅತ್ಮನಲ್ಲ. ಅತ್ಮನು ಜ್ಞಾತೃವು. ಜ್ಞಾತವಾನ್, ಜಾನಾಮಿ. ಜ್ಞಾತ್ಯಾಮಿ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾತೃವು ಜ್ಞಾನಭಿನ್ನನು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು.”

“ಅದರಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ‘ನಾನು ಗುರು, ಸ್ಥೂಲ, ಕೃಶ’ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವ ‘ದೇಹೋಽಹಂ ಮತಿ’ಯು ಭ್ರಾಂತಿಯು. ‘ದೇಹವು ಜ್ಞಾತೃವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾತೃವು ಬೇರೆ, ಅವನು ಅಹಂ ಪ್ರತ್ಯಯಗೋಚರನು’ ಎಂಬದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದು. ‘ಈ ದೇಹವು ನನ್ನದು’ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿರುವುದು. ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೋಡಿದರೆ ಸಾಕು, ಭೇದವು ತಿಳಿಯುವುದು.” ಜ್ಞಾತೃಜ್ಞಾನ ಶರೀರಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಧ್ಯಾನವು (ಸಮಾವೇಷಯ ಬುದ್ಧಿಧಾರೆ) ತಿಳಿಸಿ ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಅಣಗಿಸುವುದು.”

“ಈ ಅತ್ಮನನ್ನು ಉಪನಿಷದ್ವಚನಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ! ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ವಿಧಿವಚನಗಳಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ನಿತ್ಯನೂ ಭೋಕ್ತೃವೂ ಆದ ಕರ್ತೃವನ್ನೇ ಕುರಿತು ಅವು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸುವುವು. ‘ವಾಚ್ಯ ಶಕ್ತಿಯು ಶಾಂತವಾದಾಗಲೂ, ಅತ್ಮನು ಜ್ಯೋತೀರೂಪನಾಗಿಯೂ, ಅತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾಶನಾಗಿಯೂ ಇರುವನು. ಅದರಿಂದ ಪುರುಷನು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅವಿ ನಾಶಿಯು. ನಾವು ಕಾಣುವ ನಾಶವು ಸಂಬಂಧ ನಾಶಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಮಾತ್ರಗಳದು. ಅಚೈತನ್ಯವು ಭೂತ ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಜ್ಞಾನಗಳದು.”

“ನಾಸ್ತಿತ್ಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಯುಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯ ಕಾರರು ಅತ್ಮಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದರು. ವೇದಾಂತ ನಿಷೇವಣಮಾಡಿದರೆ, ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಕುರಿತ ಜ್ಞಾನವು ದೃಢವಾಗುವುದು.”

ಪ್ರಪಂಚಾದಿಗಳು

ಈ ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣ ವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಪಂಚ, ಸೃಷ್ಟಿ, ಜಡಚೇತನ ವಿಭಾಗ ಗಳು, ಕಾಲ ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿ

ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೂ ವೇದಾಪಾರುಷೇಯತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಕೆಲವು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅರ್ಥವಾದವಾಗಿ ಗಣನೆಮಾಡಿದೆ. ಅದರಿಂದಲೂ ಮತ್ತೆ ಅರ್ವಾಚೀನವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳಿಗಿಂತ ವಾರ್ತಿಕ, ದೀಪಿಕಾ, ಇವು ವಿಶ್ವಸನೀಯವಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಪಂಚ, ಸರ್ಗಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಲಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕವು ಸಂಬಂಧಾಕ್ಷೇಪವಾದದಲ್ಲೆ ಹೇಳುವುದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ.

“ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿವಾದವನ್ನು ನಾವು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಇದ್ದರೂ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಇಲ್ಲ: ಅಲ್ಲದೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅದಿಕಾಲವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ, ಸಸಾಧನಗಳಾದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಂಬಂಧವುಳ್ಳ ವೇದಗಳನ್ನೂ ಯಾರಾದರೂ ಜಗದ್ಧಿ ತಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದ್ದರೆ, ಆಗ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಏನೂ ದೋಷವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಇರಬೇಕು. ಆದರೆ ಇದು ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವದಂತೆ ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವು. ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯೇನು? ಆಗ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಎಲ್ಲಿದ್ದನು? ಯಾವ ರೂಪವಾಗಿದ್ದನು? ಆಗ ಇದ್ದುದನ್ನು ತಿಳಿದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅರುಹಿದವನು ಯಾರು? ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾದರೂ ಏಂತು? ಶರೀರಾದಿಗಳೇನೂ ಇಲ್ಲದಾಗ, ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯು ತಾನೇ ಹುಟ್ಟಿದುದೆಂತು? ಅಥವಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಶರೀರಾದಿಗಳು ಇದ್ದು ವಂದಾದರೆ, ಅವನ್ನು ಅವನೇ ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡನೇ? ಇನ್ನೂ ಸೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಭೂತಗಳೇ ಹುಟ್ಟಿದಿರುವಾಗ, ಆತನ ಶರೀರವು ಏತರಿಂದ ಆಗಿತ್ತು? ಆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಈ ದುಃಖಪ್ರಾಯವಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದುದುತಾನೇ ಸರಿಯೇ? ಆಗ ಆತನಿಗೆ ಧರ್ಮಾದಿ ಸಾಧನಗಳು ತಾನೇ ಇದ್ದುವೇ? ಸಾಧನೆಗಳೇ ಇಲ್ಲದೆ ಯಾರುತಾನೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಬಲ್ಲರು? ಜೇಡರಹುಳುವಿನಂತೆ ಎಂದರೆ, ಅದು ಬೇರೆ ಹುಳು ಹುಪ್ಪಟೆಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವುದರಿಂದ ಅದರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಲಾಲಾಜಲವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುಕಂಪದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನೆಂದರೆ, ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಯಾರನ್ನು ನೋಡಿ ಅನುಕಂಪವು ಹುಟ್ಟಿತು? ಅಲ್ಲದೆ ಅನುಕಂಪಾಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದರೆ, ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಶುಭಮಯವಾಗಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅಶುಭವೂ ಸೇರದಿದ್ದರೆ, ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದೆಂತು? ಸ್ವಾಧೀನ ಸಾಧನನು ಅಂತಹ ಅಶುಭರಹಿತವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟವೇನಿತ್ತು? ಕ್ರೀಡಾರ್ಥವಾಗಿ ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದರೆ, ಬಹು ವ್ಯಾಪಾರಯುತವಾಗಿರುವ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದೆಂತು?”

“ನಾವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆವು?” ಎಂಬುದೂ, ‘ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ಏನಿತ್ತು?’ ಎಂಬುದೂ, ‘ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನು ಹೇಗೆ?’ ಎಂಬುದೂ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ವಚನಗಳಿಂದಲೂ ಸುನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಆತನ ಇಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೆ, ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡದೆಯೇ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಆತನಿಗೆ ಶಕ್ತವಾಗಿತ್ತು.”

“ಅದರಿಂದ ಈ ಸೃಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಧ್ಯಂತರ ಪ್ರರೋಚನಾ ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವಾದಗಳು.”

“ಲೋಕದಲ್ಲಿ ‘ಸೃಷ್ಟಿಯುಂಟು’ ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯುಂಟು. ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣ ಮೂಲವಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು ಭ್ರಾಂತಿಯು. ಹಿಂದು ಮುಂದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಶಬ್ದವು ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ವೇದದಂತೆಯೇ ವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಭಾರತಾದಿಗಳು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳುವುವು.” ಅದರಿಂದ ಆ ಉಪಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಿರುವ ಸಂಭವವುಂಟು.”

“ವೈಶೇಷಿಕರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವರು: ‘ಈ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಲಯ ಪ್ರವಾಹವು ಅನಾದಿರೂಪವಾದುದು. ಬ್ರಾಹ್ಮಮಾನದಿಂದ ಒಂದು ನೂರು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆಯಲು ಭಗವಂತನಾದ ಮಹೇಶ್ವರನ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ಸಂಹಾರೇಚ್ಛೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದು: ಅದರಂತೆ ಈಶ್ವರ ಆತ್ಮಸಂಯೋಗದಿಂದ ಪರಮಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಕರ್ಮವು ತಲೆದೋರುವುದು. ಆ ವಿಭಾಗಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ದ್ವ್ಯಣುಕಾಂತವಾದ ಸರ್ವಾವಯವಿಗಳೂ ನಾಶವಾಗಿ, ಪರಮಾಣುಗಳು ಮಾತ್ರ ನಿಲ್ಲುವುವು. ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗಿ, ಫಲವನ್ನು ಕೊಡದೆಯೇ ಆಯಾ ಆತ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವುವು. ಮತ್ತೆ ಆ ಪ್ರಳಯಕಾಲವು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಕರ್ಮೋಪಭೋಗಶೂನ್ಯಗಳಾದ ಆತ್ಮಗಳನ್ನು ಕಂಡು, ಭಗವಂತನು ಅನುಕಂಪಾಪರವಶವಾಗಿ, ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವನು. ಆಗ ಸೃಷ್ಟಿಪರನಾದ ಈಶ್ವರನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಪರಮಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿಯು ಉಂಟಾಗಿ, ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ದ್ವ್ಯಣುಕಾದಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸಂಯೋಗವಾಗಿ, ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಆರಂಭಿಸುವುವು. ಭಗವದಿಚ್ಛಾವಶವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಂಧರಾಹಿತವನ್ನು ಪಡೆದು, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತ ವಿವಿಧ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ವಿವಿಧವೂ ಆನೇಕವೂ ಆದ, ನರಪಶ್ವಾದಿ ಭೇದಭಿನ್ನವಾದ, ಭೂತಜಾತವು ಆರಂಭವಾಗುವುದು: ಅಮೇಲೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದನಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸುವನು.

ಹೀಗೆ, ಪ್ರತಿ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ (ರೂಪವಾಗಿ) ವೇದಗಳು ಬರುವುವು. ಈ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ವೇದಗಳೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಲಯಗಳೂ ಆನಾದಿಗಳು. ಕರ್ತೃವಾದ ಮಹೇಶ್ವರನೂ ಆನಾದಿಯು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾಣುಗಳೇ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವು.”

ಈ ಮತವನ್ನೊಪ್ಪದೆ ಮಿಮಾಂಸಕರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವರು: “ಕರ್ತೃ, ಸರ್ಗ, ವಿನಾಶಗಳಿಗೆ ಆನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಲೋಕಸಮ್ಮತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸರ್ವೋಚ್ಛೇದಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಲಯವುಂಟು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಈ ಸರ್ಗ ಪ್ರಲಯಗಳಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಯಾರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ? ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯು ಕರ್ಮಗಳು ಫಲಿಸದಂತೆ ತಡೆಯುವುದು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನು? ಕರ್ಮಫಲಗಳ ಉಪಭೋಗವು ದೊರೆಯದಿರುವುದು ಯಾವ ಕರ್ಮದ ಫಲವು? ಅಶೇಷ ಕರ್ಮ ನಾಶವಾದರೆ, ಮತ್ತೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವುದೆಂತು? ಮತ್ತೆ ಕರ್ಮವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವೇನು? ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದು ಎಂದಮೇಲೆ, ಕರ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವುದು”

ಇದರಂತೆಯೇ, “ಜಗದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಇದ್ದನು. ಆತನು ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವ್ಯೋಮ, ಅನಿಲ, ಅನಲ, ಜಲ, ಭೂಮಿರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಮಾಡಿದನು” ಎಂಬ ಮತವೂ ಮಿಮಾಂಸಕರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಲ್ಲ. “ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಸ್ವಭಾವನೂ ಶುದ್ಧನೂ ಆದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಶುದ್ಧವೂ, ಜಡರೂಪವೂ, ದುಃಖಾತ್ಮಕವೂ ಆದ ವಿಕಾರವು ಬಂದುದು ಹೇಗೆ? ಬಂದರೂ ಅವನು ಅದನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದೆಂತು? ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ವಶದಿಂದ ಅನುಭವಿಸುವನೆಂದರೆ, ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಅವನಿಗೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವು ಬಂದುದೆಂತು? ಜಗದಾದಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಈ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳೆಲ್ಲಿದ್ದುವು?”

“ಪರಿಣಾಮವಾದವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ: ಆತ್ಮನು ಅಪರಿಣತನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದು ಕೊಂಡು, ಅವಿದ್ಯಾವಶನಾಗಿ ಪರಿಣತನಂತೆಯೇ ಪ್ರಪಂಚ ರೂಪದಿಂದ ತನ್ನನ್ನೇ ಕನಸುಕಂಡವನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿರುವನೆಂದರೆ, ಅವಿದ್ಯೆಯೆಂಬುದು ಭ್ರಾಂತಿ. ಅದು ಕಾರಣಾಧೀನವು. ಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾಸ್ವಭಾವನಾದವನು ಅ ಅವಿದ್ಯೆಗೆ ಕಾರಣನಲ್ಲ. ವಸ್ತುತರವಿನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಾಮೂಲವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ಆಗುವಂತಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತರವೊಂದುಂಟು ಎಂದಾದರೆ, ದ್ವೈತ ವಾದವು ಬರುವುದು.”

“ಅ ಅವಿದ್ಯೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಿಯು; ಆನಾದಿಯು; ಅದರಿಂದ ಕಾರಣವು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ವಿದ್ಯಾ ಸ್ವಭಾವವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅವಿದ್ಯಾ ಸ್ವಭಾವವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಎರಡು ವಿರುದ್ಧ ಸ್ವಭಾವಗಳಿರುವುದೆಂತು? ಅವಿದ್ಯೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದರೆ, ಅದನ್ನು ಯಾರುತಾನೇ ನಾಶಮಾಡಬಲ್ಲರು? ಒಂದುವೇಳೆ

ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆಂದರೆ, ನಿರಾಲಂಬನ ವಾದಕ್ಕೂ ಇದಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು ?”

“ಪುರುಷನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕರ್ತೃವಲ್ಲ: ಕೇವಲ ಭೋಕ್ತೃವು. ಸತ್ವರಜಸ್ತಮಗಳೆಂಬ ಗುಣಗಳು ಅವ್ಯಕ್ತ, ಪ್ರಧಾನ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಮಹತ್ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಪರಿಣತವಾದ ಮಹಾಭೂತಾಂತ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಮಾಡುವುವು. ಅವಿದ್ಯಾರಾಗ ದ್ವೇಷಾದಿಗಳು, ಎಲ್ಲವೂ ಅಂತಃಕರಣದ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಗಳು. ಕರ್ಮವು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು, ಹಾಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೊಸರಾಗುವ ಶಕ್ತಿಯಂತೆ, ಗುಣಗಳ ಕ್ರಿಯೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. | ರಾಗ ದ್ವೇಷಗಳೇ ಬಂಧಕಾರಣವು. ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವು. ಕರ್ಮ ನಿರೋಧದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು” ಎಂಬ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತವೂ ಇವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲ.”

ಇವರ ಮತವಿಷ್ಣು:—ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಲಯಗಳು ಇಲ್ಲ—“ಯಃ ಕಲ್ಮಃ ಸ ಕಲ್ಮ ಪೂರ್ವಃ—ಈ ಕಲ್ಮಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕಲ್ಮವಿರಬೇಕು” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅನಾದಿಯೂ ಅನಂತವೂ ಆಗಿ, ಈ ಜಗದ್ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರವಾಹವು ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇದನ್ನು ಯಾರೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಲೂ ಇಲ್ಲ. ಲಯಮಾಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಸುಖದುಃಖೋ ಭಯಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೀಗೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. (ನಹಿ ಕದಾಚಿದಪಿ ಅನೀದೃಶಂ ಜಗತ್) ಕರ್ಮದಿಂದ ದೇಹಗಳು ಹುಟ್ಟುವುವು. ಹುಟ್ಟುವ ದೇಹವೂ ಹುಟ್ಟಿದ ದೇಹವೂ ಎರಡೂ ನಾಶವಾದಮೇಲೆ ಮೋಕ್ಷವು. ಬಂಧವು ಕರ್ಮ ನಿಮಿತ್ತವು; ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಯನಾಗುತ್ತಲೂ ನಾಶವಾಗುವುದು. ದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿ, ಅನಂತ, ಅಜರ ಅದುಃಖನಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನು ಇದ್ದಾನೆ: ಆತನು ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಭೋಗನಿಮಿತ್ತದಾದ ಶರೀರವು ಪತಿತವಾಗುತ್ತಲೂ ಅನಾಗತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದೇ ಕಾರಣವಾಗಿ, ದೇಹಾಂತರಗಳು ಬರುವುದು ತಪ್ಪಿ, ಶರೀರದೊಡನೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಅದೇ ಮೋಕ್ಷ—ಅಪವರ್ಗ.”

ಸ್ವರ್ಗ ನರಕಗಳು

“ಕರ್ಮಫಲವು ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ ನಿಷ್ಕರಲ್ಲದವರಿಗೂ ಸುಖವು ದೊರತಿದೆಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ಅವರು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಏನು ಮಾಡಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ತಿಳಿಯುವು. ಅವರು ಈಗ ಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುತ್ತಿರುವವೇ ಹೊರತು, ಅವರು ಕರ್ತೃಗಳಾಗಿದ್ದುದು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಕರ್ತೃಗಳಾಗದೆ ಭೋಕ್ತೃಗಳಾಗಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಲೋಕಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಕರ್ಮವು ಕಲ್ಮಾಜೋದಯವಾದರೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪಾಪೋದಯವಾದರೆ ನರಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನು

ಭೋಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಸ್ವರ್ಗವು ಸುಖ ತಾರತಮ್ಯ ರೂಪವಾದುದು; ಮತ್ತು ಕ್ಷಯಿಷ್ಣುವಾದುದು. ನರಕವು ಕ್ಷಯಿಷ್ಣುವಾದರೂ ಸ್ವರ್ಗ ವಿಪರೀತವಾದುದು. “ದುಃಖದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗದೆಯೂ, ಮತ್ತೆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದೆಯೂ ಇರುವ, ಸ್ವಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಲಭಿಸಿರುವ, ಸುಖವು ಯಾವುದೋ ಅದೇ ಸ್ವರ್ಗವು.”⁵

ಶರೀರ

“ಹೀಗೆ ಕರ್ಮಫಲ ಭೋಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಜೀವನು ಶರೀರಿಯಾಗಿ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬರುವನು. ಶರೀರವು ಭೋಗಾಯತನವು. ಇಲ್ಲಿರುವಾಗ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವವರೆಗೂ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿಯೇ ತೀರಬೇಕು. ಆ ಕರ್ಮವು ಅವನವನ ವರ್ಣ, ಅಶ್ರಮ, ಅಧಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಮಿತ್ಯಾಂಸ ನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನಿಗೆ ಯಜ್ಞಾಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವಾಗುವುದು. ಧರ್ಮವೆಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವವನಿಗೆ ವೇದವೇ ಶರಣವು. ವೇದವು ಬೋಧಿಸುವುದು ವರ್ಣಾಶ್ರಮಪೂರ್ವಕಧರ್ಮವನ್ನು. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ತ್ರೀ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ; ಶರೀರದಿಂದ ಶರೀರವು ಜನಿಸುವುದರಿಂದ ಜನ್ಯ ಶರೀರವು ಜನಕ ಶರೀರದ, ಒಳ್ಳೆಯದು ಕೆಟ್ಟದುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಒಳಗೊಂಡೇ ಇರುವುದು. ವಾಯುವು ವೇಣುರಂಧ್ರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹೊಕ್ಕು ಈಚೆಗೆ ಬರುವಾಗ ಷಡ್ವಾದಿ ಸಂಜ್ಞಿತವಾಗುವಂತೆ, ಆತ್ಮನೂ ಪಶು ಮನುಷ್ಯಾದಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ದೇಹಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪಡೆಯುವನು.”⁶

ಶರೀರ ಭೇದ

“ಕರ್ಮಶಕ್ತಿವಶದಿಂದ ದೇಹ ಭೇದಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು. ಜರಾಯುಜಾದಿ ಚತುರ್ವಿಧ ದೇಹಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಿ ವಾಂಶವು ಹೆಚ್ಚು. ಹಾಗೆಯೇ ತೋಯಾಂಶ ವಿನಿರ್ಮಿತಗಳಾಗಿ ಸ್ವಚ್ಛಾಂಗ ಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ದೇಹಗಳು ವರುಣಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ವಾತಾಂಶಪ್ರಧಾನಗಳಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಮ್ಮ ಲಘುವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಆದ ದೇಹಗಳಿಂದ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವುವು. ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೇಜೋಮಯವೂ ಶುದ್ಧ ಪ್ರಭಾಸ್ವಿತವೂ ಆದ ದೇಹಗಳಿಂದ ಮನೋಹರವಾದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಹರಡುತ್ತ ಇರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಆಸ್ಥಾಯನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುವು. ಹಾಗೆಯೇ, ಮಹಾಭೂತ ಗುಣಗಳಾದ ರೂಪಸ್ಪರ್ಶಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಭೋಗಹೇತುವಾದ ದೇಹಗಳಾಗುವುದೂ ಉಂಟು.”⁷

ಮೋಕ್ಷ

“ಪ್ರಪಂಚವು ಪುರುಷನನ್ನು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಬಂಧಿಸಿರುವುದು: ಭೋಗಾಯತನವಾದ ಶರೀರರೂಪವಾಗಿ, ಭೋಗ ಸಾಧನಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ರೂಪವಾಗಿ, ಭೋಗ್ಯವಾದ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯರೂಪವಾಗಿ. ಹೀಗೆ ವಿಷಯ,

‘ಇಂದ್ರಿಯ, ಶರೀರ, ರೂಪವಾದ ಪ್ರಪಂಚ ಬಂಧನವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಪ್ಪಿದರೆ ಅದು ಮೋಕ್ಷವು.’ ‘ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಬಂಧವಿರುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಅನಂದಾನುಭವ ಮೊದಲಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯು ಮಾತ್ರ ಇರುವುದು’ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ನಿಸ್ಸಂಬಂಧವು: ನಿರಾಸಂದವು.”

“ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಮೋಕ್ಷವೆಂದರೇನು? ಆಗಮಾಪಾಯ (ಆಗಮ = ಬರುವುದು. ಅಪಾಯ = ಹೋಗುವುದು) ಧರ್ಮಗಳಾದ ಬುದ್ಧಿ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಇಚ್ಛಾ, ದ್ವೇಷ, ಪ್ರಯತ್ನ, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನ ನೈಜ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೇ ಮೋಕ್ಷವು. ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸದೆ ಬಿಡುವುದರಿಂದಲೂ, ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಫಲೋಪಭೋಗದಿಂದಲೂ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಚ್ಛೇದವಾಗಿ, ಪೂರ್ವ ಶರೀರ ನಿಪಾತವಾದಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಶರೀರವು ಬರದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಶರೀರನಾಗುವಿಕೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯು.”^೩

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

ನ್ಯಾಯ, ವೇದ, ವೇದಭಾಷ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು

ನ್ಯಾಯಗಳು — ಕೆಲವು ನ್ಯಾಯಗಳು — ನ್ಯಾಯಗಳೂ ವೇದವೂ — ವೇದ — ವೇದವಿಭಾಗ — ವೇದಭಾಷ್ಯ.

ನ್ಯಾಯಗಳು

ಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು “ವಿಷಯ ನಿರೂಪಣವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯ ಪಾದಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿರುವಂತೆ ಅಧಿಕರಣಗಳಾಗಿಯೂ ವಿಭಾಗಿಸಿರುವುದು. ಒಂದೊಂದು ಅಧಿಕರಣವೂ ವಿಷಯ ನಿರೂಪಣ ಮಾಡುವುದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವು ಹೇಗೆ ಬರುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು, ಅನಂತರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು, ಆ ವಿಷಯವು ಪಾದ, ಅಧ್ಯಾಯ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.”¹ ಎಂಬ ಐದು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಹೇಳಬೇಕಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ದೃಢವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದು. “ಇಂತಹ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಧಿಕರಣವನ್ನೇ ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಕರೆಯುವುದೂ ಉಂಟು. ಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಸಾವಿರ ಅಧಿಕರಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ (ಜೈಮಿನಿ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ೯೦೭), ಇದನ್ನು ಸಹಸ್ರಾಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದೂ ಉಂಟು. ಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ನ್ಯಾಯ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಕರೆಯುವುದೂ ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ!

“ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇನು? ಒಂದೊಂದು ಅಧಿಕರಣವನ್ನೂ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುವುದೆಂತು?” ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಸರ್ವಜ್ಞ ಮಾಧವರು ತಮ್ಮ ಜೈಮಿನಿ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾ ವಿಸ್ತರದ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದಮಾಡಿದೆ:—

“ಶಾಸ್ತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಅಧಿಕರಣವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಅಧಿಕರಣಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಗತಿ, ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಗತಿ, ಪಾದ

ಸಂಗತಿ ಎಂಬ ಮೂರೂ ಊಹಿತಗಳಾಗುವುವು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಥಮ ಪಾದದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲ; ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ' ಎಂಬುದನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿ, 'ಅವು ಉಂಟು' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಆ ಅಧಿಕರಣವು ಧರ್ಮಸಂಬಂಧವುಳ್ಳುದು : ಅದರಿಂದ ಧರ್ಮವಿಚಾರ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ' ಎಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಗತಿಯು. ಪ್ರಮಾಣ ವಿಚಾರ ರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಗತಿಯು. ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವು ಎಂದು ಉಪನ್ಯಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಪಾದ ಸಂಗತಿಯು. ಈ ಸಂಗತಿ ತ್ರಯವನ್ನು ಊಹಿಸಿದಂತೆಯೇ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರಾಧಿಕರಣಗಳ ಪರಸ್ಪರಾವಾಂತರ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು. ಅದು ಆಕ್ಷೇಪ ಸಂಗತಿ, ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಂಗತಿ, ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಸಂಗತಿ, ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಸಂಗತಿ, ಉಪೋದ್ಘಾತ ಸಂಗತಿ, ಅಪವಾದ ಸಂಗತಿ, ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಅನೇಕ ರೂಪವಾಗಿರುವುದು."

ಆ ಆಕ್ಷೇಪಾದಿ ಸಂಗತಿಗಳ ಉದಾಹರಣೆ ಹೀಗೆ:—

“ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಪಾದದ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಧರ್ಮ ವಿಚಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧಿಸಿದ್ದವು' ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. 'ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನ ಹೇತುವಾದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ನಿಯಮ ವಿಧಿಯು ಬರುವುದು' ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತಿಯು. ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವೂ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. (ಆ ಧರ್ಮವು) ಲೌಕಿಕಾಕಾರಹೀನವಾಗಿದೆ: ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಯುಕ್ತಿಯು. ಈ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಲು, ಧರ್ಮವು ನರವಿಷಾಣ ಸಮವಾಗುವುದರಿಂದ (ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕುರಿತು) ವಿಚಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧೇಯವು (ವಿಧಿಯಿಂದ ಬಂದುದು) ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ ಸಂಗತಿಯು."

“ಮೊದಲನೆಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ನಿಯಮ ವಿಧಿಯು ಸಂಭವವು' ಎಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಹಿಡಿದು 'ವಿಚಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧೇಯವು' ಎಂದಂತೆಯೇ ಎರಡನೆಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಲೌಕಿಕಾಕಾರಹೀನತ್ವ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿತ್ವಗಳೆಂಬ ಹೇತುವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಂಗತಿಯು. ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಯುಕ್ತಿಯು ಕಂಡು ಬಂದಂತೆ ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಸಂಗತಿಯು."

“ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಪ್ರತ್ಯುದಾಹರಣ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಬುದ್ಧಿಗಳೂ ಕೂಡ ಊಹಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು."

“ಸಂಚಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ‘ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು ನಿರಪೇಕ್ಷವು (ಎಂದರೆ ಇತರ ಸಹಾಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ) ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವು’ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ‘ಆ ವಾಕ್ಯವು ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳೆಂಬ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವೆಂಬ ಕೋಟಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಆ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಮಾಡುವಾಗ (ಪ್ರಸಂಗಾನುಗುಣವಾಗಿ) ಶಬ್ದನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ (ವಿಚಾರಿಸಬೇಕು’ ಎಂದು ಅದನ್ನು) ಸ್ವಾಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಸಂಗತಿಯು.”

“ಸಪ್ರಮಾಧ್ಯಾಯದ ಚತುರ್ಥಪಾದದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೌರ್ಯಾದಿವಿಕ್ಯತಿಗಳಲ್ಲ (ಬರುವ) ಅಂಗಸಮೂಹವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಲೆಂದು ಧರ್ಮಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಇದು ಉಪೋದ್ಭೂತ ಸಂಗತಿಯು.”

“ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ತೃತೀಯ ಪಾದದ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಕಾದಿ ಸ್ತೂತಿಗಳ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ: ದ್ವಿತೀಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೇಷ್ಟನ ಸ್ತೂತಿಗೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದಂತೆ ಬರುವ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಪವಾದವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಅಪವಾದ ಸಂಗತಿಯು.”

“ಹೀಗೆಯೇ ಸರ್ವತ್ರವೂ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದು.”²

ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಕೆಲವು ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವೆವು. ಇದರಿಂದ ಈ ವಿಷಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು.

ಈ ನ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಉಪಮಾನವಾಗಿ ಬಂದವು:

೧. ಪ್ರಧಾನಮಲ್ಲ ನಿಬರ್ಹಣನ್ಯಾಯ

ಒಂದು ಗುಂಪು ಜಟ್ಟಿಗಳು ಊರಿಂದ ಊರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಹಿಂದಿನಕಾಲದ ಪದ್ಧತಿ. (ವಿರಾಟ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ, ವಿರಾಟರಾಯನಲ್ಲಿ ಭೀಮಸೇನನು ಇರುವನೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಕೌರವನು ಒಂದು ಗುಂಪು ಜಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.) ಅವರಲ್ಲಿ ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನಾದ ವನು, ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿ ಪ್ರಧಾನನಾಗಿ ಇರುವನು. ಅಂತಹ ಪ್ರಧಾನಮಲ್ಲ ನನ್ನೇ ಗೆದ್ದಮೇಲೆ ಉಳಿದವರ ಮಾತೇನು? ಎಂಬುದು ಈ ನ್ಯಾಯ.

ಇದು ಪ್ರಮಾಣ ಪರೀಕ್ಷಾವಸರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಉಪಮಾನ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಅನುಪಲಬ್ಧಿ ಎಂಬ ಐದು

ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಪ್ರಬಲವು. ಈ ಉಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಪಜೀವಿ ಎಂದರೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಹಿಡಿದು ನಡೆಯುವವು. ಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಅಸಮರ್ಥವು ಎಂದಾದಮೇಲೆ, ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಖಾಳುವ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಎಂತು ಸಮರ್ಥವಾದಾವು? ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದರ್ಶಿಸಲು ಈ ನ್ಯಾಯವು ಬರುವುದು.³

೨. ಪೂರ್ವೋಧಾವತಿನ್ಯಾಯ

ಮೊದಲನೆಯವನು ಓಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಮೊದಲನೆಯವನು ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಎರಡನೆಯವನು ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಅವನು ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವನು ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನು “ಪಶ್ಚೇತ್ತಾಧಿಕರಣ”ದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. “‘ಪಶುಂ ಆಲಭೇತ’ ಎಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಪಶುಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಚನವು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸುವುದು. ವಾಕ್ಯವು ಪಶುವು ಯಜ್ಞಾಂಗವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವುದು: ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರುತಿಯು ಬಲವು. ಅದರಿಂದ ಪಶುವನ್ನು ಯಜ್ಞಾಂಗವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಈ ವಾಕ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ” ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಹೇಳಿ, ಈ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಉದಾಹರಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವನು.⁴

೩. ಗಾರ್ಹಪತ್ಯನ್ಯಾಯ

“ನಿವೇಶನಸ್ಸಂಗಮನೋ ವಸೂನಾಂ” ಎಂಬ ಐಂದ್ರೀಮಂತ್ರದಿಂದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವನ್ನು ಉಪಸ್ಥಾನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ (ಉಪಸ್ಥಾನವೆಂದರೆ, ಎದ್ದು ನಿಂತುಕೊಂಡು ಒಂದು ದೇವತೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಗುಣವನ್ನು ಅಭಿಧಾನಮಾಡುವುದು). ಇಲ್ಲಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ — ಉಪಸ್ಥಾನ. ಆದರೆ, ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದು ಇಂದ್ರದೇವತೆ. ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ದೇವತೆಗೆ ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ? “ಅಥವಾ ಇಂದ್ರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೇ

ಕುರಿತು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದರೆ, 'ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಚುಮುಕಿಸೋಣ;' ನೀರನ್ನು ಸುಡೋಣ ಎಂದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ?" ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಗುಣ ಸಂಯೋಗ ದಿಂದ ಆಗಲಿ. 'ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತಃ, ಅಗ್ನಿರ್ಮಾಣವಕಃ' ಎಂದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರನಂತೆ ಅಗ್ನಿಯೂ ಯಜ್ಞ ಸಾಧನವು. 'ಇದಿ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯೇ' ಎಂಬ ಧಾತುವನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಜ್ಜನೃವಾದ ಇಂದ್ರಶಬ್ದವು—ಐಶ್ವರ್ಯ ಪದವಾಚಿಯಾದುದರಿಂದ ಗಾರ್ಹಪತ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಶಬ್ದವು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯಾಗ್ನಿವಾಚಕವು ಎಂದು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ನ್ಯಾಯವು.⁵

೪. ಸತ್ತ್ವನ್ಯಾಯ

ಹದಿನೇಳು ಜನರಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತ್ವವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕುದು ಎಂದು ಇದೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಯಾರಾದರೂ ಒಬ್ಬರು ಕಾಲವಶರಾದರೆ ಅವರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ, ಮಾಡಲೇಬೇಕು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. (ಪ್ರತಿನಿಧಿಗೆ ಸತ್ತ್ವ ಸ್ವಾಮಿಗಿರುವ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾತೃತ್ವವು ಇದ್ದರೂ ಕರ್ಮಫಲವು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ.)⁶

೫. ದರ್ವಿಹೋಮುನ್ಯಾಯ

ಹೋಮಗಳಲ್ಲಿ ದರ್ವಿಹೋಮವೆಂಬುದೂ ಒಂದು. ಅದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಹೋಮ. ಇದರಿಂದ ಇನ್ನು ಯಾವ ಯಾಗ ಹೋಮಗಳೂ ಯಾವ ಅಂಗವನ್ನೂ ಅತಿದೇಶವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದರಿಂದ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅದೂ ಇನ್ನು ಯಾವ ಯಾಗ ಹೋಮ ಗಳಿಂದಲೂ ಯಾವ ಅಂಗವನ್ನೂ ಅತಿದೇಶವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅದರಿಂದ ವಿಕೃತಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತಾನು ಇತರರಿಗೆ ಕೊಡದೆ, ತಾನೂ ಇತರರಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ತಾನು ಮಾತ್ರವಾಗಿರುವ ಈ ಹೋಮಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇಂಥದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು ದರ್ವಿ ಹೋಮುನ್ಯಾಯ.⁷

ನ್ಯಾಯಗಳೂ ವೇದವೂ

ಹೀಗೆಯೇ ನಹಿನಿಂದಾನ್ಯಾಯ, ಋತುಲಿಂಗ ನ್ಯಾಯ, ಅಂಧ ಪರಂಪರಾನ್ಯಾಯ, ಅಮಿಕ್ಶಾನ್ಯಾಯ, ಶಾಲ್ಯಾರ್ಥ್ಯಂ ಕುಲ್ಯಾಃ ನ್ಯಾಯ, ಮೊದಲಾದ ನೂರಾರು ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಎದುರಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಮೀಮಾಂಸೆಯು ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ನಡೆಸುವುದು. ಲೌಕಿಕವಾಗಿರುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉದಹರಿಸಿಯೂ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ತಾನು ಕೃತಾರ್ಥವಾಗ ಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ, (ತಾನು ಬೋಧಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೊರಟಿರುವ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಅಲೌಕಿಕ ವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧನವಾದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತಾನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವ) ವೇದದಲ್ಲಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಿವರಿಸಿ, ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಹೀಗೆ ತನಗೆ ಪ್ರಧಾನ ವಿಷಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ವೇದಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು: ಆದರೂ ಉತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸೆಯು ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಪನ್ಯಾಸ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಮಾಡುವಂತೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ, ಈ ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. **ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶವಲ್ಲ;** ಮತ್ತು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ನ್ಯಾಯ (ಸಿದ್ಧಾಂತ)ಗಳನ್ನು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಲೋಕ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿರುವ 'ನ್ಯಾಯಗಳು ವೇದಭಾಷ್ಯ ಮಾಡುವಾಗ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.'^೧

ವೇದ

“ಅಲೌಕಿಕಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾದುದು ವೇದವು” ಎಂದು ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವುದು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಸಮ್ಮತವು (ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನೇ ಅವರು ಹೇಳಿದರೆಂದರೂ ಒಪ್ಪುವುದು). ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕುಮಾರಿಲಭಟ್ಟರು ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ,

‘ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಧರ್ಮವೋಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಯಾದುದೋ ಅದು ವೇದದಿಂದ ಬರಬೇಕು. ಅರ್ಥ ಸುಖ ವಿಷಯಗಳು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೂ ಬರುವುವು, ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳೂ ಹೇಳುವುವು. ಅಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವೀ ವಿಭಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಧರ್ಮಾರ್ಥರೂಪ ಸಾಧನ ಫಲೋಪಭೋಗಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಎಂಬ ವಿವೇಕವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ವಂಶಾನುಕ್ರಮ ವರ್ಣನವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಜಾತಿ ಗೋತ್ರ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥವಾಗಿ. ದೇಶಕಾಲಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಲೋಕ, ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ವ್ಯವಹಾರವು ದರ್ಶನ ಗಣಿತ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅನುಮಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸಲೆಂದು : ಭಾವಿ ಕಥನವು ಅನಾದಿಕಾಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಾದ ಯುಗ, ಸ್ವಭಾವ, ಧರ್ಮಾರ್ಥರೂಪನುಷ್ಠಾನ, ಫಲ, ವಿಸಾಕ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗಲೆಂದು : ಅಂಗವಿದ್ಯೆಗಳು ಹೇಳುವ ಕೃತ್ಯಾರ್ಥ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಕೂಡ ಲೋಕಪೂರ್ವಕ, ವೇದಪೂರ್ವಕ ಎಂದು ವಿವೇಚಿಸಬೇಕು” ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತ “ಕೃತ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಇಚ್ಛೆಯು ಅಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಯೋಗವೇ ಬೇಕು” ಎಂದೂ ಹೇಳುವರು.⁹

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ “ಅಲೌಕಿಕವೂ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥವೂ ಆದ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಿಸಿ ಕೊಡುವುದು ಲೋಕದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಲೋಕಾತೀತನಾದ ಸಾಧನವೇ ಬೇಕು. ಇಂತಹ ಲೋಕಾತೀತ ಸಾಧನವು ವೇದವು” ಎಂದು ಮೀಮಾಂಸಾಭಿಪ್ರಾಯವು.

ವೇದ ವಿಭಾಗ

ವೇದವು ವಿಧಿ, ಮಂತ್ರ, ನಾಮಧೇಯ, ನಿಷೇಧ, ಅರ್ಥವಾದ ಎಂದು ಐದು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. (ಆಪದೇವೀಯ ಪ್ರಕಾರ) ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಧಾನಮಾಡುವುದೇ ವಿಧಿ. ಮಂತ್ರವು ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಡುವುದು. ವಿಧೇಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು (ಯಾಗಗಳನ್ನು) ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ನಾಮಧೇಯವು. ಅನರ್ಥಹೇತುವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದೇ ನಿಷೇಧವು : ವಿಧಿಯು ವಿಧಿಸುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಶಸ್ತವೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ಅರ್ಥವಾದವು.¹⁰ (ಯಾಜ್ಞಕರು ಯಾವ ಯಾವುದನ್ನು ಮಂತ್ರವೆನ್ನುವರೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಮಂತ್ರಗಳು.)

ವಿಧಿ

ವಿಧಿಯು ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಿ, ವಿನಿಯೋಗ ವಿಧಿ, ಪ್ರಯೋಗ ವಿಧಿ, ಅಧಿಕಾರ ವಿಧಿ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು.

ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಿ

“ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ” ಎಂದು ಕರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೋಧಿಸುವ ವಿಧಿಯು ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿಧಿಯು. ಇದರಲ್ಲಿ

‘ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು’ ಎಂದಾಗದೆ, ‘ಹೋಮದಿಂದ ಇಷ್ಟವನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಫಲವಾಗುವುದು’ ಎಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮವು ಕರಣತ್ವೇನ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು.

ವಿನಿಯೋಗ ವಿಧಿ

ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಂಗವು ಯಾವುದು, ಪ್ರಧಾನವು ಯಾವುದು, ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ವಿನಿಯೋಗ ವಿಧಿಯು. ‘ದಧ್ವಾ ಜುಹೋತಿ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ದಧಿಯು ಹೋಮಕ್ಕೆ ಅಂಗವೆಂಬುದನ್ನೂ, ದಧಿಯಿಂದ ಹೋಮವನ್ನು ಭಾವಿಸುವುದು ಎಂಬುದನ್ನೂ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿನಿಯೋಗ ವಿಧಿಯು.

ಈ ವಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಗಳಾಗಿ, ಆರು ಪ್ರಮಾಣಗಳುಂಟು ಎಂದರೆ, ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಪ್ರಧಾನವು, ಯಾವುದು ಅಂಗವು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಆರು ಪ್ರಮಾಣಗಳುಂಟು — ಇವು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಬಲ, ಯಾವುದು ದುರ್ಬಲ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿಷ್ಕರ್ಷಿಸಿ, ಪರೋದ್ದೇಶವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ, ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವುದು ಅಂಗವೆಂಬುದನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುವುವು. ಶ್ರುತಿ, ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯಾ ಎಂಬವು ಈ ಷಟ್ಪ್ರಮಾಣಗಳು.¹¹

ನಿರಪೇಕ್ಷರವವು ಶ್ರುತಿಯು.—ಅದು ವಿಧಾತ್ರಿ, ಅಭಿಧಾತ್ರಿ, ವಿನಿಯೋಕ್ತೀ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವು. ಲಿಜಾದ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದುದು ವಿಧಾತ್ರಿಯು. ವೀಹ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಅಭಿಧಾತ್ರಿಯು. ಯಾವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದ ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಬಂಧವು ತಿಳಿಯುವುದೋ ಅದು ವಿನಿಯೋಕ್ತಿಯು (ಅದು ವಿಭಕ್ತಿ, ರೂಪ, ಸಮಾನಾಭಿದಾನರೂಪ, ಏಕಪದರೂಪ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವು).

ಪ್ರೀಹಿಭಿಯರ್ಜಿತ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ತೃತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ವಿನಿಯೋಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪ್ರೀಹಿಗಳು ಯಾಗಾಂಗವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಪ್ರೀಹೀನ್ ಪ್ರೋಕ್ಷತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರೋಕ್ಷಣವು ವೀಹ್ಯಂಗವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದು. ಪಶುನಾ ಯಜೇತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪಶುನಾ ಎಂಬುದರಿಂದಲೇ ಏಕತ್ವ ಪುಂಸ್ತ್ವ ಎರಡೂ ಸಮಾನಾಭಿಧಾನ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತೋರಿಬಂದು ಅವೆರಡೂ ಕಾರಕಾಂಗವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ಯಜೇತ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಇರುವ ಆಖ್ಯಾತವು ಹೇಳುವ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಏಕಪದಶ್ರುತಿಯಿಂದ

ಭಾವನಾಂಗವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು (ಅಖ್ಯಾತವು ಭಾವನೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಭಾವನೆಯು ಕರ್ತೃವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಕರ್ತೃಪೂರ್ವವಾಗಿ ಭಾವನೆಯು ಯಾಗಾಂಗವಾಗುವುದು).

ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಮಿಕ್ಕಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಬಲವು. ಲಿಂಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ವಿನಿಯೋಜಕವಾದ ಶಬ್ದವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವಾದ ವಿನಿಯೋಜಕ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿನಿಯೋಜಕವು ಪ್ರಬಲವು. ಅದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಮಿಕ್ಕಲ್ಲವಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವು (ಗಾರ್ಹಪತ್ಯನ್ಯಾಯವನ್ನು ನೋಡಿ).

ಶಬ್ದದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಯಾವುದೋ ಅದೇ ಲಿಂಗವು.—ಈ ಲಿಂಗವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಬಂಧ ಬೋಧಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದೂ ಉಂಟು; ಅಪೇಕ್ಷಿಸದೆ ಇರುವುದೂ ಉಂಟು. ಹೀಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗವು ಎರಡು ರೂಪವಾಗಿರುವುದು. “ಬರ್ಹಿದೇವಸದನಂ ದಾಮಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಈ ಮಂತ್ರವು ಲವನಾಂಗವು (ಕತ್ತರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಜ್ಯವು). (ದೇವತೆಗಳು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಆಸನವಾದ ಬರ್ಹಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುತ್ತೇನೆ) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಇನ್ನು ಯಾವುದಾದರೂ ಉಪಾಯಾಂತರಗಳಿಂದಲಾದರೂ ಬರ್ಹಿಯನ್ನು ತರಬೇಕೆಂದು ನೆನಪಾಗಿ ಲವನವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಈ ಲವನವು ಅಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಧನೀಭೂತವಾದುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಮಂತ್ರವೇ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಾರದು. ಅದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂತ್ರವು ಪಾಠವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರವು ಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಇದು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ಸಾಪೇಕ್ಷ ಲಿಂಗವು. (ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕರಣ ಸಂಬಂಧಿಯಾದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಮಂತ್ರವು ಯಾಗಾಂಗವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವು.) ಹೀಗಿಲ್ಲದಿರುವ ಪೂಷಾನುಮಂತ್ರಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲಿಂಗವು ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ನಿರಪೇಕ್ಷ ಲಿಂಗವು.

ಈ ಲಿಂಗವು ವಾಕ್ಯಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವು. ಆ ವಾಕ್ಯಾದಿಗಳು ಸಾಕ್ಷಾ ದ್ವಿನಿಯೋಜಕಗಳಲ್ಲ: ಅವು ಲಿಂಗ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಯೇ ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಸಮರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಅನಂತರ ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗವು ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲವು.

“ಯಸ್ಯ ಪರ್ಣಮಯಿ ಜುಹೂರ್ಭವತಿ ನ ಸ ಪಾಪಂ ಶ್ಲೋಕಂ ಶೃಣೋತಿ” ಎಂಬಂತೆ ಇರುವ ಸಮಂಥಿವ್ಯಾಹಾರವು ವಾಕ್ಯವು.—ಸಾಧ್ಯತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ದ್ವಿತೀಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಶೇಷಶೇಷಿಗಳಿರಡನ್ನೂ ಸಹೋಚ್ಚಾರಣ

ಮಾಡುವುದು ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವು. ಮೇಲಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಿಲ್ಲದೆಯೇ, ಜುಹುವು ಪರ್ಣಮಯಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರವು. ಇಲ್ಲಿ ಪರ್ಣತೆಯು ಜುಹ್ವಂಗವು ಎಂಬುದು ಈ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವು.

ಉಭಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯು, ಪ್ರಕರಣವು.—“ಸಮಿಧೋಯಜತಿ” ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬ ಇಷ್ಟವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲವಾಗಿ ಸಮಿದ್ಯಾಗದಿಂದ ಏನನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು — ಎಂದು ಒಂದು ಅಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬರುವುದು. ಅದು ಉಪಕಾರ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷೆಯು. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳಿಂದ ಪ್ರಯಾಜಾದಿಗಳಿಗೆ (ಸಮಿದ್ಯಾಗ) ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಂಗತ್ವವು ಬರುವುದು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಯಾಜಗಳು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಾಂಗಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು — ಪ್ರಕರಣವು.

ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಕ್ರಿಯೆಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿನಿಯೋಜಕವಾಗುವುದಲ್ಲದೆ, ದ್ರವ್ಯಗುಣಗಳಿಗಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾಪ್ರಕರಣ, ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. ಫಲಭಾವನೆಯ ಪ್ರಕರಣವು ಮಹಾಪ್ರಕರಣವು. ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುವುದು. ಫಲಭಾವನೆಯ ಅಂತರಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಗಭಾವನೆಯ ಪ್ರಕರಣವಾಗಿ ಬರುವುದು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವು. ಪ್ರಯಾಜಾದಿಗಳ ಗ್ರಾಹಕವು ಮಹಾಪ್ರಕರಣವು. ಅಭಿಕ್ರಮಣಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯಾಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗ ಮಾಡುವುದು ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವು. ಅವಾಂತರ ಪ್ರಕರಣವು ಮಹಾಪ್ರಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಬಲವು. ಪ್ರಕರಣವು ಸ್ಥಾನಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗಿಂತ ಬಲವು.

ದೇಶಸಾಮಾನ್ಯವು, ಸ್ಥಾನವು (ಕ್ರಮ).—ಅದು ಪಾಠಸಾದೇಶ್ಯ, ಅನುಷ್ಠಾನ ಸಾದೇಶ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. ಪಾಠ ಸಾದೇಶ್ಯವೂ ಯಥಾಸಂಖ್ಯ ಪಾಠ, ಸನ್ನಿಧಿಪಾಠ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು: [“ಐಂದ್ರಾಗ್ನಿಮೇಕಾದಶ ಕಪಾಲಂ ನಿರ್ವಪೇತ್,” “ವೈಶ್ವಾನರಂ ದ್ವಾದಶ ಕಪಾಲಂ ನಿರ್ವಪೇತ್—” (ಐಂದ್ರಾಗ್ನಿವಾದ ಹನ್ನೊಂದು ಕಪಾಲಗಳಿಂದ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು. ವೈಶ್ವಾನರವಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಕಪಾಲಗಳಿಂದ ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು.) ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಕ್ರಮವಾಗಿ “ಇಂದ್ರಾಗ್ನೀ ರೋಚನಾ ದಿವಂ,” ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾಜ್ಞಾನುವಾಕ್ಯ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು] “ಯಥಾಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೂ, ಎರಡನೆಯಸಲ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಎರಡನೆಯದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು” ಎಂಬ ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಯಥಾಸಂಖ್ಯಪಾಠವು. ಅಗ್ನಿಷೋಮಾಯ ಪಶುವುಂಟು: ಅದರ ಧರ್ಮಗಳೂ ಉಂಟು. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಔಪವಸಥ್ಯವೆಂಬ ಯಾಗವು ನಡೆಯಬೇಕಾದ ದಿನದಲ್ಲಿ—ಏನೇನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಪಶುಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ ಅಗ್ನಿಷೋಮಾಯಾರ್ಥಗಳು ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ಅನುಷ್ಠಾನ

ಸಾದೃಶ್ಯವು. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅಂಗಗಳು ಬರಬೇಕು ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿರುವುದು ಸನ್ನಿಧಿಪಾಠವು. ಈ ಸ್ಥಾನಪ್ರಮಾಣವು ಸಮಾಖ್ಯೆಗಿಂತ ಬಲವು.

ಯೌಗಿಕ ಶಬ್ದವು ಸಮಾಖ್ಯೆಯು.—ಅದು ವೈದಿಕೀ ಲೌಕಿಕೀ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. ಹೋತ್ಯವಿನ ಚಮಸಭಕ್ಷಣಾಂಗತ್ವವು ಹೋತ್ಯಚಮಸವು ಎನ್ನುವುದು ವೈದಿಕ ಸಮಾಖ್ಯೆಯಿಂದ. ಅಧ್ವರ್ಯುವಿಗೆ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಾಂಗತ್ವವುಂಟಿನ್ನುವುದು ಅಧ್ವರ್ಯುವವು ಎಂಬುದು ಲೌಕಿಕ ಸಮಾಖ್ಯೆಯಿಂದ.

ಈ ವಿನಿಯೋಗ ವಿಧಿಯಿಂದ ಯಾವುದು ಯಾವುದು ವಿನಿಯುಕ್ತವಾಗುವುದೋ ಅದಿಲ್ಲವೂ ಅಂಗಗಳು. ಅವು ಸಿದ್ಧರೂಪಗಳು, ಕ್ರಿಯಾರೂಪಗಳು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. ಜಾತಿದ್ರವ್ಯ ಸಂಖ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೂ ಸಿದ್ಧರೂಪಗಳು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ದೃಷ್ಟಪ್ರಯೋಜನಗಳು. ಕ್ರಿಯಾ ರೂಪಾಂಗಗಳು, ಗುಣಕರ್ಮಗಳು, ಪ್ರಧಾನಕರ್ಮಗಳು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. (ಇದನ್ನೇ ಸಂನಿಪತ್ಯೋಪಕಾರಕಗಳು, ಆರಾದುಪಕಾರಕಗಳೆಂದೂ ಹೇಳುವರು.) ಕರ್ಮಾಂಗವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ವಿಧೀಯಮಾನವಾಗುವ ಅವಘಾತ, ಪ್ರೋಕ್ಷಣ ಮೊದಲಾದುವು ಸಂನಿಪತ್ಯೋಪಕಾರಕಗಳು. ಇವು ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಗಳೂ, ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥಗಳೂ, ದೃಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಗಳೂ ಆಗಿರುವುದುಂಟು. ಅವಘಾತವು ದೃಷ್ಟಪ್ರಯೋಜನವು. ಎಂದರೆ ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟಿದರೆ ಭತ್ತವು ಹೊಟ್ಟನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಕ್ಕಿಯಾಗುವುದು. ಇದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥವು. ಪ್ರೋಕ್ಷಣಾದಿಗಳು ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು. ಪಶುವುರೋಡಾಶಯಾಗಾದಿಗಳು ದೃಷ್ಟಾ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯತ್ಯಾಗಮಾಡುವುದು ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥವು. ದೇವತೋದ್ದೇಶವಾಗಿ ಮಾಡುವಾಗ ದೇವತಾಸ್ಮರಣವು ದೃಷ್ಟಾರ್ಥವು. ಸಂನಿಪತ್ಯೋಪಕಾರಕವನ್ನು ಆಶ್ರಯಾಕರ್ಮ ಎನ್ನುವುದೂ ಉಂಟು. ಇದೂ ಉಪಯೋಕ್ತೈರ್ಮಾಣಾರ್ಥ, ಉಪಯುಕ್ತಾರ್ಥ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. ಉಪಯೋಗವಾಗಿ ಉಳಿದಿರುವುದನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸುವುದು ಉಪಯುಕ್ತಾರ್ಥವು. ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದಿರುವ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಾಡುವ ಅವಘಾತಪ್ರೋಕ್ಷಣಾದಿಗಳು ಉಪಯೋಕ್ತೈರ್ಮಾಣಾರ್ಥಗಳು. ಉಪಯುಕ್ತಾರ್ಥವು ಉಪಯೋಕ್ತೈರ್ಮಾಣಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ದುರ್ಬಲವು.

ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನುಪಯೋಗಿಗಳಾಗಿ ಯಾಗದ ಪರಮಾಪೂರ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯಾಂಗಗಳು ಯಾವುವೋ ಅವು ಆರಾದುಪಕಾರಕಗಳು.

ಪ್ರಯೋಗ ವಿಧಿ

ಪ್ರಯೋಗ ವಿಧಿಯು ಯಾವ ಕರ್ಮವಾದಮೇಲೆ ಯಾವ ಕರ್ಮವು ಎಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿಲಂಬಿಸಬಹುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಇರುವಾಗ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಒಂದಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದನ್ನು ಅವಿಲಂಬವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅವಿಲಂಬವು ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದರೆ, ನಿಯತಕ್ರಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ಅಂತಹ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆಹೋದರೆ, ಯಾವ ಕರ್ಮವಾದಮೇಲೆ ಯಾವ ಕರ್ಮವೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ ಪ್ರಯೋಗವಿಕ್ಷೇಪವು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗ ವಿಧಿಯು ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯರೂಪವಾದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು: ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಶುಭಾವವೆನ್ನುವುದೂ ಉಂಟು. (ಅಂಗವಾಕ್ಯಗಳೊಡನೆ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಪ್ರಧಾನ ವಿಧಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗ ವಿಧಿಯು.)

ಆ ಕ್ರಮ (ಪ್ರಯೋಗಪ್ರಾಶುಭಾವ) ವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ, ಅರ್ಥ, ಪಾಠ, ಸ್ಥಾನ, ಮುಖ್ಯ, ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೆಂಬ ಷಟ್ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸಹಾಯಕಾರಿಗಳು. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವ ಬಲೀಯಗಳು (ಎಂದರೆ, ಆರನೆಯದಕ್ಕಿಂತ ಐದನೆಯದು ಬಲವು; ಐದನೆಯದಕ್ಕಿಂತ ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಬಲವು;—ಹೀಗೆ).¹²

ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಚನವು ಶ್ರುತಿಯು.—ಅದರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕ್ರಮಪರವು; ತದ್ವಿಶಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥಪರವು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ವೇದ (ದರ್ಭಮುಷ್ಟಿ) ವನ್ನು ಮಾಡಿ ವೇದಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಕ್ರಮಪರಶ್ರುತಿಯು. ವಷಟ್ಕರ್ತೃವಿಗೆ ಪ್ರಥಮಭಕ್ಷವು ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಕ್ರಮವಿಶಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥಪರವು.

ಪ್ರಯೋಜನವಶದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವ ಕ್ರಮವು ಅರ್ಥವು.—“ಅಗ್ನಿ ಹೋತ್ರ ಹೋಮ, ಯವಾಗೂ (ಧಾನ್ಯವಿಶೇಷ) ಪಾಕ, ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಯವಾಗೂ

ಪಾಕವು ಹೋಮಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ, ಅದೇ ಮೊದಲಾಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾಗುವುದು” ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದು ಅರ್ಥವು.

ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಇದಾದಮೇಲೆ ಇದು ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವ ವಾಕ್ಯಗಳ ಕ್ರಮವು ಪಾಠಕ್ರಮವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಪಾಠ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪಾಠವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಂತ್ರ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಬಲವು.

ಉಪಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೇ ಸ್ಥಾನವೆನ್ನುವರು.—ಸಾಧ್ಯಸ್ಥ (ಯಾಗ ವಿಶೇಷ) ದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷೋಮಾಯ, ಸವನೀಯ, ಅನುಬಂಧ್ಯ ಎಂಬ ಮೂರು ಪಶುಗಳನ್ನು ಸವನೀಯ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಷ್ಠಾನಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿನಗ್ರಹಾ ನಂತರ ಸವನೀಯವೇ ಇರುವುದರಿಂದ, ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಅಮೇಲೆ ಇತರ ಪಶುಗಳು ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ಸ್ಥಾನವು.

[ಜ್ಯೋತಿಷ್ಷೋಮ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷೋಮಾಯ, ಸವನೀಯ, ಅನು ಬಂಧ್ಯ, ಎಂದು ಮೂರು ಪಶುಯಾಗಗಳುಂಟು. ಅವು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಗಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯ ಔಪಸಥ್ಯದಿನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಷೋಮಾಯ, ಎರಡನೆಯ ಸುತ್ಯಾಚಾಲದಿನದಲ್ಲಿ ಸವನೀಯ, ಅನುಬಂಧ್ಯವು ಕೊನೆಗೆ, ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದು. ಸಾಧ್ಯಸ್ಥ ಎಂಬ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಷೋಮವಿಕಾರವಾದ ಯಾಗವೊಂದುಂಟು. ಅಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪಶುಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೇ ಸವನೀಯ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಬಂದಾಗ, ಅಗ್ನಿಷೋಮಾಯ, ಅನುಬಂಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಸ್ವಸ್ಥಾನಾತಿಕ್ರಮಣವು ಬರುವುದು. ಆಗ, “ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಆಶ್ವಿನವೆಂಬ ಗ್ರಹ (ಪಾತ್ರವಿಶೇಷ)ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಯೂಪವನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಸವನೀಯ ಪಶು ವನ್ನು ಉಪಾಕರಿಸುವುದು” ಎಂದು ಇರುವುದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸವನೀಯ ಪಶುವನ್ನೇ ಮೊದಲು ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಡುವುದು ಸ್ಥಾನವು.]

ಪ್ರಧಾನದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕ್ರಮವು ಮುಖ್ಯ ಕ್ರಮವು.—ಪ್ರಧಾನಗಳನ್ನು ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವರೋ ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಅಂಗಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವೈವಧಾನವು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು. ಹೀಗಾಗಬಾರದು. ಅದರಿಂದ ಅಂಗಕ್ರಮವನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಕ್ರಮವು ಹೇತುವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಮುಖ್ಯವು.

ಪ್ರಧಾನಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೇ ಮಾಡಬೇಕಾದಾಗ, ಅಂಗಗಳನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಧಾನದ

ಅಂಗವು ಮೊದಲು, ಎರಡನೆಯಸಲ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಧಾನದ ಅಂಗವು ಎರಡನೆಯ ಸಲ, - ಹೀಗೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡುವುದು ಪ್ರವೃತ್ತಿಕ್ರಮವು.

ಅಧಿಕಾರ ವಿಧಿ

ಫಲಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಿಧಿಯು ಅಧಿಕಾರ ವಿಧಿಯು. ಫಲಸ್ವಾಮ್ಯವೆಂದರೆ, ಕರ್ಮದಿಂದ ಜನಿಸುವ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವು. “ಯಜೇತ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗವು ಬೇಕೆಂದು ಯಾಗಮಾಡುವವನಿಗೆ ಯಾಗಜನ್ಯ ಫಲ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಉಂಟು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ, ಆಹಿತಾಗ್ನಿಯ (ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವವರಿಗೆ ಆಹಿತಾಗ್ನಿ ಎಂದು ಹೆಸರು) ಮನೆಯು ಬೆಂದುಹೋದರೆ, ಕ್ಷಾಮವದಗ್ನಿಗೆ ಅಷ್ಟಾದಶಕಪಾಲ ಪುರೋಡಾಶವನ್ನು ಹೋಮಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಯಾಗಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಜನಿಸುವ ಪಾಪಕ್ಷಯರೂಪವಾದ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವ ಅಧಿಕಾರವುಂಟು ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು.

ಅಧಿಕಾರ ವಿಶೇಷಣ ವಿಶಿಷ್ಟನು ಯಾವನೋ, ಅವನಿಗೇ ಫಲ ಸ್ವಾಮ್ಯವು. “ರಾಜಾ ರಾಜಸೂರ್ಯೇನ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಕಾಮೋ ಯಜೇತ” ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ರಾಜಸೂಯ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ಹಾಗೆ ಮಾಡುವವನು ರಾಜನೂ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವುದು.

ಅಂತಹ ಅಧಿಕಾರ ವಿಶೇಷಣವು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದೂ ಉಂಟು. “ಕರ್ಮಜ್ಞಾನವು ಅಧ್ಯಯನವಿಧಿ ಸಿದ್ಧವು”. “ಅಗ್ನಿ ಸಾಧ್ಯಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಆಧಾನದಿಂದ ಪಡೆಯಬೇಕು; ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವಿರಬೇಕು” ಎಂಬುದು ಇಂತಹವು.

ಅದರಿಂದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅಧಿಕಾರ ವಿಶೇಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದರೆ ವಿಧಿಯು ಅವನಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಧಾನ, ಅಂಗ, ಕರ್ಮಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರ್ಥನಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು: ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅವನು ಅನಧಿಕಾರಿಯು. ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಹಾಗಲ್ಲ: ಪ್ರಧಾನವನ್ನು ಮಾಡಬಲ್ಲ ನಾದರೆ ಸಾಕು: ಅಂಗವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಮಾಡಬಹುದು.¹³

ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಭಾಗ

ಈ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿ, ನಿಯಮವಿಧಿ, ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿ ಎಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸುವುದೂ ಉಂಟು.

ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಅಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಿಧಿಯು ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯು. ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯದ “ಯಾಗವು ಸ್ವರ್ಗಾರ್ಥವು” ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ “ಯಜೇತ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ” ಎಂಬ ವಿಧಿಯು ಇಂತಹ ಅಪೂರ್ವವಿಧಿಯು.

“ನೀಹೀನವಹಂತಿ” (ಭತ್ತವನ್ನು ಕುಟ್ಟುವುದು) ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಭತ್ತದ ಹೊಟ್ಟು ತೆಗೆದು ಅಕ್ಕಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉಪಾಯಗಳಿದ್ದರೂ ಅವಘಾತ(ಕುಟ್ಟುವುದು)ವೇ ಆಗಬೇಕು ಎಂದು ನಿಯಮಿಸುವುದರಿಂದ ಇದು ನಿಯಮವಿಧಿಯು.

“ಪಂಚ ಪಂಚನಖಾ ಭಕ್ಷ್ಯಾಃ” (ಐದು ಉಗುರುಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಐದನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿನ್ನಬಹುದು) ಎಂದು ಒಂದು ವಿಧಿಯುಂಟು. ಅದು ಭಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿಲ್ಲ. ಭಕ್ಷಣವು ರಾಗಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರಲು ಅದನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕಾದ ಆವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪಂಚನಖಗಳು ಮಾತ್ರ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ (ವಿಧಿಸುವುದರಿಂದ) ಅಪಂಚನಖಭಕ್ಷಣವು ಅವಿಹಿತವು, ವರ್ಜ್ಯವು, ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಯುಗಪತ್ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪಂಚನಖಭಕ್ಷಣ, ಅಪಂಚನಖಭಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವರ್ಜ್ಯವು ಎಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಪರಿಸಂಖ್ಯಾವಿಧಿಯು.¹⁴

ನಾಮಧೇಯ

ವಿಧೇಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ನಾಮಧೇಯವು.—“ಉದ್ಭಿದಾ ಯಜೇತ ಪಶುಕಾಮಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಉದ್ಭಿತ್ ಎಂಬುದು ಯಾಗ ನಾಮಧೇಯವು. ಪಶುಕಾಮನು ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು: ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಇದರ ಉದ್ದೇಶವು.

ಮತ್ಸರ್ಥಲಕ್ಷಣಾ ಭಯ, ವಾಕ್ಯಭೇದ ಭಯ, ತತ್ತ್ವಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರ, ತದ್ವ್ಯಾಪ ದೇಶ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ನಾನುಧೇಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು. ಉದ್ಭಿದಾಯಜೇತ ಪಶು ಕಾಮುಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಉದ್ಭಿತ್ ಎಂಬುವ ಶಬ್ದವನ್ನು, ಗುಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮತ್ತೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದರೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿಬಿಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸೋಮೇನ ಯಜೇತ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಸೋಮೇನ ಎಂಬುದು ದ್ರವ್ಯವಾಚಿಯು. ಅದರಿಂದ ಸೋಮ ದ್ರವ್ಯವು ಸೇರಿರುವ ಯಾಗದಿಂದ ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಯಣೆಯಿಂದ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು; ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ ಆಗಲಿ; ಉದ್ಭಿತ್ ಎಂಬ ದ್ರವ್ಯವು ಸೇರಿರುವ ಯಾಗದಿಂದ ಎಂದಾಗಲಿ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಫಲವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಹೋಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಮತ್ಸರ್ಥ ಎಂದರೆ ಉದ್ಭಿದ್ವತಾ ಯಾಗೇನ ಎಂದು, ಲಕ್ಷ್ಯಣಾರ್ಥಮಾಡಿದರೆ, ಫಲಲೋಪ ವಾಗುವುದರಿಂದ, ಉದ್ಭಿತ್ ಎಂಬುದು ಯಾಗನಾನುಧೇಯವು ಎಂದಾಗಬೇಕು. ಇದು ಮತ್ಸರ್ಥಲಕ್ಷ್ಯಣಾಭಯದಿಂದ ಬರುವ ನಾನುಧೇಯವು.

(ಲಕ್ಷ್ಯಣಾ ಎಂದರೆ, ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು.)

“ಚಿತ್ರಯಾ ಯಜೇತ ಪಶುಕಾಮುಃ” ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬುದು ನಾನುಧೇಯವೇ ಆಗಬೇಕು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಗುಣವಾಗಲಿ ಎಂದರೆ, ಈ ಯಾಗವನ್ನು ಫಲಸಂಬಂಧವೂ ಗುಣಸಂಬಂಧವೂ ಆಗಿರುವಂತೆ ವಿಧಿಸಿದೆಯೆಂದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದವು ಬರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನೂ ಪಶುವೆಂಬ ಫಲವನ್ನೂ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವು ಹೇಳಿಕೂಡದು. ಅದರಿಂದ ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬುದು ನಾನುಧೇಯ ವೆಂದೇ ಆಗಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಪಶುಕಾಮನು ಚಿತ್ರಾ ಎಂಬ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಇದು ವಾಕ್ಯಭೇದ ಭಯದಿಂದ ಬಂದ ನಾನುಧೇಯವು.

(ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಒಂದೇ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಎರಡು ಮೂರು ಉದ್ದೇಶಗಳಿಂದ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಕೂಡದು. ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ, ಅದು ವಾಕ್ಯಭೇದವೆಂಬ ದೋಷವು.)

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಜುಹೋತಿ—ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವು ನಾನುಧೇಯವೆಂಬುದು ತತ್ತ್ವಖ್ಯಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ, ಅಗ್ನಿಯೇ ಹೋತ್ರಂ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಬರುವ ಅರ್ಥವು “ಅಹವನೇಯೇ ಜುಹೋತಿ”, “ಅಗ್ನಿಯೇಚ ಪ್ರಜಾಪತಯೇಚ ಸಾಯಂ ಜುಹೋತಿ” ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಗಳಿಂದ ವಿಧಾನ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಕರ್ಮನಾನುಧೇಯವೆನ್ನಬೇಕಾಗುವುದು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವೆಂಬ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದಾಗಿ ಸರಿಹೋಗುವುದು. ಹಾಗೆ ಇತರತ್ರ ವಿಧಾನವಾಗಿರುವ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದವು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರದಂತೆ ಕರ್ಮನಾನುಧೇಯವಾಗುವುದು.

ಶೈನೇನ ಅಭಿಚರಣ್ ಯಜೇತ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಶೈನ ಎಂಬುದು ಯಾಗನಾಮ ಭೇದವು. ಇದು ತದ್ವತ್ಪ್ರದೇಶವೆಂದರೆ, ಅದರಂತೆ, ಎಂಬ ಉಪಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇದರಿಂದ ಶೈನವು ಹೇಗೆ ಮೇಲಿನಿಂದ ಇಳಿದು ತನ್ನ ಬೇಟೆಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇದೂ ದ್ವೇಷಿಯಾದ ದಾಯಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿ, ಅದರಂತೆ ಇದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ನಾಮಭೇದವು.¹⁵

ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುವು ನಿಷೇಧಗಳು.—ವಿಧಿಗಳು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ನಿಷೇಧಗಳು ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುವು. ಈ ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ನಜರ್ಥವು ಧಾತ್ವರ್ಥದೊಡನೆ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥದೊಡನೆಯೇ ಅನ್ವಯವಾಗುವುದು. ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವು.

ಈ ನಜ್ ಎಂಬುದು ತಾನು ಯಾವುದರೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೋ ಅದರ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದು. ನಾಸ್ತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಅಸ್ತಿ ಎಂಬ ಸತ್ವಶಬ್ದದೊಡನೆ ಸೇರಿದ ನಜ್‌ಯು ಸತ್ತ್ವಪ್ರತಿಪಕ್ಷವಾದ ಅಸತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವುದು. ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಲಿಜರ್ಥವಾದ್ದರಿಂದ, ಅವರೊಡನೆ ಸೇರಿದ ನಜ್‌ಯು ಪ್ರವರ್ತನಾಪ್ರತಿಪಕ್ಷವಾದ ನಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ವಿಧಿವಾಕ್ಯಶ್ರವಣದಿಂದ ಈತನು ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು ಎಂದು ಪ್ರವರ್ತನಾಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯು ಬರುವಂತೆ, ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯಶ್ರವಣದಿಂದ ಈತನು ನನ್ನನ್ನು ನಿವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ನಿವೃತ್ತಿನುಕೂಲ ವ್ಯಾಪಾರ ರೂಪ ನಿವರ್ತನೆಯ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯು ಬರುವುದು.

(ಈ ಪ್ರವರ್ತನಾ ನಿವರ್ತನಾರೂಪ ವ್ಯಾಪಾರ ಕಾರಣಗಳಾದ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಗಳಿರುವ ಭೇದವನ್ನು ಫಲ, ಬುದ್ಧಿ, ಪ್ರಮೇಯ, ಅಧಿಕಾರಿ, ಬೋಧಕ (ಶಬ್ದ) ಭೇದದಿಂದ ಐದು ರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳುವರು.)

ಪ್ರವರ್ತನಾಬಾಧಕವನ್ನು **ಪರ್ಮದಾಸ, ಪ್ರತಿಷೇಧ** ಎಂದು ಎರಡು ರೂಪವಾಗಿ ಹೇಳುವರು. ನಜ್‌ಯು ಎಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪದದೊಡನೆ ಸೇರಿರುವುದೋ ಅದನ್ನು ಪರ್ಮದಾಸವೆಂದೂ, ಉತ್ತರ (ಪ್ರತ್ಯಯ) ಪದದೊಡನೆ ಸೇರಿದ್ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷೇಧವೆಂದೂ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು.

ಪರ್ಮದಾಸವು ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವುದು. “ನೇಕ್ಷೇತ ಉದ್ಯಂತಮಾದಿತ್ಯಂ” ಎಂಬಲ್ಲಿ, ನಜ್ಜಾಯು ಈಕ್ಷೇತ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಧಾತ್ವರ್ಥ ದೊಡನೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಸ್ನಾತಕನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು ಎಂದಾಗುವುದು. ನಾನುವೂ ಧಾತುವೂ ವಿಧಾಯಕಗಳಲ್ಲವಾಗಿ ನಜ್ಜಾಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರತಿಷೇಧಕಗಳೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಈಕ್ಷಣವಿರೋಧಿಯಾದ ಅರ್ಥವೊಂದು ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗುವುದು. ಅದು ನೇಕ್ಷೇ (ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಅನೀಕ್ಷಣ ಸಂಕಲ್ಪವು. ಈ ಅನೀಕ್ಷಣ ಸಂಕಲ್ಪಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಪಾಪ ಕ್ಷಯವು ಫಲವು ಎಂದಾಗುವುದು.

ಪ್ರತಿಷೇಧವು, ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಇರುವೆಡೆ ಬಂದು ಅದು ಕೂಡದು ಎಂದು ತಡೆಯುವುದು. ‘ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ನ ಹನ್ಯಾತ್’ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹನನವ್ಯಾಪಾರನಿವೃತ್ತನಾದ ಪುರುಷನನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇಡವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. ಆದರೆ, ಹನನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟವನನ್ನು ಕೂಡದು ಎಂದು ತಡೆಯುವುದು. ಲೌಕಿಕವಾಗಿ ರಾಗಮೂಲವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಹನನಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ತಡೆಯುವಂತೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿಗಳೆರಡೂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಗಳೇ ಆದರೆ, ವಿಕಲ್ಪವಾಗಬಹುದೇ ಎಂದರೆ ಕೂಡದು. ವಿಧಿಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿಂತ ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಬಲವು.¹⁸

ಸ್ವಾರ್ಥ ಪ್ರತಿಪಾದನವೆಂಬ ಪ್ರಯೋಜನವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಲಕ್ಷಣಯಾ ಪ್ರಯೋಜನವದರ್ಥ ಪರ್ಯವಸಾನವಾಗಿರುವ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅರ್ಥವಾದಗಳು. ಅವು ವಿಧಿಶೇಷಗಳು, ನಿಷೇಧಶೇಷಗಳು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. “ನಾಯವ್ಯಂ ಶ್ವೇತಮಾಲಭೇತ,” ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವಿಧಿಶೇಷಗಳು. ವಿಧಿಶೇಷವೆಂದರೆ, ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು. ನಿಷೇಧಶೇಷವೆಂದರೆ, ನಿಷೇಧಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು. “ನಾಯುವೈ ಕ್ಷೇಪಿಸ್ಮಾದೇವತಾ” ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥವಾದ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ವಿಧೀಯಾರ್ಥಸ್ತಾವಕಗಳು. “ಬರ್ಹಿಷಿ

ರಜತಂ ನ ದೇಯಂ” ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇಂತಹ ನಿಷೇಧಶೇಷಗಳು. ಅದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾದಗಳೆಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ವಿಧೇಯಾರ್ಥದ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳುವುವು.¹⁷

ವೇದವಿಭಾಗ

ವೇದವನ್ನು ಋಗ್ಯಜುಸ್ಸಾಮಾಧರ್ವಣವೆಂದು ಚತುರ್ಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದು ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಇವರೂ ಆ ವಿಭಾಗವನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಒಪ್ಪುವರು. ಮೊದಲು ವೇದವನ್ನು ಮಂತ್ರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಎಂದು ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿ, ಅಭಿಯುಕ್ತರು ಮಂತ್ರವೆಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲ ಮಂತ್ರ ಎಂದೂ, ತದ್ವಿನ್ಯವಾದುದೆಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಅನಂತರ, ಮತ್ತೆ “ಪಾದವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿರುವುದು ಋಕ್ಕು, ಪ್ರಗೀತವಾದ ಮಂತ್ರವು ಸಾಮವು, ಉಳಿದುದು ಯಜುಸ್ಸು. ಋಕ್ಕಾಮಗಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಯೂ ಯಜುಸ್ಸನ್ನು ಉಪಾಂಶುವಾಗಿಯೂ ಹೇಳುವುದು” ಎಂದು ವಿನಿಯೋಗ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ಹೇಳಿರುವರು. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಈ ಮೊದಲು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ವಿಧಿ, ಮಂತ್ರ, ನಾಮಧೇಯ, ನಿಷೇಧ, ಅರ್ಥವಾದ, ಎಂಬ ಪಂಚಧಾವಿಭಾಗವೇ ಮೀಮಾಂಸಕರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದುದು ಎನ್ನಬಹುದು.

* * * *

ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. “ಚತ್ವಾರಿ ಶೃಂಗಾ” ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಇಂತಹವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು, “ಚತ್ವಾರಿ ಶೃಂಗಾ” ಮುಂತಾದ ಅವಿದ್ಯಮಾನ ವಚನಗಳು ವೇದದಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಚತುಶ್ಚೃಂಗವೂ, ತ್ರಿಸಾದವೂ, ತ್ರಿಶಿರಸ್ತವೂ, ಸಪ್ತಹಸ್ತವೂ ಆದ ಯಜ್ಞಸಾಧನವು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಉಂಟೆ?” ಎಂದು ಕೇಳುವನು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಭಾಷ್ಯಕಾರರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ:—

“ಚತ್ವಾರಿ ಶೃಂಗಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು. ನಾಲ್ಕು ಜನ

ಹೋತ್ವಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಯಜ್ಞಶೃಂಗಗಳಂತೆ. ಪ್ರಾತಸ್ಸವನ, ಮಾಧ್ಯಂದಿನಸವನ, ಸಾಯಂ ಸವನಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಪಾದಗಳು. ಪತ್ತೀ ಯಜಮಾನರು ಎರಡು ತಲೆಗಳು. ಭಂದಸ್ಸುಗಳೇ ಸಪ್ತಹಸ್ತಗಳು. ಮೂರು ವೇದಗಳಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿರುವುದೇ ತ್ರಿಧಾಬದ್ಧನಾಗಿರುವುದು. ಬೇಕಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಡುವುದೆಂದು ವ್ಯಷಭವು. ರೋರವೀತಿ ಎಂದರೆ, ಭಾರಿಯ ಶಬ್ದ ಮಾಡುವುದು. 'ಮಹೋದೇವೋ ಮರ್ತ್ಯಾನ್ ಅವಿವೇಶ' ಎಂದರೆ, ಇಂತಹ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲು ಮರ್ತ್ಯರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವುಂಟು ಎಂದು. ಚಕ್ರವಾಕಸ್ತನೀ, ಹಂಸದಂತಾವಲೀ, ಕಾಶವಸ್ತ್ರಾ, ಶೈವಾಲಕೇಶೀ ಆಗಿರುವ ನದಿಯೆಂದು ನದಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದಂತೆಯೇ ಇದೂ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು." 18

ಕುಮಾರಿಲರೂ ಇದೇ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ರೂಪವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ:—

'ಚತ್ವಾರಿ ಶೃಂಗಾ' ಎಂದು ರೂಪಕವಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಯಾಗಸ್ತುತಿಯು ಕರ್ಮಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಗವಾಮಯ ನಾಂತರ್ಗತವಾದ ವಿಷುವದ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗವು. ಆ ಯಾಗವು ಅಗ್ನೇಯವು. ಅಹಸ್ಸು ಅದಿತ್ಯದೈವತವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದಿತ್ಯರೂಪದಿಂದ ಅಗ್ನಿಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ 'ಚತ್ವಾರಿ ಶೃಂಗ'ವೆಂದು ದಿವಸದ (ನಾಲ್ಕು) ಯಾಗಗಳು. 'ತ್ರಯೋಸ್ಯ ಸಾದಾ' ಎಂದು ಶೀತೋಷ್ಣ ವರ್ಷಕಾಲಗಳು. 'ದ್ವೇಶೀರ್ಷೇ' ಎಂದು ಉತ್ತರಾಯನ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಗಳು. 'ಸಪ್ತಹಸ್ತ' ಗಳೆಂದು ಅಶ್ವಸ್ತುತಿಯು. 'ತ್ರಿಧಾ ಬದ್ಧ'ವೆಂದು ಪ್ರಾತರಾದಿ ಸವನತ್ರಯಗಳು. ಅದಿತ್ಯನು ವೃಷ್ಟಿಹೇತುವೆಂದು ವ್ಯಷಭನೆಂದು ಸ್ತುತಿಯು. 'ರೋರವೀತಿ' ಎಂಬುದು ಗುಡುಗು. ಸರ್ವ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧನೆಂದು ಮಹಾನ್ ದೇವನು. ಉತ್ಸಾಹಕರಣೋಪಕಾರದಿಂದ ಸರ್ವ ಪುರುಷ ಹೃದಯವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದನು ಎಂದು 'ಮರ್ತ್ಯಾನ್ ಅವಿವೇಶ' 19

ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಮುಂದುವರಿದು "ವೇದದ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ:

"ವೇದವು ಅಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಹೇಳಿದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವು, ಅದರ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು. ಆದೂ ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥವಿದೆ. ಇದ್ದು ರೂ ಪುರುಷಾಪರಾಧದಿಂದ ತಿಳಿಯದೇಹೋಗಿದೆ. ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಪ್ರಕರಣ, ಸೂಕ್ತದೇವತಾ, ಅರ್ಷ, ನಿಗಮ, ನಿರುಕ್ತ, ವ್ಯಾಕರಣ — ಇವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಬೇಕು. ಅವು ಅರ್ಥಪರಿಪಾಲನಕ್ಕಾಗಿಯೇ

ಹುಟ್ಟಿದವು. . . . ಹೀಗೊಂದು ಉಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭೂತಾಂಶ ನೆಂಬ ಋಷಿಯೊಬ್ಬನು ಜರಾಮರಣಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡು 'ಸೃಷ್ಟೇವ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಶ್ವಿನೀದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದನು. 'ಭೂತಾಂಶೋ ಅಶ್ವಿನೋಃ ಕಾಮಮಪ್ತಾ' ಎಂದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ತನ ವಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಋಷಿಯ ಅಶ್ವಿನ ಸೂಕ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ಸೃಣಿ ಎಂದರೆ, ಅಂಕುಶವು (ಅದು ಸರಣಸಾಧನವು ಎಂದರೆ, ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು). ಸೃಣಿಗೆ ಅರ್ಹರು ಅಥವಾ ಸೃಣಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸೃಣ್ಯ ಎಂದರೆ, ಅನೇಕರು (ಎರಡು) ಎಂದಾಗುವುದು. (ದ್ವಿವಚನಾದೇಶವು ಛಾಂದಸವು) ಬಹಳವಾಗಿ ಜ್ಯಂಭಿಸುವವರು - ಎಂದರೆ, ಅಷ್ಟಾಂಗಪ್ರಹರಣ ನಿಪುಣರು ಎಂದು ಜರ್ಭರಿಗಳು: ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವವರು ಎಂದು ತುರ್ಪರಿಗಳು: ಶೋಭಾಯುಕ್ತರಾದವರು ಎಂದು ಪರ್ಪರಿಕರು: ಉದನ್ಯತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು ಎಂದು ಉದನ್ಯಜರು ಎಂದರೆ, ಪ್ರಾವೃಷಿಜರು: (ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಚಾತಕಗಳು) ಎಂದು ಜೇಮನರು. ಉದಕಲಾಭದಿಂದ ಮತ್ತರಾಗುವ ಚಾತಕಗಳಂತೆ ಮತ್ತರಾಗಿರುವರು ಎಂದು ಮದೇರುಗಳು. ಇಂತಹವರು 'ನನಗೆ ಜರಾಯು ಮರಾಯುವಾದ ಎಂದರೆ, ಜರಾಮರಣ ಧರ್ಮಕವಾದ ಶರೀರವನ್ನು, ಅಜರವನ್ನೂ ಅಮರವನ್ನೂ ಮಾಡಲಿ' ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸಿದನು. . . . ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಭಿಯುಕ್ತರು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವುಂಟು." ²⁰

ಹೀಗೆಯೇ ವೇದದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ತನ್ನ ಮಗಳಾದ ಉಷಾದೇವಿಯನ್ನು ಪರಿಣಯಮಾಡಿಕೊಂಡನು" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಕುಮಾರಿಲರು ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾರೆ:—

"ಪ್ರಜಾಪಾಲನ ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಆದಿತ್ಯನಿಗೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರು. ಆ ಆದಿತ್ಯನು ಅರುಣೋದಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ಉಷಾದೇವಿಯನ್ನು ಕೂಡುವನು. ಆದಿತ್ಯಾಗಮನದಿಂದಲೇ ಉಷೆಯ ಉದಯವಾಗುವುದರಿಂದ, ಆಕೆಯು ಆತನ ಮಗಳು. ಆ ಉಷೆಯಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನು ಅರುಣ ಕಿರಣರೂಪವಾದ ಬೀಜವನ್ನು ಇಡುವುದನ್ನೇ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷಯೋಗವೆಂದು ಉಪಚರಿಸುವರು."

"ಇದರಂತೆಯೇ, ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಇಂದ್ರ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವಾಗಿರುವ ಸವಿತೃವು, ಹಗಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಮಸ್ತ ತೇಜವನ್ನೂ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ, ಅಹಲ್ಯಾ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ರಾತ್ರಿಗೆ ಕ್ಷಯಾತ್ಮಕ ಜರಣ ಹೇತುಕವಾಗಿ, ತೋರಿಬರುವ ಹಾನಿಯನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಆದಿತ್ಯನನ್ನೇ ಅಹಲ್ಯಾಜಾರ ಎನ್ನುವರು." ²¹

ಹೀಗೆ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ರೂಪಕಾರ್ಥ ಮಾಡುವುದು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಇತ್ತು. ಉರ್ವಶೀ ಪುರೂರವರನ್ನು ಅಧರೋತ್ತರಾರಣಿಗಳೆಂದೂ, ಅದಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚುವ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಆಯುವೆಂದೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಆಧುನಿಕ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಇಂತಹ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು 'ನ್ಯಾಚುರಲ್ ಮಿಥ್ಸ್' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಮುಂದೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಭಾಷ್ಯ ಬರೆದಿರುವ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯರೂ ಭಟ್ಟಭಾಸ್ಕರರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಹೋಗಿರುವರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಂತ್ರಕ್ಕೂ ವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು ಎಂಬ ಅಂಶವು ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು.

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತು

ವಿವಕ್ಷೆಯು - ಪದಾರ್ಥವು - ಪದಾರ್ಥ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳು - ಭಾವನೆಯು
- ಭಾವನಾಂಶಗಳು.

ನಿರ್ಮಾಣಸೆಯೂ ಇತರ ನೇರಾಂಗಗಳೂ

ನೇರಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಶಿಕ್ಷಾಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ವ್ಯಾಕರಣವು ಪದರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ನಿರ್ಮಾಣಶಾಸ್ತ್ರವು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು.

ವಿವಕ್ಷೆ

ಪದಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷೆ (ಹೇಳುವವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ) ಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಕೆಲವು ಪರಿಭಾಷೆಗಳು ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟು. ಆತ್ಮನೇ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಇಂತಹವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಎಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಆತ್ಮನೇ ಪದವಾಗಿರುವುದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಫಲವು ಕರ್ತೃವಿಗೇ ಸೇರುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ನಾಮವಾಚಕಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಭಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳಾಗುವುದು. ಸಂಪ್ರದಾನಾರ್ಥವಾದ ಚತುರ್ಥಿಗೂ ಸಂಬಂಧಾರ್ಥವಾದ ಷಷ್ಠಿಗೂ ಎಷ್ಟೋ ವ್ಯತ್ಯಾಸವುಂಟು. ಹಾಗೆಯೇ ಸಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಧಾರಯವಾದರೆ ಬೇರೆ, ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಾದರೆ ಬೇರೆ, ದ್ವಂದ್ವವಾದರೆ ಬೇರೆ, ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಆಗುವುವು. ಅದರಂತೆಯೇ ಕೃದಂತಾವ್ಯಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳಾಗುವುದು.

ಹೀಗೆ ಪದಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳ ಜೊತೆಗೆ ವಾಕ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಆಗುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೂ ಉಂಟು. ವಾಕ್ಯವನ್ನು

ಉಪಯೋಗಿಸುವವನು ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ವಿಪರೀತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದೂ ಉಂಟು. ಹೀಗೆ ಪದಮೂಲವಾಗಿ, ವಾಕ್ಯಮೂಲವಾಗಿ, ಪ್ರಕರಣಮೂಲವಾಗಿ, ವಿವಕ್ಷಾ (ಹೇಳುವವನ ಇಚ್ಛೆ) ಮೂಲಕವಾಗಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುವುದು.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮೀಮಾಂಸೆಯು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು.

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವು ಅರ್ಥಲಕ್ಷಣವು; ವೇದದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣವು.—“ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಪದಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವವೋ ಅದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುವವು”¹ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದರೂ, ವೇದದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸದೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವುದು ಉಂಟು. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ, ಗೌಣಾರ್ಥಗಳೆಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಬರುವುದು. (ಈ ಅಂಶವನ್ನು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ನೋಡಿ.)²

ಪದಾರ್ಥ

ಹಾಗೆಯೇ ಕೆಲವು ಪದಗಳು—ಪಿಶ, ಯವ, ವರಾಹ ಮೊದಲಾದವು—ತಟ್ಟನೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ಪದಗಳು ಎಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿವೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇವೆಯೋ ಅದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆಯೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.³ ಮತ್ತು ರೂಪುಗೆಟ್ಟು ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿರುವ ಗಾವೀ ಗೋಣೀ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು, ಅದರ ಮೂಲರೂಪವಾದ ಗೌ ಶಬ್ದವನ್ನರಿತು ತದರ್ಥವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.⁴ ಹಾಗೆ ದೇಶಾಂತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಲ್ಲದೆ, ಮೂಲಶಬ್ದಗಳೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಗಮ ನಿರುಕ್ತ ವ್ಯಾಕರಣ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು.⁵

* * * *

ಪದಾರ್ಥ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಗಳು

ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡುವಾಗ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಮಾತ್ರವೋ ಅಥವಾ ಅಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ

ಹೆಚ್ಚಾದ ಅರ್ಥವು ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವುದೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಹುಟ್ಟುವುದು. ಅದನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಏರ್ಪಡುವುದು :

“ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಮಾತ್ರವೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಪದವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಸುವುದು ; ವಾಕ್ಯವು ವಿಶೇಷವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ‘ಗಾಮಾನಯ’ (ಹಸುವನ್ನು ತಾ) ಎಂಬಲ್ಲಿ, ‘ಗೋ’ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಗೋವಾದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಗೋ ಶಬ್ದವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗೋ ಜಾತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಹಸುವನ್ನು ತಾ ಎಂದಾಗ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಎದುರಿಗಿರುವ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಮೇಯುತ್ತಿರುವ ಅಥವಾ ಅಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿರುವ ‘ಗೋವನ್ನು ತಾ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವು ಬೇರೆ; ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ಬೇರೆ. ಅದರಿಂದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿಬಿಟ್ಟರೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಲದೆ, ಪದಗಳಿಗೂ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವೇ ಇಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಪದಗಳನ್ನು ತಿಳಿದೊಡನೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವಾಗಿ, ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೇ ಬೇರೆ; ಪದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ಬೇರೆ.”

“ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ (ಜಾತಿ) ವಾಚಿಯಾದ ಹಸು, ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಸು, ಕುದುರೆ ಎಂಬ ಜಾತಿಯೆಲ್ಲವೂ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವಾಗ ಕರಿಯ, ಬಿಳಿಯ ಎಂಬ ಗುಣವಾಚಕವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಇತರ ಬಣ್ಣದ ಹಸುಗಳೆಲ್ಲ, ಕುದುರೆಗಳೆಲ್ಲ ತಪ್ಪಿಹೋಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಯದ ಬಲದಿಂದ ಆಗುವುದು ಎನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವ ಶಬ್ದವು ಅನರ್ಥಕವು (ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದುದು) ಆಗದಿರಲಿ ಎಂದು ಏನಾದರೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದೂ ಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ಪದಾರ್ಥ ಜನಿತವಲ್ಲ.”

(ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ವಾಕ್ಯವು ದುರ್ಬಲವೆಂದು ಮೀಮಾಂಸಕರ ಸಮಯವು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ, ನೇರವಾಗಿ ಕೇಳಿಬರುವ ಜಾತಿವಚನದ ಜಾತ್ಯರ್ಥವು. ‘ಇದು ವಾಕ್ಯಬಲದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ದುರ್ಬಲವು ಪ್ರಬಲವನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ!’ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಮತವು.)

“ಮತ್ತು ಮೊದಲನೆಯಸಲ ಕೇಳಿದ ಪದವು ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೊದಲನೆಯಸಲ ಕೇಳಿದರೂ ವಾಕ್ಯವು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೂ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವು ಬೇರೆ; ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವು ಬೇರೆ.”

ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹೀಗೆ:

“ಪದಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದವೋ ಈಗ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವವೋ, ಅವೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ, ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು

ತಿಳಿಸಲೆಂದು, ಸಮುಚ್ಚಾರಿತಗಳಾಗುವುವು. ‘ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೂ ಒಂದುಂಟು; ಹಾಗೆ ಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ವಾಕ್ಯವು ಉಂಟು’ ಎಂಬುದು ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವು; ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣರಹಿತವು.”

“‘ಪದಗಳ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥವು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು’ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯುವೆವು ಎನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಿರಬೇಕು. ಆ ಶಕ್ತಿಯು ಅರ್ಥದ ಅಧೀನವು. ಹಾಗೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದು ಎಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಇರಬೇಕು. ಶಕ್ತಿಗಿಂತ ಪಥಕ್ಕಾದ ಆ ನಿಮಿತ್ತವು ಪದಾರ್ಥವು.”

“ಪದಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸುವುವು. ಹೀಗೆ ಅವಗತವಾದ (ತಿಳಿದುಬಂದ) ಪದಾರ್ಥಗಳು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುವು; ಹೇಗೆಂದರೆ ಶುಕ್ಲ (ಬಿಳಿದು), ಕೃಷ್ಣ (ಕರಿದು) ಎಂಬ ಗುಣವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಈ ಗುಣವಾಚಕವೇ ಸಾಕು. ಅದರಿಂದ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವರು ಕೇವಲ ಗುಣವಚನವನ್ನೇ ಉಚ್ಚರಿಸುವರು. ಅದರಿಂದ ಗುಣವಚನದಿಂದ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಪ್ರತ್ಯಯವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದುಬರುವ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು. ಹೀಗಿರಲು, ಪದಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಅದೃಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಯು ಮತ್ತೊಂದುಂಟು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ?”

“ಅನ್ವಯ ವೈತರೀಕಗಳಿಂದಲೂ ಇದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಉಚ್ಚಾರಿತವಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳು ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವಾದರೆ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೂ ತಿಳಿಯದೆಯೇ ಹೋಗುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವು ಬೇರೆಯಾದರೆ, ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವೂ ಬೇರೆಯಾಗುವುದು. ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವು ಬರುವುದಾಗಿದ್ದರೆ, ನಿಯೋಗದಿಂದ (ಎಂದರೆ ಹತ್ತು ಜನರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಂದ) ಈ ಕಾರ್ಯವು ಆಯಿತು ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ನಿಯೋಗದಿಂದ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಲೂ, ಶುಕ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಶುಕ್ಲ ಗುಣವು ನಿರಾಧಾರವಾಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ಶುಕ್ಲ ಗುಣಕವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು (ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದಲೂ, ಹೇಷಾರವ, ಖುರಪುಟಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕುದುರೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ, ತಿಳಿದು ಶುಕ್ಲೋತ್ಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ, ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು, ಅದು ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ನೋಡಿ, ಬಿಳಿಯ ಕುದುರೆಯು ಓಡುತ್ತಿದೆ ಯೆಂದೂ) ತಿಳಿಯುವನು. ಅದರಿಂದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪದಸಮುದಾಯಕ್ಕೂ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಅದು ಪದಾರ್ಥದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು ಎಂಬುದು ಸರಿಯಲ್ಲ.”

“ಶ್ರುತಿಗೂ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಾದಾಗ, ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಗೋ ಶಬ್ದವು ಗೋ ಜಾತಿವಾಚಕವೇ ಹೊರತು, ಗೋ ವ್ಯಕ್ತಿವಾಚಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವು ಹೀಗೆ. ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವಾದ ಗೋ ಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವುಳ್ಳದು ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕದೊಡನಿರುವ ದ್ವಿತೀಯಾ ವಿಭಕ್ತಿಯು ತೋರಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಈ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಯು (‘ಗೋವನ್ನು’ ಎಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ) ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿ (ಗೋತ್ವಜಾತಿ)ಯನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯ ವಿರೋಧವೇನೂ ಇಲ್ಲ.”

ಅದರಿಂದ ಪದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವು.*

ಭಾವನೆ

“ಧರ್ಮವು ಜೋದನಾ ಲಕ್ಷಣವು” ಎಂದೂ, “ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಆ ಜೋದನೆಯು” ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಆ ವಾಕ್ಯವು ಇತರರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಅವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, “ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು” ಎಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು. ಇಂತಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬಲ್ಲ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೆನ್ನುವರು. “ಯಜೇತ ಸ್ವರ್ಗ ಕಾಮಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸ್ವರ್ಗ ಬೇಕೆಂದವನು ಯಾಗಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವಿಧಿಸುವುದರಿಂದ ಇದು ವಿಧಿವಾಕ್ಯವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಲ್ಲಿ “ಯಜೇತ” ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದದಲ್ಲಿ ಯಜಿ ಧಾತುಮೊಂದು, ಪ್ರತ್ಯಯಮೊಂದು ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಪ್ರತ್ಯಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆಖ್ಯಾತತ್ವ, ಲಿಜ್ವ ಎಂಬ ಎರಡು ಅಂಶಗಳಿವೆ. ಆಖ್ಯಾತತ್ವವು *ದಶಲಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಲಿಜ್ವವು ಕೇವಲ ಲಿಜ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಆಖ್ಯಾತತ್ವ ಲಿಜ್ವ ಎರಡರಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯಮಾಡಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು ಕಾರ್ಯಮಾಡುವವನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. ಈ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷವನ್ನು ಭಾವನಾ ಎನ್ನುವರು.⁷

“ಈ ಭಾವನೆಯು ಶಾಬ್ದೀ ಭಾವನಾ, ಅರ್ಥೀ ಭಾವನಾ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವುದು. ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕೆಂದಿನ್ನಿಸುವ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷವು

* ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಕರಣದ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ರಿಯಾಪದವು ಹತ್ತು ರೂಪಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅವಕ್ಕೆ ದಶ ಲಕಾರಗಳೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ.

ಯಾವುದೋ ಅದು ಭಾವನೆಯು. ಅದನ್ನು ಕ್ರಿಯಾಪದದಲ್ಲಿರುವ ಲಿಜ್ಜುವು ಹೇಳುವುದು. (ಲಿಜ್ಜೆ ಎಂದರೆ, ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕ್ರಿಯಾಪದ ರೂಪವು.) ಲಿಜ್ಜೆನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಿಯಾಪದವನ್ನು ಕೇಳಿದಕೂಡಲೇ, 'ಈತನು ನನ್ನನ್ನು ಈ ಕೆಲಸಮಾಡಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವನು, ಪ್ರವರ್ತಿಸುವನು. ಈತನು ನಾನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಬೇಕಾದ ವ್ಯಾಪಾರವುಳ್ಳವನು' ಎಂದು ತಪ್ಪದೆ ತೋರುವುದು. (ಶಬ್ದವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಏನು ಅರ್ಥ ವಾಗುವುದೋ ಅದು ಅದರ ವಾಚ್ಯವು. ಗೋ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಗೋತ್ವವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಗೋಶಬ್ದವು ವಾಚಕವು, ಗೋತ್ವವು ವಾಚ್ಯವು.) ಹೀಗೆ ಲಿಜ್ಜೆ ಶ್ರವಣ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಒಂದು ಅರ್ಥವು ಬಂದೇ ಬರುವುದು.”

“ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ವ್ಯಾಪಾರವು ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಕೇಳುವವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು. ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವವರು ಇಲ್ಲ ವಾದುದರಿಂದ, ಲಿಜ್ಜೆ ಪ್ರತ್ಯಯ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದವೇ ಈ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಬಲ್ಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಶಾಬ್ದೀ ಭಾವನೆಯು ವೇದದಲ್ಲಿ ಲಿಜ್ಜಾದಿಶಬ್ದ ನಿಷ್ಕವಾಗಿರುವುದು.”

ಭಾವನಾಂಶಗಳು

ಈ ಶಾಬ್ದೀ ಭಾವನೆಯು ಸಾಧ್ಯ, ಸಾಧನ, ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾ, ಎಂಬ ಮೂರು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಏನನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು, ಸಾಧ್ಯವಾವುದು, ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಬರುವುದೇ ಸಾಧ್ಯವು. ಅದನ್ನೇ ಆರ್ಥೀ ಭಾವನೆಯೆನ್ನುವರು. ಈ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾವುದು ಎಂದರೆ, ಲಿಜ್ಜಾದಿ ಜ್ಞಾನವು ಆ ಕಾರಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು, ಏತಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಬರುವ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯಜ್ಞಾನ ರೂಪವಾದ ಉತ್ತರವೇ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತೆಯು.

ಯಜೇತ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲಿಜ್ಜೆತ್ವವೂ ಉಂಟು; ಆಖ್ಯಾತವೂ ಉಂಟು. ಅದರಲ್ಲಿ ಲಿಜ್ಜೆತ್ವವು ಶಾಬ್ದೀ ಭಾವನೆಯು; ಆಖ್ಯಾತತ್ವವು ಆರ್ಥೀ ಭಾವನೆಯು. ಈ ಆರ್ಥೀ ಭಾವನೆ ಎಂಬುದು ಸ್ವರ್ಗವು ಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಯಾಗದ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಪ್ರಯತ್ನವು.

ಈ ಶಾಬ್ದೀ ಭಾವನೆಯು ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕೆಂದೆನ್ನಿಸುವ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಪಾರವು. ಆರ್ಥೀ ಭಾವನೆಯು ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವು.^೧

“ಇದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯ, ಸಾಧನ, ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತಾ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಂಶಗಳುಂಟು. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳೇ ಸಾಧ್ಯಗಳು. ಯಾಗಾದಿಗಳು ಸಾಧನಗಳು. ಪ್ರಯಾಜಾದಿಗಳು ಇತಿರ್ಕರ್ತವ್ಯತೆಯು. ಏನನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಬಂದಾಗ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಭಾವಿಸಬೇಕು ಎಂದೂ, ಏತರಿಂದ ಭಾವಿಸಬೇಕು ಎಂದಾಗ ಯಾಗದಿಂದ ಎಂದೂ, ಹೇಗೆ ಎಂಬ, ಕಥಂಭಾವಾಪೇಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಜಾತವನ್ನು ಮಾಡಿ ಎಂದೂ ಆಗುವುದು.”

ಹೀಗೆ ಕೇಳುವವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಧ್ಯರ್ಥವು ಮೂಡಿ, ಪ್ರವರ್ತನಾ ನಿವರ್ತನಾ ರೂಪ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಅವನು ಮಾಡಲು ಈ ಭಾವನೆಯು ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದು.

*

*

*

ಇತಿ ಶಿವಂ

ಓಂ ಭದ್ರಂ ಭೂಯಾತ್

ಮಿಮಾಂಸಾ ದರ್ಶನ

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೧

ಜೈಮಿನೀಯ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾ—ವಿಸ್ತರ*

ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ

ಸೂ|| ಅಥಾ¹ತೋ² ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ³ || ೧ ||

ಆಮೇಲೆ, ಅದರಿಂದ, ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು.

ಭಾಟ್ಟಮತ

“ಜೋದನಾ ಲಕ್ಷಣೋಽರ್ಥೋ ಧರ್ಮಃ” ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ
“ಅನ್ವಾಹಾರ್ಯೇ ಚ ದರ್ಶನಾತ್” ಎಂದು ಮುಗಿಯುವ ಜೈಮಿನಿ

* ಇದು ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥ (ಪುಟ ೧೪ ನೋಡಿ). ಪುಟ ೨೨ ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಭಾಷ್ಯತರ್ಕಸಾದವನ್ನೂ ಇದನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದರೆ, ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯು ಮಂದಟ್ಟಾಗುವುದು.

1 ತತ್ರ ಲೋಕೇಯಮಥ ಶಬ್ದೋ ವೃತ್ತಾದನಂತರಸ್ಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾರ್ಥೋ ದೃಷ್ಟಃ || (ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೨) ತಸ್ಮಾದ್ವೇದಾಧ್ಯಯನಮೇವ ಪೂರ್ವಮಭಿನಿವೃತ್ಯ, ಅನಂತರಂ ಧರ್ಮೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯ ಇತ್ಯಥಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮ್ || (ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೭) .. (ವೇದಮುಧೀತ್ಯ ನ ತ್ವರಿತೇನ ಸ್ನಾತವ್ಯಂ. ಅನಂತರಂ ಧರ್ಮೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯ ಇತ್ಯಥ ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥಃ) (ಪುಟ ೮)

2 ಧರ್ಮಾಯ ಹಿ ವೇದವಾಕ್ಯಾನಿ ವಿಚಾರಯಿತುಂ, ಅನಧೀತವೇದೋ ನ ಶಕ್ನು ಯಾತ್ | ಅತಃ ಏತಸ್ಮಾತ್ ಕಾರಣಾತ್ ಅನಂತರಂ ಧರ್ಮಂ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತುಮಿಚ್ಛೇದಿತ್ಯತಶ್ಶಬ್ದ ಸ್ಯಾರ್ಥಃ || (ಪುಟ ೮)

3 ಧರ್ಮಾಯ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ || (ಪುಟ ೯) ಧರ್ಮಂ ಪ್ರತಿ ಹಿ ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಾ ಬಹುವಿದಃ ಕೇಚಿದನ್ಯಂ ಧರ್ಮಮಾಹುಃ ಕೇಚಿದನ್ಯಂ | ಸೋಯಮವಿಚಾರ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಃ ಕಂಚಿದೇವ—ಉಪಾದದಾನೋ ವಿಹನ್ಯೇತ | ಅನರ್ಥಂ ಚ ಮುಚ್ಛೇತ್ | ತಸ್ಮಾದ್ಧರ್ಮೋ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತವ್ಯಃ || (ಪುಟ ೧೦)

ಪ್ರೋಕ್ತವಾದ ಸೂತ್ರಜಾತವು (ಗುಂಪು) ಧರ್ಮವಿಚಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಎಂಬುದು ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣದ ವಿಷಯವು.

(1ಅ) ಕೇಚಿತ್ಸು ಸೌತ್ರೇಣೈವ ಅಥ ಶಬ್ದೇನ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ರಿಯಾನಂತರ್ಯರೂಪಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಬಂಧ ಉಕ್ತ ಇತಿ ಮನ್ಯಂತೇ | ತನ್ನಿರಾಕರೋತಿ ನ ಜಾಪೀತಿ (ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕೇ, ಶ್ಲೋಕ ೨೨).... ಅಧ್ಯಯನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಕ್ರಿಯಾಯೋರ್ಭಿ ಸಂಬಂಧಮುಖ್ಯ ಶಬ್ದೋ ಬ್ರೂತೇ, ತೇ ಚ ಕ್ರಿಯೇ, ಶಾಸ್ತ್ರಾದತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನೇ | ನಹಿ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಶಬ್ದೋ ವಿಮಾಂಸಾ ಪರ್ಯಾಯಃ ಯೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಬಂಧ ಉಚ್ಯತ | ಸನ್ನಂತತ್ವಸಾಮ್ಯಾತ್ ತಯೋರೇಕಾರ್ಥತ್ವಭ್ರಮೋ ಭವತಾಂ | ಶ್ಲೋಕೈಕ್ಯಕ್ರಿಯಾಹಿ ಜ್ಞಾನೇಜ್ಞಾ, ಜಿಜ್ಞಾಸಾ. ವಕ್ಷ್ಯ ಕ್ರಿಯಾತು ವಿಚಾರಾತ್ಮಿಕಾ ವಿಮಾಂಸಾ. ಕೌತಸ್ತಯೋರೈಕ್ಯಂ | ನಚ ಅಧ್ಯಯನಾನಂತರಂ ಜೈಮಿನಿಶಾ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಣೀತಂ | ಅತೋ ನಾನೇನ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಬಂಧ ಉಚ್ಯತ ಇತಿ | ಮಾಭೂದಾನಂತರ್ಯಂ, ಶಿಷ್ಯಪ್ರಶ್ನ, ದೇವತಾರಾಧನ, ರಸಾಯನಾದಿ ಕ್ರಿಯಾನಂತರ್ಯರೂಪೋ ಗುರುಪರ್ವಕ್ರಮಾತ್ಮಕೋ ವಾ ಸಂಬಂಧಃ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಉಚ್ಯತಾಮಿತಿ ಚೇತ್, ತದಪಿ ತಾವಜ್ಞ ಜ್ಞಾಸಾ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಚನತಾ ಭಾವಾದೇವ ಆಯುಕ್ತಂ || ನಿಷ್ಕರ್ಷೋಪನಿಷತ್ಪ್ರಾಂತ್ಯಾಂ ಪಕ್ಷ ಇತ್ಯಾಹ ಯೋಪೀತಿ (ಶ್ಲೋಕ ವಾರ್ತಿಕೇ, ಶ್ಲೋಕ ೨೩) ನಹ್ಯೇವ ಸಂಬಂಧ ತದ್ಭಾವಾಂತದ್ಭಾವಯೋಃ ಶ್ಲೋಕೃಣಾಂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣೇ ಪ್ರವೃತ್ತೌವಾ ನಿವೃತ್ತೌವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಚರೇವಾ ಜ್ಞಾನೇ ಕಶ್ಚಿದ್ವಿಶೇಷಃ | ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಾಭ್ಯಾಂ ತತ್ಪರ್ಯಾಯಭೂತೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತೀ ಲಕ್ಷಯತಿ.... ತಸ್ಮಾತ್ | ವೇದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃಕಸ್ಯ ವಿಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಯ ಅಂಗಭೂತಂ ಸಂಬಂಧಮಿಚ್ಛದ್ವಿಃ ಸಪ್ರಮಾಣಕಸ್ತ ಪ್ರಯೋಜನಕಶ್ಚ ಸಂಬಂಧೋ ವಾಚ್ಯಃ | ಸಚ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಏವ. (ಶ್ಲೋಕ, ೨೧, ಆಯಂ ಸಂಬಂಧ | ಧರ್ಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಸಿದ್ಧಿಭ್ಯಾಮಾಕ್ಷಿಪ್ಯ ಸಮಾಧಾಸ್ಯತೇ) ಅನ್ಯಸ್ಯ ನಿಷ್ಕಲೋ ನ ವಾಚ್ಯಃ || (ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ, ಪುಟ ೮೨-೮)

(2ಅ) ಪದದ್ವಯಮರ್ಥದ್ವಯವಾಚಿ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಮಪಿ ಭವದಾಸೇನ ನಿವೃತ್ತಿರಪ್ಯತು ಆನಂತರ್ಯಮಾತ್ಮಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಂ ತಚ್ಚ ಆಯುಕ್ತಂ ಇತ್ಯಾಹ, ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹಾನಿಶಬ್ದಾದಾನಂ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧೇಚ ಕಲ್ಪನಾ | ನ ಕಾರ್ಯಾ ವೃತ್ತಿಕಾರೇಣ ಸತಿ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಸಂಭವೇ ||

(ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕಾ, ಶ್ಲೋಕ ೩೫, ಪುಟ ೧೨)

(3ಅ) ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಯೋಜನಂ ವಿಚಾರಂ ವಿನಾ ಯಥಾ ಕಥಂಚಿತ್ ಸಂಪಾದಿತಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನೇನ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನೇನಿ ಫಲಸಿದ್ಧಿಃ | ಸಿದ್ಧಾಂತೇತು ವಿಚಾರಪೂರ್ವಕ ಜ್ಞಾನಾದೇವ ಅನುಷ್ಠಿತಾತ್ ಫಲಸಿದ್ಧಿ ರಿತಿ || (ಪ್ರಭಾ, ಪುಟ ೧೧)

(3ಆ) ಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತೇ ವೇದಾಧ್ಯಯನೇ ಉತ್ತರೋ ವಿಚಾರ ಉಪಪದ್ಯತೇ

(ಕರ್ಕಾಚಾರ್ಯರು : ಕಾತ್ಯಾಯನ ಶ್ರುತಸೂತ್ರ, ೧-೧)

(3ಇ) ಇಹ ಸ್ವರ್ಗಪರ್ವಗೌ ಪರಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಃ | ತಾ . . ವಿಧಿನಿಷೇಧರೂಪ ಶಬ್ದಾ ಭಿ ಸಮಾಧಿಗಮ್ಯಾ | ನಹಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಾಮಸೌ ವಿಷಯಃ ||

(ಕಾತ್ಯಾಯನ ಶ್ರುತಸೂತ್ರ, ಅಧ್ಯಾಯ III, ಅಡಿ)

(3ಈ) ಸಾ (೩೫ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ) ಚತುರ್ವಿಧಾ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪ, ಪ್ರಮಾಣ, ಸಾಧನ, ಫಲಃ (ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಪುಟ ೧೨)

ಹೋಲಿಸಿ.-ಯೈರ್ಜಿಜ್ಞಾಸಿತೈರ್ವಿನಾ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ಜಿಜ್ಞಾಸಿತಂ ಭವತಿ ತಾನಿ ಅರ್ಥಾಕ್ಷಿಪ್ತಾ ನ್ನೇವೇತಿ ನ ಪೃಥಕ್ ಸೂತ್ರಯತಮ್ಯಾನಿ. (ತಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೫)

“ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽಧ್ಯೇತವ್ಯಃ” ಎಂಬ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಧಿಯು ಅಕ್ಷರಗ್ರಹಣ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಕೆಲವರೂ, “ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವೆಂಬ ದೃಷ್ಟಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲೆಂದು ಅಧ್ಯಯನವು ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಈ ವಿಧಿಯು ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು” ಎಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇದರಲ್ಲಿ “ವಿಧಿಯು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಈ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕೋ?” ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಹುಟ್ಟುವುದು.

“ಅಧ್ಯಯನ ವಿಧಿಯು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ” ಎಂದು ಹೇಳುವವಾದಿಯನ್ನು “(ಆ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಧಿಯು) ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದೋ, ಅಥವಾ ಪಕ್ಷೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದೋ?” ಎಂದು ಕೇಳಬೇಕು.

ಭಾರತಾದ್ಯಯನದಂತೆ ಇದೂ ಅಧ್ಯಯನವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಧಿಯು ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಈ ಅಧ್ಯಯನವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ವೇದಾದ್ಯಯನವು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನ ಹೇತುವೆಂಬುದು ವಿಮತವು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವಲ್ಲ.

(3೮) ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಚ ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ಧರ್ಮೋ ವಿಧೀಯತೇ ||

(ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೩೦)

* ವಿಧಿಗಳು ಮೂರು : ವಿಧಿರತ್ನಂತಮ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ನಿಯಮಃ ಪಾಕ್ಷಿಕೇ ಸತಿ ||

ತತ್ರ ಚಾನ್ಯತ್ರಚ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪರಿಸಂಖ್ಯೇತಿ ಕೀರ್ತ್ಯತೇ ||

ತತ್ರಯೋಃತ್ಯಂತಮಪ್ರಾಪ್ತೋ ನಚ ಪ್ರಾಪ್ತಕೃತಿ ಪ್ರಾಗ್ವಚನಾದಿತ್ಯವಗಮ್ಯತೇ ತತ್ರ ನಿಯೋಗಃ ಶುದ್ಧ ಏವ ವಿಧಿಯರ್ಥಾ ವಿಹೀನ್ ಪ್ರೇಕ್ಷತೀತಿ | ಯತ್ರತು ಪ್ರಾಗ್ವಚನಾತ್ಪಾಕ್ಷಿಕೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ಸಂಭಾವ್ಯತೇ ತತ್ರಾಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪಕ್ಷಂ ಪೂರಯನ್ ಯೋವಿಧಿಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸನಿಯಂ ತುತ್ತಾನ್ವಿಯಮ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ, ಯಥಾ ವಿಹೀನ್ ಅವಹಂತೀತಿ | ತಂಡುಲ ನಿಷ್ಪತ್ತ್ಯರ್ಥಾ ಕ್ಷೇಪಾದೇವ ತತ್ತಿದ್ದೇರ್ನ್ ತತ್ರಾಪ್ತಿಮಾತ್ರಂ ವಿಧೇಃ ಫಲಂ ಕಿಂತರ್ಹ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಾಂಶ ಪೂರಣಂ | ತದಪ್ರಾಪ್ತಿಪಕ್ಷೇಚ ತಂಡುಲೈರುಪಾಯಾಂತರಾಣಿ ಆಪ್ತಿಸ್ವೇರನ್, ಪೂರಣೇತು ಸತಿ ಯಾ ತೇಷಾಂ ನಿವೃತ್ತಿರಸಾವರ್ಥಾನ್ ವಾಕ್ಯಾತ್ | ನಚ ತದ್ವಾರಣಂ ನಿಯಮಃ ಪರಿಸಂಖ್ಯಾ ಹಿ ತಥಾ ಸ್ಯಾತ್ ||

(ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ, ಪು. ೧೫೨)

[ಮಂಡನಮಿಶ್ರರು “ವಿಧಿವಿವೇಕ” ಎಂಬ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದು, ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು “ವಿಧಿರಸಾಯನ” ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ‘ವಿಧಿಗಳು ನಿಯತರೂಪಗಳಲ್ಲ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.]

ಹಾಗಾದರೆ ಅವಘಾತದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ನಿಯಮ ವಿಧಿ ಸಂಭವವಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷವಾದರೂ ಆಗಲಿ. ಭತ್ತದಿಂದ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ, ಉಗುರಿನಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದರೂ ಆಗಬಹುದು; ಕುಟ್ಟಿದರೂ ಆಗಬಹುದು. ಆದರೂ ಅವಘಾತವನ್ನೇ (ಕುಟ್ಟುವುದು) ವಿಧಿಯು ನಿಯಮಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಲಿಖಿತ ಪಾಠದಿಂದಾದರೂ ಗುರು ಪೂರ್ವಕಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಆದರೂ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಲಭಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಪಕ್ಷೇಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ವಿಧಿಯು ನಿಯಮಿಸುವುದು ಎನ್ನೋಣವೆಂದರೆ, ಅದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿಲ್ಲ.

“ಅವಘಾತದಿಂದ ಆದ ತಂಡುಲಗಳಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅವಾಂತರಾ ಪೂರ್ವದ್ವಾರವಾಗಿ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸಗಳು ಪರಮಾಪೂರ್ವವನ್ನು ಜನಿಯಿಸುವುವು, ಅನ್ಯಥಾ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಇರುವುದರಿಂದ, ಅವಘಾತವನ್ನೇ ನಿಯಮಿಸಲು ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸದ ಅಪೂರ್ವವು* ಹೇತುವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಲಿಖಿತಪಾಠಜನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಕೃತ್ವನು ಸ್ಥಾನವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ಎಂಬ ನಿಯಮಹೇತುವು ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಎರಡೂ ವಿಧವಾದ ವಿಧಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಅಸಂಭವವಾದುದರಿಂದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನಹೇತುವಾದ ವಿಚಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ವಿಧಿಯೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು.

ಹಾಗಾದರೆ ಕೇಳಿಬರುವ ಈ (ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽಧ್ಯೇತವ್ಯಃ) ವಿಧಿಗೆ ಗತಿ(ವಿನಿಯೋಗ)ಯು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಈ ವಿಧಿಯು ಅಕ್ಷರಗ್ರಹಣ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಸ್ವರ್ಗವು ಲಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು ಎನ್ನುವೆವು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗವು ಅಶ್ರುತವಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಶ್ವಜಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಕಲ್ಪನೀಯವಾಗುವುದು.

ವಿಶ್ವಜಿತ್ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದರೂ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ “ಸ ಸ್ವರ್ಗ ಸ್ವಾತ್ ಸರ್ವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯವಿಶೇಷಾತ್” (ಅ. ೪, ಪಾ. ೩, ಸೂ. ೧೫)

* ಜೈಮಿನೀಯ ನ್ಯಾಯಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಯ ೨, ಪಾದ ೧, ಅಧಿಕರಣ ೨ ನೋಡಿ.

ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಫಲವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಂತೆ ಈ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಲಿ.

ಇದೇ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:—

*ವಿಧಿಯು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥವು ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಯು ಅಂತಹ ದೃಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ: (ಅದರಿಂದ) ವಿಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವಿಶ್ವಜಿದಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಸ್ವರ್ಗ (ಎಂಬ ಅದೃಷ್ಟಾರ್ಥ)ವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ವೇದಮಧೀತ್ಯಸ್ನಾಯಾತ್' ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಪಾಲಿಸಿದಂತಾಗುವುದು. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರವು ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಸಮಾವರ್ತನಗಳು ಒಂದಾದ ಕೂಡಲೇ ಒಂದಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಹಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವೇದಾಧ್ಯಯನವಾದಮೇಲೂ ಧರ್ಮವಿಚಾರಣಾ ಕ್ಯಾಗಿ ಗುರುಕುಲದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ನೈರಂತರ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರುತ್ತದೆಯಾಗಿ, ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಯಾವ ವಿಧಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ, (ವೇದ) ಪಾಠಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಿ (ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಸಿದ್ಧಿ)ಯಾಗುತ್ತದೆಯಾಗಿ, ಸಮಾವರ್ತನ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಪಾಲಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆಯಾಗಿ, ಧರ್ಮ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು.†

ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವು ಹೀಗೆ:—

(ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಾಗುವುದು) ಲೋಕ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ (ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಧಿಸಲು) ವಿಧಿಯು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ವೆಂದೇ ಆದರೂ ನಿಯಮವಿಧಿಯನ್ನಂತೂ ತಪ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.

ಅವಘಾತನಿಯಮಜನ್ಯವಾದ ಅವಾಂತರಾಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ದರ್ಶ ಪೂರ್ಣಮಾಸಜನ್ಯವಾದ ಪರಮಾಪೂರ್ವವು ಕಲ್ಪಕವಾಗುವುದು.

* ವಿನಾಪಿ ವಿಧಿನಾದೃಷ್ಟಲಾಭಾನ್ವಹಿತದರ್ಥತಾ ||

ಕಲ್ಪಸ್ತು ವಿಧಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯತ್ವಗೋ ವಿಶ್ವಜಿದಾದಿವತ್ ||

† ಆಕ್ಷೇಪ ಪೂರ್ವಿಕಾಹಿ ಪರಿಹಾರೋಕ್ತಿಃ ವಿವಕ್ಷಿತೇರ್ಥೇ ಸ್ಥೂತಾನಿಖನನ ನ್ಯಾಯೇನ ದೃಢಾಂ ಬುದ್ಧಿಮುತ್ತುದಯತಿ. (ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ, ೫)

(ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, 424)

ಅದರಂತೆಯೇ ಅಶೇಷಕ್ರತುಜನ್ಯವಾದ ಅಪೂರ್ವಜಾತ(ಸಮೂಹ)ವು ಕ್ರತುಜ್ಞಾನಸಾಧನ ಅಧ್ಯಯನ ನಿಯಮಜನ್ಯವಾದ (ಅವಾಂತರ) ಅಪೂರ್ವದ ಕಲ್ಪಕವಾಗುವುದು. ಎಂದು ನಿಯಮಾದೃಷ್ಟ (ಅಪೂರ್ವ) ವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವಿಧಿಯು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುವುದು.

*ವಶ್ವಜಿನ್ಯಾಯದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಫಲವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಫಲವಾದ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಲಭಿಸುವಾಗ ಅದೃಷ್ಟ (ಫಲ)ವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಕೂಡದು. ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:—

“ಫಲವು ದೃಷ್ಟವಾಗಿ ಲಭಿಸುವಾಗ ಅದೃಷ್ಟವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಕೂಡದು.† ಈ ವಿಧಿಯು ನಿಯಮವಿಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅನರ್ಥಕವಲ್ಲ.”

“ವ್ಯಾಕರಣಾದ್ಯಂಗ ಸಹಿತವಾಗಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವು (ತಾನಾಗಿಯೇ) ಲಭಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರ ವಿನೋದವು ಏಕೆ ಬೇಕು?” ಎಂದರೆ, ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರವು ಲಭಿಸಿದರೂ ನಿರ್ಣಯವು ಮಾತ್ರ ವಿಚಾರದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. “ಅಕ್ತಾ ಶೃಕ್ರಾ ಉಪದಧಾತಿ” (ಶರ್ಕರಗಳಿಗೆ ಜಿಡ್ಡು ಹಚ್ಚಿ ಇಡುವುದು) ಎಂಬಲ್ಲಿ “ಎಣ್ಣೆಯ ಜಿಡ್ಡು ಕೂಡದು, ತುಪ್ಪದ ಜಿಡ್ಡೇ ಆಗಬೇಕು” ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವು ವ್ಯಾಕರಣ ನಿಗಮ ನಿರುಕ್ತಗಳು ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವು ‘ತೇಜೋ ವೈ ಘೃತಂ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಶೇಷವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಬಲ್ಲದು. ಅದರಿಂದ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧಿವಿಹಿತವು.

‘ವೇದಮುಧೀತ್ಯಸ್ನಾಯಾತ್’ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಧ್ಯಯನ ಸಮಾವರ್ತನಗಳ ಪೂರ್ವಾಪರೀಭಾವವನ್ನೂ ಸಮಾನಕರ್ತೃಕತ್ವವನ್ನೂ ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದೇ ಹೊರತು ಒಂದಾದ ಕೂಡಲೇ ಒಂದು ಎಂದಲ್ಲ.

* ಅ. ೨, ಪಾ. ೧, ಅಧಿ. ೩.

† “ಲಭ್ಯಮಾನೇ ಫಲೇ ದೃಷ್ಟೇ ನಾದೃಷ್ಟ ಪರಿಕಲ್ಪನಾ ||
ವಿಧೇಸ್ತು ನಿಯಮಾರ್ಥತ್ವಾನ್ವಾನರ್ಥಕಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||”

(ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ, 6)

ಅದರಿಂದ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವುದು ವೈಧವು (ವಿಧಿಯು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೇ) ಎಂಬುದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವು.

ಗುರುಮತ

“ಅಷ್ಟವರ್ಷಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಮುಪನಯಾತ, ತಮಧ್ಯಾಪಯಾತ” ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಪನವು* ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯತ್ವಕಾಮಿಯಾದವನಿಗೆ ನಿಯೋಜ್ಯತ್ವ ಉಂಟಾದ್ದರಿಂದ, ಅಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜ್ಯಾಭಾವವಿಲ್ಲ. ‘ಉಪನಯಾತ’ ಎಂಬುದರಿಂದ, ಆಚಾರ್ಯ ಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಆತ್ಮನೇ ಪದದಿಂದ ನಿಯೋಜ್ಯ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಆಚಾರ್ಯತ್ವವು ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪನಯನದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜ್ಯನು ಯಾವನೋ ಅಧ್ಯಾಪನದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೇ ನಿಯೋಜ್ಯನು : ಉಪನಯನ ಅಧ್ಯಾಪನಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಪ್ರಯೋಜನವು ಒಂದೇ !

ಹೀಗಿರಲು, ಆಚಾರ್ಯಕರ್ತೃಕವಾದ ಅಧ್ಯಾಪನವು ಮಾಣವಕ ಕರ್ತೃಕವಾದ ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಧ್ಯಾಪನವಿಧಿ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಅಧ್ಯಯನಾನುಷ್ಠಾನ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದರಿಂದ, ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಈಗಿರುವ (ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽಧ್ಯೇತವ್ಯಃ ಎಂಬ) ಶ್ರೂಯಮಾಣ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವನ್ನು ನಿತ್ಯಾನುವಾದವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಧಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಉಪನ್ಯಸ್ತವಾಗಿರುವ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಪಕ್ಷಗಳು ಅನ್ಯಥಾ ವರ್ಣನೀಯಗಳು.

ವಿಷಯ ಸಂಶಯಗಳು ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ. ವಿಷಯವು ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವು. ಇದು ವೈಧವೇ ಅವೈಧವೇ ಎಂಬುದೇ ಸಂಶಯವು.

ವೈಧತ್ವವಾದಿಯನ್ನು “ವಿಧೇಯವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯಕರ್ತೃಕವಾಗಿರುವ ಆ ಅಧ್ಯಾಪನವು ಮಾಣವಕನ ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ಪಾಠ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುವುದೋ ?” ಎಂದು ಕೇಳತಕ್ಕದ್ದು.

* ಅಧ್ಯಯನವೆಂದರೆ ತಾನೇ ವೇದಪಾಠಮಾಡುವುದು : ಅಧ್ಯಾಪನವೆಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪಾಠಮಾಡಿಸುವುದು.

ಅರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಧ್ಯಾಪನವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಮೊದಲನೆಯದಲ್ಲ. ಪಾಠ ಮಾತ್ರ (ಬೋಧಕ)ವೆಂದರೆ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೇ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು. ತಿಳಿದಂತಿದ್ದೂ ತಿಳಿಯದೆ ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವು (ವಿಚಾರ) ವಿಷಯವು. ಹೀಗಿರಲು, ಅರ್ಥಪ್ರತೀತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವು ಬರುವುದಾದರೂ ಎಂತು?

ನಿರ್ಣಯವು ವಿಚಾರದ ಫಲವು. ಅದೂ ವಿಷಯದಂತೆಯೇ ದೂರಾಪೇಕ್ಷನಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ವಿಷಯಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವು ಆರಂಭಣೀಯವಲ್ಲ (ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು).

ಅಧ್ಯಾಪನವು ಅರ್ಥವಬೋಧನನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವುದು ಬೇಡ. ಸಾಂಗವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡಿದವನಿಗೆ, (ಗುರುಮುಖವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೂ) ನಿಗಮ ನಿರುಕ್ತ ವ್ಯಾಕರಣಗಳನ್ನು ಓದಿ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನವಾದವನಿಗೆ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥವಬೋಧವು ತಾನಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು.

‘ವಿಷಂಭುಂಕ್ಷಸ್ವ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀಯಮಾನವಾಗುವ (ತಿಳಿಯುವ) ಅರ್ಥವೇ ಬೇರೆ, ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ (ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿರುವ) ಅರ್ಥವೇ ಬೇರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವೇದಾರ್ಥವೂ ಆಗಲಿ ಎಂದರೆ ಹಾಗಲ್ಲ. ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಹೊರಟಿರುವ ವಿವಕ್ಷೆಯೊಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವಿಷಭೋಜನವಾಕ್ಯವು ಆಪ್ತಪ್ರಣೀತವಾದುದರಿಂದ, ಆ (ಆಪ್ತನಿಗೆ ಇವನು ವಿಷಭೋಜನಮಾಡಿ ಬಾಧೆಪಡಲಿ ಎಂಬ ಇಷ್ಟವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ) ಆ ವಾಕ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಯಿತು. ವೇದದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ವೇದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವು ಬರುವದೋ, ಅದೆಲ್ಲವೂ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಷಯವು. ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದೇ ಪ್ರಯೋಜನವು.

ಆದ್ದರಿಂದ, ಅಧ್ಯಾಪನವಿಧಿ ಪ್ರಾಯುಕ್ತವಾದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವ ಅರ್ಥವು ವಿಚಾರ್ಯವು. ಅದರಿಂದ ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವು ವೈಧವು (ವಿಧಿಪ್ರಾಪ್ತವು).

ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಾಧಿಕರಣ

ಸೂ|| ಚೋದನಾ* ಲಕ್ಷಣೋಽರ್ಥೋ ಧರ್ಮಃ || ೨ ||

ಚೋದನೆಯನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗುಳ್ಳ ಅರ್ಥವು ಯಾವುದೋ
ಅದು ಧರ್ಮವು.

ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ವಸ್ತುಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ
ಮೇಯವು ಮಾನದಿಂದಲೂ ಮಾನವು ಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೂ ದೊರೆಯುವುದು
ಎಂದು ಹೇಳುವರು.

(ಇಲ್ಲಿ 'ಮಾನಾಧೀನಾ ಮೇಯಸಿದ್ಧಿಃ ಮಾನಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಲಕ್ಷಣಾತ್'
ಎಂದಿದೆ. 'ಮಾನಾಧೀನಾ ಮೇಯಸಿದ್ಧಿಃ|ಮೇಯಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ಲಕ್ಷಣಾತ್|'
ಎಂದೂ ಉಂಟು.)

* "ಚೋದನೇತಿಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಪ್ರವರ್ತಕಂ ವಚನಮಾಹುಃ" (ಭಾಷ್ಯ, ಪು. ೧೨)

"ತಯಾ ಯೋ ಲಕ್ಷ್ಮತೇ ಸೋಽರ್ಥಃ ಪುರುಷಂ ನಿಶ್ಚ್ರಿಯಸೇನ ಸಂಯುನಕ್ತಿ |
ಚೋದನಾ ಹಿ ಭೂತಂ ಭವಂತಂ ಭವಿಷ್ಯಂತಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ವ್ಯವಹಿತಂ ವಿಪ್ರಕೃಷ್ಟಂ ಇತ್ಯೇವಂ
ಜಾತೀಯಕಮರ್ಥಂ ಶಕ್ತೋತ್ಪದಗಮಯಿತುಂ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚ ನೇಂದ್ರಿಯಂ ||" (೧೩)

"ಯಃ ಪುರುಷಂ ನಿಶ್ಚ್ರಿಯಸೇನ ಸಂಯುನಕ್ತಿ ಸ ಧರ್ಮಶಬ್ದೇನೋಚ್ಯತೇ ||
ನ ಕೇವಲಂ ಲೋಕೇ | ನೇದೇಪಿ ಯಜತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮೇವ ಧರ್ಮಂ ಸಮಾಮನಂತಿ ||" (೧೪)

"ಚೋದನಾಲಕ್ಷಣೋಧರ್ಮಃ ನೇಂದ್ರಿಯಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಅರ್ಥಶ್ಚ ಧರ್ಮೋ ನಾನರ್ಥಃ |
(೧೯) ಅಧವಾಽರ್ಥಸ್ಯ ಸತಶ್ಚೋದನಾಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಧರ್ಮತ್ವಮುಚ್ಯತೇ ||" (೨೦)

(ಹೋಲಿಸಿ) "ಯಾಹಿ ಚೋದನಾ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಂ ಸಾ ಸ್ವವಿಷಯೇ ನಿಯುಂಜಾನೈವ
ಪುರುಷಮವಬೋಧಯತಿ ||" (ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಪು. ೫)

"ಚೋದನೇತ್ಯಪೂರ್ವಂ ಬ್ರೂಮಃ | ಅಪೂರ್ವಂ ಪುನರಸ್ತಿ ಯತ ಆರಂಭಶ್ಚಿತ್ಯತೇ ||"
(ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪು. ೩೭೦)

ಕಿಂ ಕೇನ ಕಥಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಿತೈಃ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನೇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಂಶ್ಚೈಃ ಪೂರ್ಣಃ ಪ್ರತ್ಯಯೋ
ವಿಧೌ ಪುರುಷಪ್ರವರ್ತನೇ ಸಮರ್ಥೋಭವತಿ ತತ್ಪೂರಣಂ ಚ ವಾಕ್ಯೇನ, ಅತೋ ವಾಕ್ಯಮೇವ
ಪ್ರವರ್ತಕಂ ಚೋದನೋಚ್ಯತೇ (ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ, ಪುಟಗಳು ೪೫-೬) ಭಾಷ್ಯೇ ಚೋದನಾ
ಪದಂ ಶಬ್ದವಿಶೇಷಸ್ಯ ವಿಧಾಯಕಸ್ಯ ವಾಚಕಮಪಿ ಲಕ್ಷಣಯಾ ಶಬ್ದಮಾತ್ರಪರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೇಯಂ
(ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ, ಪುಟ ೪೭).

ಪ್ರವರ್ತನೇತಿಹಮಿತಿಜ್ಞಾನಂ ಯೇನ ಶಬ್ದೇನ ಜನ್ಯತೇ ||

"ಸ ಚೋದನೋಚ್ಯತೇ ಯದ್ವಾ ಪ್ರವರ್ತನಫಲಾ ಮತಿಃ" (ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ, ೪೮)

ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಇದು ಸಜಾತೀಯ ಇದು ವಿಜಾತೀಯ ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆಕಾರವು ಲಕ್ಷಣವು. ಅಂತಹ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಆದರವು ಹುಟ್ಟಿದಮೇಲೆ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದಿರುವವನು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

ಹೇಗೆಂದರೆ ಗಂಗೆದೊವಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಯು ಗೋವು ಎಂದು ಕೇಳಿ, ಚತುಷ್ಪಾದಂಶುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಗೆದೊವಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ ಯಾವುದು ಎಂದು ಹುಡುಕಿನೋಡಿ, ಇದು ಗೋವು ಎಂದು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಇಂತಹ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಲಕ್ಷಣವು ಧರ್ಮಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೆನ್ನುವ ಬುದ್ಧಿಯೇ ಹುಟ್ಟುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಒಂದುವೇಳೆ ಲಾಭವಿದೆಯೆಂದರೂ ಪ್ರಮಾಣವಂತೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ರೂಪಾದಿರಹಿತವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ತೋರಿಸಲಾರದು. (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾಗಿ) ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿ ಅನುಮಾನವು (ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು). ಶಬ್ದವು ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನ ಮೂಲವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು. ಅದರಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿರಲು ಆಗದು (ಶಬ್ದ) ವೆಂತು ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು? ಹೀಗೆ ಧರ್ಮವು ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣ ರಹಿತವಾದುದು. (ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವಿಚಾರವೇ ಬೇಕಿಲ್ಲ.) (ಪೂ.)

(ಧರ್ಮಕ್ಕೆ) ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವಂತಹ ಲೌಕಿಕವಾದ ಆಕಾರವು ಇಲ್ಲವಾದರೂ “ಜೋದನಾಗಮ್ಯವು, ಸ್ವರ್ಗಫಲಸಾಧನವು” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಉಂಟೇ ಉಂಟು. ಅದರಿಂದ “ಅರ್ಥವಾಗಿದ್ದು ಜೋದನಾಗಮ್ಯವಾದುದು ಯಾವುದೋ ಅದು ಧರ್ಮ” ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಸಿಕ್ಕುವುದು.

* “ಮುಷಯೋನಿ ಹಿ ಲಕ್ಷ್ಯಾಣಾಂ ನಾಂತಂ ಯಾಂತಿ ಪೃಥಕ್ತ್ವಶಃ |

ಲಕ್ಷಣೇನತು ಸಿದ್ಧಾನಾಮಂತಂ ಯಾಂತಿ ವಿಪಶ್ಚಿತಃ ||” (ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ, ಪು. ೪೩೪)

“ದೃಷ್ಟಾಂತೇ ಗೃಹೀತವ್ಯಾಪ್ತಿಂ ಸಹಾಯಾಕ್ಯತ್ಯ ಬೋಧಕ ಆಕಾರೋ ಹೇತುಃ |

ಇತರ ವ್ಯಾವೃತ್ತ್ಯಾ ಬೋಧಕ ಆಕಾರೋ ಲಕ್ಷಣಮ್ ||”

(ಚೈ. ನ್ಯಾ. ವಿಸ್ತರ, ಪುಟ ೧೦೦)

(ಹೋಲಿಸಿ) ಜ್ಞಾನಂತು ಪ್ರಮಾಣಜನ್ಯಂ (ತಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೮)

‘ಅರ್ಥವು ಧರ್ಮ’ ಎಂದಾದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಚೈತ್ಯವೆಂದನ, ಘಟಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಅದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಚೋದನಾಗಮ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಚೋದನಾಗಮ್ಯವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರೆ ವಿಧಿಗಮ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅನರ್ಥಫಲವುಳ್ಳವಾದ್ದರಿಂದ ಅನರ್ಥರೂಪಗಳಾದ ಶ್ರೇಣಾದ್ಯಭಿಚಾರ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬರುವುದು. ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಅರ್ಥವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

(ಶ್ರೇಣಯಾಗದ ಫಲವು ಶತ್ರುವಧವು: ನರಕವಲ್ಲ: ಆದರೂ ಆ ವಧವು ನರಕಹೇತುವಾಗುವುದೆಂದು ಶ್ರೇಣವು ಅನರ್ಥವು. ಅಗ್ನಿ ಜ್ವೋಮಿಯ ಪಶುಹಿಂಸೆಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ವಧದ್ವಾರಾ ನರಕಹೇತು ವಾಗುವುದೆಂದು ಶಂಕಿಸಬಾರದು. ಆ (ಪಶು)ವಧವು ಕೃತ್ವಂಗವಾದ್ದರಿಂದ ಕೃತುಫಲವಾದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಯಾವ ಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡಲಾರದು. ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ನರಕ ಫಲವಿಲ್ಲ.)

ಚೋದನಾಗಮ್ಯವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥತ್ವವು ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಗಮ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಗಮಕವಾದ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಮಾಣವು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮವು ವಿಷಯವಲ್ಲವಾದರೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಪದ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರ (ಧರ್ಮವೆಂಬ ಪದವು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ) ದಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಸಂಭವಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣ ಪ್ರಮಾಣಗಳುಂಟು.*

ಗುರುಮತ

ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರವಾದ “ಅಥಾಂತೋ ಧರ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ” ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ, ಅಥಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವೇದಾಧ್ಯಯನವಾದಮೇಲೆ ಎಂದೂ, ಅತಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವೇದದ ವಿನಿಷ್ಕೇತಾರ್ಥವೇ

* “ಪ್ರಮಾಣಾಂತರದೃಷ್ಟಂ ಹಿ ಶಬ್ದೋದ್ಧೇಧಂ ಪ್ರಾಪಯೇತ್ಸದಾ ||

ಸ್ಮೃತಿನಿವೃತ್ತಸ್ವಯಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಂ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ||”

(ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ, ೨೨, ಪುಟ ೫೧)

(ಇದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಮಾತು. ಮುಂದೆ ಅಧ್ಯಾಯ ೧, ಪಾದ ೧, ಅಧಿ. ೫, ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪುಟ ೧೦೮ ನೋಡಿ.)

ಹೇತುವೆಂದೂ ಹೇಳಿ, ಈ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಧರ್ಮಶಬ್ದವೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ವೇದಾರ್ಥವು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವು ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯವು ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವು ಹೀಗೆ:—ಮಂತ್ರ, ಅರ್ಥವಾದಗಳಿಂದ ಪ್ರತೀತ ವಾಗುವ ಸಿದ್ಧಾರ್ಥವೂ ವೇದಾರ್ಥವೋ? ಅಥವಾ ವಿಧಿವಾಕ್ಯ ಪ್ರತೀತ ವಾದ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥವೇ ವೇದಾರ್ಥವೋ?

ಇಲ್ಲಿ “ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾವು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳೇ ವೇದ ದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುವು” ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ವೇದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟು.

“ನಿನಗೆ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದನು” ಎಂಬ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಂತೋಷಪಡುವನ (ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಜನ್ಮವು ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ) ಮಂತ್ರಾರ್ಥವಾದ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅರ್ಥವೂ ವೇದಾರ್ಥವಾಗಬಹುದು.*
(ಪೂ.)

* ಯದಾಹಿ ಪುತ್ರಸ್ತೇಜಾತ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿನ್ಮುಖವಿಕಾಸಂ ಪಾರ್ಶ್ವಸ್ಥಃ ಪಶ್ಯತಿ ತದಾ ಹರ್ಷಹೇತುರನೇನ ಶಬ್ದೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಇತಿ ಹರ್ಷಹೇತುಭೂತಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಪ್ರತಿ ಪಾದನೇ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯತಿ |

ಗುರುಮತದ ಸಾರಾಂಶವಿಷ್ಟು:—

“ಜೋದನಾಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯ, ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ವೇದಾರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಜೋದ ನಾಲಕ್ಷಣೋರ್ಧೋ ಧರ್ಮಃ’ ಎಂದರೆ, ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಹೊರತು ಸಿದ್ಧರೂಪ ವಾದ ಅರ್ಥವಲ್ಲ.”

ಈ ಅರ್ಥವು “ಜೋದನಾಹಿಭೂತಂ... ಅರ್ಥಂಶಕ್ನೋತಿ ಅವಗಮಯಿತುಂ” ಎಂಬ ಭಾಷ್ಯವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮೇಲಿನ ಭಾಷ್ಯದಮೇಲೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತ ಹಲವಂಶಗಳನ್ನು ಜಿನ್ನಾಗಿ ವಿಮರ್ಶೆಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗಿನವು ಕೆಲವು:—

೧. ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣಗಳೋ ಪರತಃ ಪ್ರಮಾಣಗಳೋ?

“ಸ್ವತಸ್ಸರ್ವ ಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯನಿತಿಗಮ್ಯತಾಂ

ನಹಿಸ್ವತೋಽಪೀಶಕ್ತಿಃ ಕರ್ತುಮನ್ಯೇನ ಶಕ್ಯತೇ” || ೪೭ || (ಪುಟ ೫೯)

ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು.

೨. ವೇದವು ಪಾರುಷೇಯವೋ ಅಪಾರುಷೇಯವೋ?

“ಪಾರುಷೇಯೇತುವಚನೇ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ಮೂಲತಾ” || ೭೧ || (ಪು. ೬೭)

“ವೇದಸ್ಯಾಪಾರುಷೇಯತ್ವೇ ಸಿದ್ಧಾತ್ಮೇವಂ ಪ್ರಮಾಣತಾ” || ೯೬ || (ಪು. ೭೪)

ಪುತ್ರಜನ್ಮದಂತೆಯೇ ಹರ್ಷಹೇತುಗಳಾಗಬಲ್ಲ ಧನಲಾಭಾದಿಗಳು ಬಹುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಜನ್ಮವೇ ಅರ್ಥವು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವು. “ಗಾಮಾನಯ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗವಾನಯನ ರೂಪವಾದ ಮಧ್ಯಮಷ್ಟದ್ಧ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಸುಲಭವು. ಅದರಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವು ಕಾರ್ಯರೂಪವು.

೩. ಅರ್ಥನಿಶ್ಚಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಸ್ವತಂತ್ರನೋ ಪರತಂತ್ರನೋ ?

“ಪುಮಾಂಸ್ಮಾ ವತ್ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಸಾದರ್ಥ ಗೃಹಣವಾದಿನಾಂ ||

ಆಗಮ ಪ್ರತಿಭಾನ್ವೇತು ಪಾರತಂತ್ರ್ಯಂ ದ್ವಯೋರಪಿ” || ೧೪೮ ||

“ಅಸ್ತಿಸ್ತು ಪಕ್ಷೇ ಪುರುಷೋಽಪ್ಯರ್ಥನಿಶ್ಚಯೇ ವೇದಪರತಂತ್ರಃ |

ಸೋಽಪಿಸ್ವರೂಪಸಿದ್ಧಯೇ ತತ್ತಂತ್ರ ಇತಿ ನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ಸಾ ತಂತ್ರ್ಯಂ ||”

(ಪುಟ ೯೦)

೪. ಧರ್ಮವೆಂದರೇನು ?

“ಶ್ರೇಯೋಹಿ ಪುರುಷ ಪ್ರೀತಿಸ್ಸಾದ್ಯವ್ಯಗುಣಕರ್ಮಭಿಃ

ಚೋದನಾಲಕ್ಷಣೈಸ್ಸಾಧ್ಯಾ ತಸ್ಮಾತ್ತೇಷ್ವೇವ ಧರ್ಮತಾ” || ೧೪೯ || (ಪು. ೧೦೪)

“ಸಾಂಖ್ಯಾಹ್ಯಂತಃ ಕರಣಸ್ಯ ಮನಸಃ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಂ ಯಾಗಾದ್ಯನುಷ್ಠಾನಜನ್ಯಂ

ಧರ್ಮಮಾಹುಃ | ಶಾಕ್ಯಾಸ್ತು ಚೇತಸೋಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾಂತರಜನ್ಯಂ

ವಾಸನಾಂ | ಆಹತಾಸ್ತು ಕಾರ್ಯಾರಂಭಕಾನ್ ಪರಮಾಣೂನ್ ಪುದ್ಗಲಾಖ್ಯಾನ್ |

ವೈಶೇಷಿಕಾಸ್ತು ಅತ್ಮನೋ ವಿಶೇಷಗುಣಮ್ | ಏಕದೇಶಿನಸ್ತು ಪೂರ್ವಂ | ...”

(ಪುಟಗಳು ೧೦೫-೬)

೫. ಧರ್ಮದಂತೆ ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ ಕುರಿತು ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಬೇಕೋ ?

“ನಿಷೇಧಾನ್ಯಾನಾಮನರ್ಥತ್ವಮರ್ಥಸಿದ್ಧಂ ನ ಸೂತ್ರತಂ ||

ತಸ್ಮಾದುಭಯಮಿತ್ಯತ್ರ ವಿಧೇಯ ಪ್ರತಿಷೇಧ್ಯಯೋಃ” || ೧೫೦ || (ಪುಟ ೧೧೨)

“ಪುನಃ,

ಶ್ರೇಯಸ್ವರೂಪಂ ನಾಽನರ್ಥಸ್ತತ್ಪಲಸ್ಯ ತ್ವನರ್ಥತಾ” || ೧೫೧ || (ಪುಟ ೧೧೫)

೬. ಹಿಂಸಾಕಾರಿಗೆ ಸುಖವೋ ದುಃಖವೋ ?

“ವ್ಯವಸ್ಥಾಶ್ಚಕ್ರಿಭೇದಾನಾಂ ದ್ವಿಷ್ಟಾರ್ಥೇಷ್ವಪಿಕರ್ಮಸು

ಅಭಿನ್ನತೈಃ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಭುಜೇಃ ಸ್ಪರ್ಶಾ ತುರೇಷ್ವಪಿ” || ೧೫೨ || (ಪು. ೧೧೬)

“ಯದಿ ಯೇನೇಷ್ಯಸಿದ್ಧಿಸ್ಯಾದನಿಷ್ಟಾಽನನುಬಂಧಿನೀ” || ೧೫೩ ||

“ತಸ್ಯ ಧರ್ಮತ್ವಮುಚ್ಯೇತ ತತ್ಕೃತ್ಯೇನಾದಿವರ್ಜನಂ” || ೧೫೪ || (ಪುಟ ೧೧೬)

“ಯತ್ಪೇವಲಾಭ್ಯುದಯನಿಮಿತ್ತಂ ತತ್ಕಾರ್ಯಮಿ ತರಚ್ಛಾಕಾರ್ಯಂ ||”

ಧರ್ಮಪ್ರಮಾಣ ಪರೀಕ್ಷಾಧಿಕರಣ*

ಸೂ|| ತಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತಪರೀಕ್ಷಾಃ || ೩ ||

ಅದರ (ಧರ್ಮದ) ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದು.

ಭಾಟ್ಟಮತ

ಧರ್ಮವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕಮಾಡಿ (ತಿಳಿಸಿ) ಕೊಡುವ ಸಾಧನವು
ಚೋದನೆಯು.

ಈ ಚೋದನೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ (ಎಂಬುದು
ಸಂಶಯವು).

ಮಾನೋಪದೇಶದಿಂದಲೇ ಮೇಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಿರಲಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯು
(ಆಗಬೇಕಾದುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ) ಬೇಕಿಲ್ಲ.

(ಪೂ.)

ಹಾಗಲ್ಲ; ವಿಚಾರಶಾಸ್ತ್ರವಿದು. ಇದರಲ್ಲಿ (ಮಾನ) ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು
ಉಪೇಕ್ಷಿಸಕೂಡದು.

ಗುರುಮತ

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಮುಂದೆ ಕರ್ಮಭೇದ, ಶೇಷ ಶೇಷಿ,
ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವು ಸೂತ್ರಕಾರರಿಂದಲೇ
ಪರೀಕ್ಷಿತವಾಗುವುದು. (ಆದರೆ) ಚೋದನೆಯು ಪ್ರಮಾಣವೇ ಹೌದೇ

*ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ (ಚೋದನಾಸೂತ್ರ)ದಲ್ಲಿ ೩೪ ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ೧೮೯ನೆಯ
ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ನೋಡಿ.

ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅ. ೧, ಪಾದ ೧, ಅಧಿ. ೫ ರಲ್ಲಿ

“ವೃತ್ತಿಕಾರಸ್ತು ಅನ್ಯಥಾ ಇಮಂ ಗ್ರಂಥಂ ವರ್ಣಯಾಂಚಕಾರ, ತಸ್ಯ ನಿಮಿತ್ತ
ಪರೀಕ್ಷಿರೇವಮಾದಿಂ | ನಪರೀಕ್ಷಿತವ್ಯಂ ನಿಮಿತ್ತಂ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದೀನಿಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಿ ಪ್ರಮಾ
ಣಾನಿ | ತದಂತರ್ಗತಂಚ ಶಾಸ್ತ್ರಂ | ಅತಸ್ತದಸಿ ನ ಪರೀಕ್ಷಿತವ್ಯಂ ||...ವ್ಯಭಿಚಾರಾತ್
ಪರೀಕ್ಷಿತವ್ಯಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ. ಮತ್ತು, ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ, ಪುಟ
೨೧೨ರಿಂದ ೨೧೬ ರವರೆಗೂ ನೋಡಿ.

ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗುವುದು.

ವೇದಾರ್ಥವು ಪುರುಷಾರ್ಥವೆಂದು ಅನುಷ್ಠೇಯವಾಗಿರುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಪ್ರಧಾನವು. ಆ ಪ್ರಧಾನವಾದ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಪ್ರಮಾಣವು ವೇದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಶೇಷವಾಗಬೇಕೇ ಹೊರತು ಪ್ರಧಾನವಾಗಲಾರದು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾದ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನೇ ಮೊದಲು ವಿಚಾರಿಸಬೇಕು. (ಪೂ.)

“ಅನುಷ್ಠಾನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವು: ಪ್ರಮಾಣವು ಉಪಸರ್ಜನ (ಗೌಣ)ವು” ಎಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ, ಅನುಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯಗಳಾಗಿ ಗಣ್ಯವಾದಾಗ, ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಮುಖ್ಯವು. ಅಲ್ಲದೆ (ವಿಾಮಾಂಸಕರಾದ ನಾವು) ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವಾದಿಗಳು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸಾಪೇಕ್ಷವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. (ಆದರೂ) “ಮಾನಾಧೀನಾ ಮೇಯಸಿದ್ಧಿಃ” ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರಮೇಯವು ಸಾಪೇಕ್ಷವು. ಅದುದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರರು, ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮೊದಲು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ (ಪ್ರಧಾನವಾದ) ಧರ್ಮವಿಚಾರವನ್ನೇ ಏಕೆ ಆರಂಭಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸದೆಹೋದರೆ, ಅದರಿಂದ ಧರ್ಮವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ (ಅದಕ್ಕಾಗಿ).

ಧರ್ಮಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಗಮ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ*

ಸೂ|| ಸತ್ಸಂಪ್ರಯೋಗೇ ಪುರುಷಸ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಬುದ್ಧಿಜನ್ಮ,
ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಅನಿಮಿತ್ತಂ, ವಿದ್ಯಮಾನೋಪಲಂಭನತ್ವಾತ್ ||೪||

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾದಾಗ, ಪುರುಷನಿಗೆ ಹುಟ್ಟುವ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು; (ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು) (ಎದುರಿಗೆ) ಇರುವುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಬಲ್ಲದು; (ಅದುದರಿಂದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇದು) ನಿಮಿತ್ತ (ಪ್ರಮಾಣ) ವಾಗಲಾರದು.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು (ಸ್ವತಃ) ಪ್ರಮಾಣಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತೋರಿಸಕೊಡಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದು ಅವಿವಾದವು. ಅಸಂದಿಗ್ಧವೂ ಅವಿಪರ್ಯಸ್ತವೂ ಆಗಿರಲು ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಅದೂ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮವೂ ಪ್ರಮೇಯವು.

ಅದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಧರ್ಮವು ಗಮ್ಯವು. (ಪೂ.)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಡಲಾರದು. ಅದು ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತೋರಿಸಬಲ್ಲದೇ ಹೊರತು (ಭವಿಷ್ಯದರ್ಥವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾರದು). ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ (ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಲಾರದು) ಎಂದಮೇಲೆ, (ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬಾಳುವ) ಅನುಮಾನಾದಿ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಕಥೆಯಾದರೂ ಏನು? ವ್ಯಾಖ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಭಾಗವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ಗೃಹೀತವಾದಮೇಲೆ ಅನುಮಾನಾದಿಗಳು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುವು, (ಅಲ್ಲವೆ?) ಅದರಿಂದ ವಿಧಿಯಿಂದಲೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

* “ ಸತಿ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಸಂಬಂಧೇ ಯಾ ಪುರುಷಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿರ್ಜಾಯತೇ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ | ಭವಿಷ್ಯಂಶ್ಚೈವೋರ್ಧ್ವೇ ನ ಜ್ಞಾನಕಾಲೇಽಸ್ಮಿ | ಸತಶ್ಚೈತದ್ವಿಪಲಂಭನಂ ನಾಸತಃ | ಆತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮನಿಮಿತ್ತಂ | ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪೂರ್ವಕತ್ವಾಚ್ಚ ಅನುಮಾನೋಪಮಾನಾರ್ಥಾಪತ್ತೀನಾಮಪಿ ಅಕಾರಣತ್ವಂ, ಅಭಾವೇಽಪಿ ನಾಸ್ತಿ ||”

ಧರ್ಮವಿಧಿಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಧಿಕರಣ*

ಸೂ॥ ಔತ್ಪತ್ತಿಕಸ್ತು ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಃ, ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನ
ಮುಪದೇಶಃ, ಅವ್ಯತಿರೇಕಶ್ಚ, ಅರ್ಥೇನುಪಲಬ್ಧೇ
ತತ್ಪ್ರಮಾಣಂ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯ ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ ॥ ೫ ॥

ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಔತ್ಪತ್ತಿಕವು
(ನಿತ್ಯವು). ಇದು ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ದೊರೆಯದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ
ನಿಮಿತ್ತವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಜ್ಞಾನವು ಸಾಪೇಕ್ಷವಲ್ಲ
ವಾದ್ದರಿಂದ ಅವ್ಯತಿರೇಕವು. ಇದು ಬಾದರಾಯಣರ ಮತವು.

ಧರ್ಮ(ವಿಚಾರ)ದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದಂತೆ,
ವಿಧಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಲಿ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಪ್ತವಾಕ್ಯವು
ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದು (ಅರ್ಥಬೋಧನ) ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣಪೂರ್ವಕ. (ಆ)
ಶಕ್ತಿಯು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಗವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟು. ಧರ್ಮವು
ಅಲೌಕಿಕವಾದುದು. ಅದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಗ್ರಹಣವು ದುರ್ಘಟವು.
ಆದುದರಿಂದ ವಿಧಿಯು ಅಬೋಧಕವು; ಅದು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ
ವಾಗಲಾರದು. (ಪೂ.)

“ಅರಳಿದ ಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಮಧುವನ್ನು ಮಧುಕರನು ಕುಡಿಯು
ವುದು” ಎಂಬಲ್ಲಿ ‘ಮಧುಕರ’ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿಯದವನು
ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತು,
ಕಮಲದ ನಡುವೆ ಮಧುಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭ್ರಮರವನ್ನು ಕಂಡು,

* ಭಾಷ್ಯ :- “ಅವಿಯುಕ್ತ ಶಬ್ದಾರ್ಥೋರ್ಭಾವಸ್ಯಂಬಂಧೋ (ನೋತ್ಪನ್ನಯೋಃ ಸಶ್ಚ
ತ್ಸಂಬಂಧಃ) ಔತ್ಪತ್ತಿಕಃ (ನಿತ್ಯಂ) ಶಬ್ದಸ್ಯಾರ್ಥೇನ ಸಂಬಂಧಸ್ತಸ್ಯ-ಅಗ್ನಿಹೋತಾದಿ
ಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ-ನಿಮಿತ್ತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಭಿರನವಗತಸ್ಯ । ಕಥಂ । ಉಪದೇಶೋ
ಹಿ ಭವತಿ । ಉಪದೇಶ ಇತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯೋಚ್ಚಾರಣಂ ನಹಿತದುತ್ಪನ್ನಂ
ಜ್ಞಾನಂ ವಿಪರ್ಯಯೇತಿ । . . . ತಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಮಾಣಂ । ನ ದ್ವೇವಂ ಸತಿ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂ
ತರಮುಪೇಕ್ಷಿತವ್ಯಂ ಪುರುಷಾಂತರಂ ವಾಸಿ ಬಾದರಾಯಣಸ್ಯೇದಂ ಮತಂ
ಕೀರ್ತ್ಯತೇ ॥” (ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೨೩ ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ.)

ಮಧುಕರ ಶಬ್ದವು ಇಂತಹುದನ್ನೇ ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದು ಎಂದುಕೊಂಡು ವಾಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಿಯುವನು. ಅದರಂತೆಯೇ, “ವೃಷ್ಟಿಕಾಮನಾದ ವನು ಕಾರೀರಿಯೆಂಬ ಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು” ಎಂಬಲ್ಲಿ, ಲೋಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರದಿಂದ, ಅಲೌಕಿಕಭಾವನೆ ಯುಳ್ಳ ವಿಧಿಯ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅರಿತು, ವಿಧಿವಾಕ್ಯದ ಸಂಪೂರ್ಣಾರ್ಥ ವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ವಿಧಿಯು ಅಬೋಧಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದ) ಅಪ್ರಮಾಣವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ (ಆಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ).

ಸಂವಾದ (ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ) ವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣ ವಾಗಲಿ ಎನ್ನುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸುವ ನಿಯತಫಲಗಳಾದ ವೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳೂ ಸಂವಾದಗಳಾಗುವುವು. ಹಾಗಾದರೆ ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಕೊಡುವ ಜ್ಯೋತಿಷೋಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನಿಯತ ದೃಷ್ಟಫಲಗಳಾದ ಚಿತ್ರಾಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂವಾದವೆಲ್ಲಿ ಯದು ಎಂದರೆ, ವಿಧಿಯು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣವಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಾದಿಗಳು ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ, ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಬೋಧಕತ್ವ, ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವ ಎಂಬ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯ ಕಾರಣಗಳೆರಡೂ ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ

(ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಮ್ಯತ್ವಂ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಯೋಃ ಭಗವತಾ ವ್ಯಾಸೇನಾಸಿ ದರ್ಶಿತ ಮಿತಿ)

ಧಾರ್ಮಿಕಾಸಧಾರ್ಮಿಕತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಪೀಡಾನುಗ್ರಹಕಾರಿಣೌ ।

ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹಿ ತಥಾಜಾಹ ಸಾರಾಶರ್ಯೋತ್ಯ ವಸ್ತುನಿ ॥ ೨ ॥

ಇದಂ ಪುಣ್ಯಮಿದಂ ಪಾಪ ಮಿತ್ಯೇತಸ್ಮಿನ್ ಪದದ್ವಯೇ ।

ಆ ಚಂಡಾಲಂ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಮಲ್ಪಂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಜನಂ ॥ ೩ ॥

ನಿರ್ಮೂಲಾಸಂಭವಾದತ್ರ ಪ್ರಮಾಣೈಸ್ಸೈವ ಮೃಗ್ಯತೇ ।

ಕುತಃ ಪುನಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿತು ವಾರಿತಂ ॥ ೪ ॥

ನಚ್ಚಿತಾನಿ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಪ್ರಥಗ್ಗೋಕೇ ಪ್ರಮಾಣತಾ ।

ಸಂಸಾರಮೋಚಕಾದೇಶ್ಚ ಹಿಂಸಾ ಪುಣ್ಯತ್ವಸಮ್ಮತಾ ॥ ೫ ॥

(ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಹಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಂ, ನಸಾ ನಿರ್ಮೂಲಾ ಸಂಭವತಿ, ಇತಿ ತಸ್ಯಾ ಮೂಲಂ ನಿರೂಪ್ಯತೇ, ಕಿಂ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲೇಯಂ ಉತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಮೂಲಾ ವಾ ಕಿಂಚ ಜೋಡನಾಮೂಲೇತಿ ॥... ನ ಚ ಅಸಂಭಾವಿತಮೂಲಂ ಶಕ್ಯತೇ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ, ತದಿಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಚತುಷ್ಟಯೇ ನಿರಾಕೃತೇ ದ್ವಯನುನೀವಾಸವತಿಷ್ಯತೇ । ಅತೋಯುಕ್ತಮುಭಾವ ನಿರಾಕರಣಾಯ ಶಬ್ದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವತರಣಮಿತಿ । ನ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪರಿತ್ಯಾಗೇನ ಸ್ವಯಮೇವ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಭವತಿ.. ಅವ್ಯವಸ್ಥಾಚ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರಿತಿ ನ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಂ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಸಂಭವತಿ.)

ವಿಧಿಯು (ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ) ಸ್ವತಸ್ಸಿದ್ಧಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ.

ವೈಚಾರ್ಯಾರ್ಥಾಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಂ ನ ಧರ್ಮಸ್ಯೋಪಪದ್ಯತೇ |
ನ ಚಾಸ್ಯಾರ್ಥಾಂ ವಿಶೇಷೋಽಸ್ತಿ ಯಾವಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಮನಾಶ್ರಿತಂ ||
ತನ್ನೂಲಾರ್ಥ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸ್ತು ತತ್ರಾ ಮಾಣ್ಯೇ ಸ್ಥಿತೇ ಭವೇತ್ || ೭ ||
ಜೋದನಾ ಜೋಪದೇಶಶ್ಚ ವಿಧಿಶ್ಚೈಕಾರ್ಥವಾಚಿನಃ || ೧೧ ||
ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಿದ್ಧಿರಿಚ್ಛಾತಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಾತ್ಮ ವರ್ಜನಂ || ೧೩ ||
ವಿಧಾವನಾಶ್ರಿತೇ ಸಾಧ್ಯಃ ಪುರುಷಾರ್ಥೋ ನ ಲಭ್ಯತೇ || (ಶ್ಲೋ. ವಾ.)
ನಾಗದಂತ () ಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ.

“ನಚಾಂತೀಂದ್ರಿಯಾನರ್ಥಾನ್ ಶ್ರುತಿಮಂತರೇಣ ಕಶ್ಚಿದುಪಲಭ್ಯತೇ ಇತಿ ಶಕ್ಯಂ
ಸಂಭಾವಯತುಂ, ನಿಮಿತ್ತಾಭಾವಾತ್ | ಶಕ್ಯಂ ಕಪಿಲಾದೀನಾಂ ಸಿದ್ಧಾನಾಮಪ್ರತಿ
ಹತಜ್ಞಾನತ್ವಾದಿತಿಚೇತ್ | ನ | ಸಿದ್ಧೀರಪಿ ಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ | ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಾ
ಪೇಕ್ಷಾ ಹಿ ಸಿದ್ಧಿಃ | ಸಚಧರ್ಮಶ್ಲೋದನಾಲಕ್ಷಣಃ | ತತಶ್ಚ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧಾಯಾಃ
ಜೋದನಾಯಾ ಅರ್ಥೋ ನ ಪಶ್ಚಿಮಸಿದ್ಧಪುರುಷವಚನೇನ ಅತಿಶಂಕಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ||”

(ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೮೧)

(ಪುನಃ)

“ಅಗಮಮಾತ್ರ ಸಮಾಧಿಗಮ್ಯ ಏವ ತ್ವಯಮರ್ಥೋ (ಬ್ರಹ್ಮ) ಧರ್ಮವತ್ ||”

(ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೮೮)

(ಪುನಃ)

ಇತಶ್ಚ ನಾಗಮಗಮ್ಯೋರ್ಥೇ ಕೇವಲೇನ ತರ್ಕೇಣ ಪ್ರತ್ಯವಸಾಧಿತವ್ಯಂ |
ಯಸ್ಮಾನ್ನಿರಾಗಮಾಃ ಪುರುಷೋತ್ತೇಕ್ಷಾಮಾತ್ರ ನಿಬಂಧನಾಸ್ತರ್ಕಾ ಅಪ್ರತಿ
ಸ್ಥಿತಾ ಭವಂತಿ | ಉತ್ತೇಕ್ಷಾಯಾ ನಿರಂಕುಶತ್ವಾತ್ | ತಥಾಹಿ ಕೈಶ್ವಿದಭಿ
ಯುಕ್ತೈಃ ಯತ್ನೇನ ಉತ್ತೇಕ್ಷಿತಾಸ್ತರ್ಕಾಃ ಅಭಿಯುಕ್ತ ತರೈರನ್ಯೈರಾಭ್ಯಾಸ್ಯ
ಮಾನಾ ದೃಶ್ಯಂತೇ | ತೈರಪ್ಯುತ್ಪೇಕ್ಷಿತಾಃ ಸಂತಸ್ತ ತೋನ್ಯೈರಾಭ್ಯಾಸ್ಯಂತೇ
ಇತಿ ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತ್ವಂ ತರ್ಕಾರ್ಥಾಂ ಶಕ್ಯಮಾಶ್ರಯತುಂ, ಪುರುಷಮತಿವೈರೂಪ್ಯಾತ್,
ಇತ್ಯಾದಿ. (ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೯೨ ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ.)

ಶಬ್ದನಿತ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ

ಸೂ || ಕರ್ಮೈಕೇ ತತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್* || ೬ ||

(ಶಬ್ದವು) ಕಾರ್ಯವು: (ಯತ್ನವು ನಡೆದಮೇಲೆ) ಅದು
ಕಾಣಿಸುವುದು ಎಂದು ಕೆಲವರು.

ಅಸ್ಥಾನಾತ್ || ೭ ||

(ಅದು) ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ.

ಕರೋತಿ ಶಬ್ದಾತ್ || ೮ ||

(ಶಬ್ದವನ್ನು) ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಉಂಟು.

ಸತ್ವಾಂತರೇಚ ಯಾಗಪದ್ಯಾತ್ || ೯ ||

ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಾನಾಸ್ಥಲಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು.

ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತೋಶ್ಚ || ೧೦ ||

ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿರುವುದು.

ವೃದ್ಧಿಶ್ಚ ಕರ್ತೃ ಭೂಮ್ನಾಸ್ಯ || ೧೧ ||

ಮಾತನಾಡುವವರು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಅದೂ ಹೆಚ್ಚುವುದು. (ಪೂ)

* ದರ್ಶನಮುಚ್ಚಾರಣಂ || (ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೮೪)

ಶಬ್ದಾರ್ಥಯೋಸ್ತಂಬಂಧೋ ನಿತ್ಯ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ | ತದನುಪಪನ್ನಂ || ಪ್ರಯತ್ನಾದುತ್ತರ
ಕಾಲಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಯತಃ | ನಹ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಾಗಭಿವ್ಯಂಜನಾತ್ಪದ್ಭಾವೇ ಕಿಂಚನ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ ||
. ಸೋ ಖಲ್ವಪ್ಯುಚ್ಚರಿತಂ ಮುಹೂರ್ತಮಪ್ಯಪಲಭಾಮಹೇ | ಅನುಪಲಂಭ
ಕಾರಣಾನಾಂ ವ್ಯವಧಾನಾದೀನಾಮುಭಾವೇಽಪಿ || . . .

ಅನುಪಲಂಭನಾತ್ || ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೭೩ .. ಶಬ್ದಂ ಕುರು, ಮಾ ಶಬ್ದಂ
ಕಾರ್ಷೀರಿತಿ ವ್ಯವಹಾರಾತ್ || (ಪುಟ ೭೪) .. ಕಾರ್ಯಾಣಾಂತು ಬಹೂನಾಂ ನಾನಾ ದೇಶೇಷು
ಕ್ರಿಯಮಾಣಾನಾಂ ಉಪಪದ್ಯತೇನೇಕ ದೇಶಸಂಬಂಧಃ ತಸ್ಮಾತ್ || (ಪುಟ ೭೫) .. ಅಪಿಚ
ದಧ್ಯತ್ ಇತ್ಯತ್ರ ಇಕಾರಃ ಪ್ರಕೃತಿಯುಕ್ತಾರೋ ವಿಕೃತಿರತ್ಯುಪದಿಶನ್ತಿ || (ಪುಟ ೭೫) ..
ಬಹುಭರಲ್ಪೈಶ್ಚ ಉಚ್ಚಾರ್ಯಮಾಣಸ್ತಾವಾನೇವ ಉಪಲಭ್ಯೇತ ಅತೋ ಮನ್ಯಾಮಹೇ
ನೂನಮಸ್ಯೈಕೈಕೇನ ಕಶ್ಚಿದವಯವಃ ಕ್ರಿಯತೇ ಯತ್ಪ್ರಜಯಾದಯಂ ಮಹಾನುಪಲಭ್ಯತೇ ||
(ಪುಟ ೭೫) (ಪೂ.)

ಸಮಾಧಾನಃ :—(1) ಶಬ್ದಂ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಾ ಎವ ಅಭಿವ್ಯಂಜಂತಿ, ನ ಕುರ್ವಂತಿ, .. ಅಭಿ
ಪ್ರಾತೇನ ಪ್ರೇರಿತಾ ವಾಯವಃ ಸ್ಥಿಮಿತಾನಿ ವಾಯುಂತರಾಣಿ ಪ್ರತಿಬಾಧಮಾನಾಃ ಸರ್ವತೋ
ದಿಕ್ಪಾನ್ ಸಂಯೋಗ ವಿಭಾಗಾನುತ್ಪಾದಯಂತಿ | ಯಾವದ್ವೇಗಮಭಿಪ್ರತಿಷ್ಠಂತೇ | ತೇಚ

ಸಮಂತು ತತ್ರ ದರ್ಶನಮ್ || ೧೨ ||

ದರ್ಶನವು ಎಂಬುದು ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ಪಕ್ಷಗಳಿರಡರಲ್ಲಿಯೂ
ಸಮವು.

ಸತಃ ಪರಮದರ್ಶನಮ್* ವಿಷಯಾನಾಗಮಾತ್ || ೧೩ ||

(ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸದಿದ್ದರೂ) ಇರುವ (ಶಬ್ದವನ್ನು) ಹೊಂದುವುದು
ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಯೋಗಸ್ಯ ಪರಮ್ || ೧೪ ||

(ಕರೋತಿ ಎಂಬುವುದು) ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು.

ಅದಿತ್ಯವದ್ಯಾಗಪದ್ಯಂ || ೧೫ ||

ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ರ ಕಂಡುಬರುವುದು ಸೂರ್ಯ
ನಂತೆ.

ವರ್ಣಾಂತರಮವಿಕಾರಃ || ೧೬ ||

ಶಬ್ದರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ವರ್ಣಾಂತರ ರೂಪ
ವಾದುದು : (ಅದು) ಶಬ್ದವಿಕಾರವಲ್ಲ.

ನಾದವೃದ್ಧಿಪರಾ || ೧೭ ||

ವೃದ್ಧಿಯು (ಕೇವಲ) ನಾದದ್ದು. (ಸಮಾಧಾನ)

ವಾಯೋರ ಪೃತ್ಯಕ್ಷತ್ವಾತ್ ಸಂಯೋಗವಿಭಾಗಾ ನೋಪಲಭ್ಯಂತೇ ಅನುಪರತೇಷ್ಟೇವ ತೇಷು
ಶಬ್ದ ಉಪ್ಯಲಭತೇ ನೋಪರತೇಷು || (ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟಗಳು ೭೯-೮೦)
(ಇದು ೭-೭ನೆಯ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಮಾಧಾನ)

(2) ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಂ ಕುರ್ವಿತಿ ಭವಿಷ್ಯತಿ. ಯಥಾ ಗೋಮಾಯಾನ್ ಕುರ್ವೀತ
ಸಂವಾಹೇ || ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೮೦. (ಇದು ೮ನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ
ಸಮಾಧಾನ.)

(3) ಅದಿತ್ಯ ಏಕಸ್ತನ್ ಅನೇಕ ದೇಶಾವಸ್ಥಿತ ಇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ || (ಪುಟ ೮೦)
ತಥಾ . . . ವ್ಯಾಮೋಹೋ ಯನ್ನಾನಾದೇಶೇಷು ಶಬ್ದ ಇತಿ | ಆಕಾಶದೇಶಶ್ಚ ಶಬ್ದ
ಇತಿ | ಏಕಂಚ ಪುನರಾಕಾಶಂ | ಆತೋಽಪಿ ನ ನಾನಾ ದೇಶೇಷು | ಅಪಿಚ್ಛೇಕರೂಪೇಸತಿ ದೇಶ
ಭೇದೇನ ಕಾಮಂ ದೇಶಾ ಏವ ಭಿನ್ನಾ ನತು ಶಬ್ದಃ || (ಪುಟ ೮೨)
(೯ನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರತಿವಾದವಿದು.)

(4) ಶಬ್ದಾಂತರ ಮಿಕಾರಾದ್ಯಕಾರಃ (ನಹಿ ಯಕಾರಂ ಪ್ರಯುಂಜಾನಾ ಇಕಾರ
ಮುಪಾದದತೇ | . . . ನಚ ಸಾದೃಶ್ಯಮಾತ್ರಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ವಿಕೃತಿವೋಚ್ಯತೇ || (ಪುಟ ೮೩)
(೧೦ನೆಯ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಿದು.)

ನಿತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ಯಾದ್ವರ್ತನಸ್ಯ ಪರಾರ್ಥತ್ವಾತ್ || ೧೮ ||

(ಶಬ್ದವು) ನಿತ್ಯವೇ ಹೌದು: ಅದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು
ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ.

ಸರ್ವತ್ರ ಯೌಗಪದ್ಯಾತ್ || ೧೯ ||

ಒಂದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಕೇಳಿಬರುವುದು.

ಸಂಖ್ಯಾಭಾವಾತ್ || ೨೦ ||

(ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ) ಸಂಖ್ಯೆಯಿಲ್ಲ.

ಅನಪೇಕ್ಷತ್ವಾತ್ || ೨೧ ||

(ಶಬ್ದವು) ಸಾಪೇಕ್ಷಿಯಲ್ಲ. (ಸಿದ್ಧಾಂತ)

(5) ನಿರವಯವೋಹಿ ಶಬ್ದ:.. ಸಂಯೋಗ ವಿಭಾಗಾ ನೈರಂತರೋಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಃ ಶಬ್ದಮುಭಿವ್ಯಂಜಂತೋ ನಾದಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಃ | ತೇನ ನಾದಸ್ಯೃಷಾ ವೃದ್ಧಿರ್ನ ಶಬ್ದಸ್ಯ || (೧೧ನೆಯ ಸೂತ್ರದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಸಮಾಧಾನವಿದು.) ಪುಟ ೮೪.

ಹೋಲಿಸಿ: “ಮಹತಾ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ಶಬ್ದಮುಚ್ಚರಂತಿ-ವಾಯುರ್ನಾಭೇರುತ್ತಿ ತಃ, ಉರಸಿ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಃ ಕಣ್ಣೇ ವಿವರ್ತಿತಃ, ಮೂರ್ಛಾಫನಮಾಹತ್ಯ ಪರಾವೃತ್ತಃ, ವಕ್ತ್ರೇ ವಿಚರನ್ ವಿವಿರ್ಧಾ ಶಬ್ದಾ ಆಭಿವ್ಯಂಜತಿ,” ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೨೭೫.

ಈ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :-

- (೧) ದರ್ಶನಮುಚ್ಚಾರಣಂ ತತ್ ಪರಾರ್ಥಂ |... ಉಚ್ಚರಿತ ಮಾತ್ರೇಹಿ ವಿನಷ್ಟೇಶಬ್ದೇ ನಚಾನಿನ್ಯೋಽನ್ಯಾನ್ ಅರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಾಪಯಿತುಂ ಶಕ್ನುಯಾತ್ || (ಪುಟ ೮೪)
 - (೨) ಗೋಪಿಂಡೇಚ ಬಹುನಾನುಕ್ಯತೀನಾಂ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ಶಬ್ದಮಂತರೇಣ ಗೋಶಬ್ದವಾಚ್ಯಾಂ ವಿಭಕ್ತಾಮಾಕೃತಿಂ ಕೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ಉಪದೇಕ್ಷ್ಯತಿ | ನಿತ್ಯೇತು ಸತಿ ಗೋಶಬ್ದೋ ಬಹುಕೃತ್ ಉಚ್ಚರಿತಶ್ಚುತಪೂರ್ವಶ್ಚ ಅನ್ಯಾಸು ಗೋವೃತ್ತಿಷು ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ ಆಕೃತಿವಚನಮವಗಮಯಿಷ್ಯತಿ || (ಪುಟ ೮೭)
 - (೩) ಅಷ್ಟಕೃತ್ಯೋ ಗೋಶಬ್ದ ಉಚ್ಚರಿತ ಇತಿ ವದಂತಿನಾಷ್ಟಾ ಗೋಶಬ್ದಾ ಇತಿ |.. ನ ಹಿತೇ ಸದೃಶ ಇತಿ ಪ್ರತಿಯಂತಿ | ಸವಿವಾಯಮಿತಿ | (ಪ್ರತಿಯಂತಿ).. ನ ಚಾಯಮನ್ಯ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮನ್ಯದ್ವಾ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ | (ಪುಟ ೮೮)
 - (೪) ತಂತು ವ್ಯತಿಷಂಗ ಜನಿತೋಽಯಂ ತಂತು ವ್ಯತಿಷಂಗ ವಿನಾಶಾತ್ ತಂತು ವಿನಾಶಾದ್ವಾ ವಿನಶ್ಯತೀತ್ಯವಗಚ್ಛತಿ | ನೈವಂ ಶಬ್ದಸ್ಯ ಕಿಂಚಿತ್ಕಾರಣಮವ ಗಮ್ಯತೇ ಯದ್ವಿನಾಶಾದ್ವಾ ನಂಕ್ಷ್ಯತೀತಿ || (ಪುಟ ೯೦)
- ಉಳಿದ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಿಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ :-
- ಶಿಕ್ಷಾಕಾರಾ ಆಹುಃ |.. ವಾಯುರಾಪದ್ಯತೇ ಶಬ್ದತಾಮಿತಿ
- (೧) ನೈತದೇವಂ... ನಚ ವಾಯವೀರ್ಯಾ ಆವಯವಾನ್ ಶಬ್ದೇ ಸತಃ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜಾನೋ ಯಥಾ ಪಟಸ್ಯ ತಂತುಮಯಾನ್, ಸ್ಯಾಚ್ಛೇದೇವ ಸ್ಪರ್ಶನೇನ ಉಪಲಭೇಮಹಿ | (ಪುಟ ೯೧)....
 - (೨) ವಾಚಾ ವಿರೂಪನಿತ್ಯಯಾ ಇತಿ ಅನ್ಯಪರಂ ಹೀದಂ ವಾಕ್ಯಂ ವಾಚೋ ನಿತ್ಯತಾ ಮನು-ವದತಿ || (ಪುಟ ೯೧)

ಪ್ರಖ್ಯಾಭಾವಾಚ್ಚ ಯೋಗಸ್ಯ ॥ ೨೨ ॥

(ಶಬ್ದವು) ಇನ್ನಾವುದರೊಡನೆಯೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದು.

ಲಿಂಗದರ್ಶನಾಚ್ಚ ॥ ೨೩ ॥

(ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವ) (ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಾದಿ) ಲಿಂಗವು ಕಂಡುಬರುವುದು. (ಸಮರ್ಥನ)

ಶಬ್ದನಿತ್ಯತ್ವವಾದಿಗಳಾದ ವೈಯಾಕರಣರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವರ್ಣಸಮೂಹವು ಕೇಳಿಸಿದಮೇಲೆ ಇದೊಂದು ಪದವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರತ್ಯಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯವು ವರ್ಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ಫೋಟವೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಪದಾರ್ಥವು. ಆ ಸ್ಫೋಟವು ನಿತ್ಯವು. ಶಬ್ದವು ಅದು: ವರ್ಣಗಳಲ್ಲ.

ಇದನ್ನು ನೈಯಾಯಿಕರು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಏಕಾರ್ಥವಚ್ಛೇದ ಎಂಬ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಪದೈಕ್ಯಬುದ್ಧಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರಲು ವರ್ಣಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ಫೋಟವೊಂದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ನಿರರ್ಥಕವು. ಅದರಿಂದ ವರ್ಣಗಳೇ ಶಬ್ದವು. ಇಂತಹ ವರ್ಣಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದುಸಲ ಉಚ್ಚರಿಸುವಾಗಲೂ ಹುಟ್ಟಿ ಹುಟ್ಟಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿದೆಯಾಗಿ ಶಬ್ದವು ಅನಿತ್ಯವು. ಇಂತಹ ಶಬ್ದವು ವಿಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕಾರಣದಲ್ಲಿಯೇ ದೋಷವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಧಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವು. (ಪೂ.)

ಅನೇಕರು ಸೇರಿ ಅನೇಕ ಸಲ ಗೋ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ, ಅದೇ ಗಕಾರಾದಿ ವರ್ಣಗಳೇ ಇವು (ಹೊಸತಲ್ಲ) ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯು ತಪ್ಪದೆ ಬರುವುದು. (ಒಂದೊಂದು ಸಲವೂ ಗೋ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ವರ್ಣಗಳು ನಿತ್ಯವು. ಹಾಗೆ ನಿತ್ಯವಾದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಹುಸಲ ಹೇಳುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದಲ್ಲ. ಆ ಪ್ರಯತ್ನವು ವ್ಯಂಜಕವೇ ಹೊರತು ಉತ್ಪಾದಕವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯವರು ಸೇರಿ ಉದಾತ್ತಾದಿ ಉಚ್ಚಾರಣಭೇದಗಳಿಂದಲೂ

ಪಟುವು ಬಾಧಿ ಧ್ವನಿಭೇದಗಳಿಂದಲೂ ಅದನ್ನು ನೈತ್ಯಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಶಬ್ದವು ನಿತ್ಯವೇ ಹೊರತು ಅನಿತ್ಯವಲ್ಲ. ಶಬ್ದಮಯವಾದ ವಿಧಿಗೆ ಕಾರಣದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ: ಅದರಿಂದ ವಿಧಿಯೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ.*

* ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಯ ೨, ಅಕ್ಷಿಪ ೨ ರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾನಿತ್ಯತ್ವ, ಶಬ್ದಪರಿಣಾಮ ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ, ಅಧ್ಯಾಯ ೧, ಪಾದ ೩, ಸೂತ್ರ ೨೮ರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ.

ವೇದಪ್ರತ್ಯಾಯಕತ್ವಾಧಿಕರಣ*

ಸೂ॥ ಉತ್ಪತ್ತೌ ನಾ ವಚನಾಃ ಸ್ಯುರರ್ಥಸ್ಯ ಅತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ॥ ೨೪ ॥

(ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥ, ಸಂಬಂಧ ಇವು) ನಿತ್ಯವಾದರೂ ಅವು (ವಾಕ್ಯವಾದಾಗ) ಅರ್ಥವು ಪರನಿಮಿತ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಶಬ್ದವು (ವಿಧಿಯು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ) ಅಶಕ್ತವಾಗುವುದು. (ಪೂ.)

ತದ್ಭೂತಾನಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೇನ ಸಮಾಮ್ನಾಯೋರ್ಥಸ್ಯ ತನ್ನಿಮಿತ್ತತ್ವಾತ್ ॥ ೨೫ ॥

(ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ) ಪದಗಳನ್ನು ಕ್ರಿಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಸಮಾಮ್ನಾಯ ಮಾಡಲಾಗುವುದು: (ವಾಕ್ಯದ) ಅರ್ಥವು (ಆ ಪದಗಳನ್ನು) ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದು.

ಲೋಕೇ ಸಂನಿಯಮಾನಾತ್ರಯೋಗ ಸಂನಿಕರ್ಷಸ್ವಾತ್ ॥ ೨೬ ॥

ಲೋಕದಲ್ಲಿ (ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳು) ಸನ್ನಿಕ್ರಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ (ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು) ಶಕ್ಯವು.

ವರ್ಣಗಳು ನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ವರ್ಣರೂಪವೂ ಏಕಾರ್ಥವೆಂಬುದಕ್ಕೂ (ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಎಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕೆ

* ಯದ್ಯಪ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಕೋ ನಿತ್ಯಶಬ್ದಸಂಬಂಧಶ್ಚ ತಥಾಪಿ.... ಜೋದನಾ ವಾಕ್ಯಂ.. ನಚ ಪದಾರ್ಥಾಃ ಏವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾಃ-ಸಾಮಾನ್ಯೇಹಿ ಪದಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ವಿಶೇಷೇ ವಾಕ್ಯಂ | ಅನ್ಯಚ್ಚ ಸಾಮಾನ್ಯಮನ್ಯೋ ವಿಶೇಷಃ || ನಚ ಪದಾರ್ಥಾದ್ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಾವಗತಿಃ |... ಅಸಂಬಂಧಾತ್ | ಆಸತಿಚೇತ್... ಏಕಸ್ಮಿನ್ ಅವಗತೇ ಸರ್ವಮವಗತಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನಚೈತದೇವಂ ಭವತಿ |... (ತಥಾಚ್) ಪದಸಂಘಾತಾಃ ಖಲ್ವೇತೇ ಸಂಘಾತಾಶ್ಚ ಪುರುಷಕೃತಾ ದೃಶ್ಯಂತೇ |... ಆತೋ ವೈದಿಕಾ ಅಪಿ ಪುರುಷಕೃತಾ ಇತಿ || (ಪೂ.) (ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೯೫.)

ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು) ಆದ ಪದವೂ ನಿತ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಪರ್ಣ ಪದದ್ವಾರಾ ವೇದವೂ, ಕಾರಣಸಾಪೇಕ್ಷತ್ವವು ಇಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಆದರೂ “ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಿಯು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.” ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ (ಪೂರ್ವಾಪರ) ಸಂಗತಿಗ್ರಹಣವು ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ನೈರವೇಕ್ಷ್ಯವಿಡಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಪರಿಗ್ರಹಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಪೂ.)

ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಹಸುವನ್ನು” ಮೊದಲಾದ ದೊಡ್ಡವರು ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪದಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು. ಛಾಂದೋ, ಯೋಗ್ಯತಾ, ಸನ್ನಿಧಿ ವಶವಾಗಿ ವಾಕ್ಯವು ತನ್ನ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಎಂಬುದು ಅವಿವಾದವಾಗಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾಗಿರುವುದು. ಆದರಂತೆಯೇ ವೇದವಾಕ್ಯವೂ ಪ್ರತ್ಯಾಯಕವಾಗುವುದು. ಅದು ಸಾಪೇಕ್ಷವಲ್ಲವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವು ಎಂಬುದು ಅವಿರುದ್ಧವು.

“ತದ್ಭೂತಾನಾಂ ವರ್ತಮಾನಾನಾಂ ಪದಾನಾಂ ಕ್ರಿಯಾರ್ಥೇನ ಸಮುಚ್ಚಾರಣಂ |
ನಾನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಪದಾರ್ಥಾನ್ ಪಾರ್ಥಗರ್ಭೇನ ವಾಕ್ಯ ಮಾರ್ಥಾಂತರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ |”
(ಪುಟ ೯೫)

“ಪದಾರ್ಥಾನಿ ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಪದಾರ್ಥಮುಭಯಾ ನಿಸೃತ್ಯ ವ್ಯಾಸಾರಾಣ್ |
ಅಥೇ ದಾನೀಂ ಪದಾರ್ಥಾ ಅವಗತಾಸ್ಸಂತೋನಾಕಾರ್ಥಂ ಗಮಯಂತಿ”
ಪಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೯೬.

“ನಿಶಿಷ್ಠಾರ್ಥ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಶ್ಚ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಃ ಅಪಿ ಜಾನ್ತಯ ವ್ಯತಿರೇಕಾಭ್ಯಾಂ
ನತದವಗಮ್ಯತೇ ||” (ಪುಟ ೯೭)

ವೇದಾಪೌರುಷೇಯತ್ವಾಧಿಕರಣ*

ಸೂ|| ವೇದಾಂಶ್ಚೈಕೇ ಸಂನಿಕರ್ಷಂ ಪುರುಷಾಖ್ಯಾಃ || ೨೭ ||

ಪುರುಷರ ಹೆಸರಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಗಳು ಈಚಿನವು
ಎಂದು ಕೆಲವರು.

ಅನಿತ್ಯ ದರ್ಶನಾಚ್ಛ || ೨೮ ||

ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕುರಿತೂ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.
(ಪೂ.)

ಉಕ್ತಂತು ಶಬ್ದಪೂರ್ವತ್ವಂ || ೨೯ ||

ವೇದವು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ನಡೆದುಬಂದಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು
ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಅಖ್ಯಾಃ ಪ್ರವಚನಾತ್ || ೩೦ ||

ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಹೆಸರುಗಳು.

ಪರಂತು ಶ್ರುತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾತ್ರಂ || ೩೧ ||

ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಇರುವುದು ಶ್ರುತಿಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾತ್ರವು.

ಕೃತೇವಾ ವಿನಿಯೋಗಸ್ಸಾತ್ಕರ್ಮಣಸ್ಸಂಬಂಧಾತ್ || ೩೨ ||

ಕರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕ್ಕಾಗಿಯೇ
(ಶ್ರುತಿಯು) ವಿನಿಯೋಗವಾಗುವುದು.

ಕಾರಕ, ಕೌಠುಮ, ತೈತ್ತಿರೀಯ ಮೊದಲಾದ ಆಯಾ ವೇದಗಳ
ಸಂಬಂಧವಾದ ಹೆಸರುಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವವಷ್ಟೆ?

* ಪೌರುಷೇಯಾಶ್ಚೋದನಾ ಇತಿ ವದಾಮಃ : ...ಯತಃ ಪುರುಷೇಣ ಹಿ ಸಮಾ
ಖ್ಯಾಯಂತೇ ವೇದಾಃ ಕಾರಕಂ ಕಾಲಾಪಕಂ ಪೈಪ್ಪಲಾದಕಮಿತಿ | ನಹಿ ಸಂಬಂಧಾ
ದ್ವತೇ ಸಮಾಖ್ಯಾನಂ | ನಚ ಪುರುಷಸ್ಯ ಅನ್ಯಶ್ಚಬ್ದೇನಾಸ್ತಿ ಸಂಬಂಧೋ ಯದತಃ
ಕರ್ತಾ ಪುರುಷಃ ಕಾರ್ಯಶ್ಚಬ್ದ ಇತಿ | (ಪುಟ ೧೦೦-೧೦೧) ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ (ಪೂ.)

(ಈ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ) 'ತೇನ ಪ್ರೋಕ್ತಂ' ಎಂಬ ಪಾಣಿನಿ ಸೂತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ, ವ್ಯಾಸರು ಹೇಳಿದುದು ವೈಯಾಸಿಕ ಭಾರತವೆಂಬಂತೆ (ಕಾಶಕಾದಿಗಳೂ) ಪೌರುಷೇಯವು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅದಲ್ಲದೆ, ಕಾಲಿದಾಸಾದಿಗಳ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ವೇದವಾಕ್ಯವೂ ವಾಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದೂ ಪೌರುಷೇಯವು ಎಂದು ವಿಮತವು. (ಪೂ.)

*ಸಮಾಖ್ಯೆಯು (ಹೆಸರು) ಬರುವುದು ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಪ್ರದಾಯವ್ರವರ್ತಕತ್ವದಿಂದಲೇ ಹೊರತು ವಾಕ್ಯಕರ್ತೃತ್ವದಿಂದಲ್ಲ. ಕಾಲಿದಾಸ

ಅನನ್ಯ ಸಾಧಾರಣಂ ಕರಾದಿಭಿರನ್ಯಷ್ಟಿತಂ ಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಕಾಶಿ ಹಿ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾರೋ ಭವನ್ತಿ.... ('ಭಾಷ್ಯ', ಪುಟ ೧೦೪.)

(ii) ವಿನಿಯುಕ್ತಂ ಹಿದೃಶ್ಯತೇ ಪರಸ್ಪರೇಣ ಸಂಬಂಧಾರ್ಥಂ | ಕಥಮ್ | 'ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮ' ಇತ್ಯಭಿದಾಯ 'ಕರ್ತವ್ಯಃ' ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ | ಕೇನೇತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಿತೇ ಸೋಮೇನೇತಿ | ಕಿಮರ್ಥಮಿತಿ ಸ್ವರ್ಗಾರ್ಯೇತಿ | ಕಥಮಿತಿ | ಇತಮನಯಾ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಯೇತಿ | ಏವಮವಗಚ್ಛಂತಃ ಪದಾರ್ಥೈ ರೇಭಿಸ್ಸಂಸ್ಕೃತಂ ಪಿಂಡಿತಂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಂ ಕಥಮುನ್ಮತ್ತ ಬಾಲಪಾಕ್ಯ ಸದೃಶಮಿತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಃ? (ಪುಟ ೧೦೩)

(ಹೋಲಿಸಿ) 'ಭಾಷ್ಯ' - ಪುಟ ೧೧೭ "ನತು ವೇದವಚನಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ ಕಿಂಚನ ಪ್ರಮಾಣಮಸ್ತಿ | ನನು ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಂ ಪೌರುಷೇಯವಚನಂ ವಿತಥಮುಪಲಭ್ಯ ವಚನಸಾಮ್ಯಾದಿದಮಪಿ ವಿತಥಮವಗಮ್ಯತೇ | ನ | ಅನ್ಯತ್ವಾತ್ | ನಪ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ವಿತಥಭಾವೇನ್ಯಸ್ಯ ವೈತಥ್ಯಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ | ಅನ್ಯತ್ವಾದೇವ... (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವೇದವಚನೇನ ಪ್ರತ್ಯಯಃ | ನಚಾನುಮನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರೋಧಿ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭವತಿ | ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವನಾ ಲಕ್ಷಣೋರ್ಥಃ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರಃ |)"

ಕರ್ತೃಮತ್ವೇತು ವೇದಸ್ಯ ಸಮ್ಯಜ್ಜ್ಞಾತ್ವಪಾದಿಭಿಃ |

ಕರ್ತಾಗುಣಾಶ್ಚ ದೋಷಾಶ್ಚಮಹಾಜನಸಂಗ್ರಹಃ ||೯೭||

ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ, ಜೋದನಾಸೂತ್ರ ಸಮ್ಯಕ್ತ್ವಪಾದಿನೋ ವೇದಾನಾಂ ಮಹಾಜನ ಪರಿಗ್ರಹಂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾಯ ವರ್ಣಯಂತಿ; ಇತರೇ ಸ್ವಾಗಮಾನಾಂ ತದಿದಂ ಸರ್ವಮಸ್ಯಮಾಣಕಮಿತಿ | ಮೀಮಾಂಸಕೈಸ್ತು ನಕಿಂಚಿದದೃಷ್ಟಂ ಕಲ್ಪನೀಯಂ | (ನ್ಯಾ. ೮.)

*ಶ್ರುತ್ಯಾದೇರ್ದುರ್ಬಲಾಚಾಂಸೌ (ಸಮಾಖ್ಯಾ) ನ ಶಕ್ತಾ ತಾನಿ ಬಾಧಿತುಂ ||

ಅಂಗಭೂಯಾಂ ಸಮೇಕೇಯಂ ಶಬ್ದರಾಶಿಂ ನ ಬಾಧತೇ || ೫ ||

(ಸಾ ಸಮಾಖ್ಯಾ) ವಿದ್ಯಮಾನ ನಿಮಿತ್ತಂ ಚ ಕಥ್ಯತೇನಾಸತಃ ಕ್ರಿಯಾಸಾಧಾರಣ ಚ ತೀರ್ಥಾದಿ ಕೇನಚಿದ್ವ್ಯಪದಿಶ್ಯತೇ || ೧೦ ||

(ದೃಷ್ಟಂಚ ಸಾಧಾರಣಸ್ಯಾಪ್ಯೇಕೇನ ವ್ಯಪದೇಶೋಽಗಸ್ತ್ಯತೀರ್ಥಂ ಕುಮಾರಿಲ ತೀರ್ಥಮಿತಿ) (ನ್ಯಾ. ೮.)

ಮೊದಲಾದವರು ಮಾಡಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸರ್ಗಗಳ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃ(ವಿನ ಹೆಸರು) ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾವ್ಯಗಳಂತೆ ವೇದವೂ ಪೌರುಷೇಯವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದರ ಕರ್ತೃವಿನ ಹೆಸರೂ ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ವಾಕ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಪೌರುಷೇಯವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ವಾದವು ಪ್ರತಿಕೂಲ ತರ್ಕ ಪರಾಹತವು (ಎಂದರೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ವೇದವು ಅಪೌರುಷೇಯವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪುರುಷ ಬುದ್ಧಿ ದೋಷಕೃತವಾದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯದ ಶಂಕೆಯೂ

ನಿತ್ಯಮೇವ ನಿಮಿತ್ತಂನಾ ಕಠತ್ವಂ ಜಾತಿರಸ್ತಿನಃ | ಕಾಠಕಾದಿ ಸ್ವವೃತ್ತಿಭಂ ವ್ಯಾವೃತ್ತಂ ಚರಣಂತರಾತ್ || ೧೨ || ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ-ವೇದಸತ್ಯತಾಧಿಕರಣ

(ನೇಯಮಾದಿಸುತ್ತುರುಷ ನಿಮಿತ್ತಾ ಕಠಾದಿ ಸಮಾಖ್ಯಾ, ಕಿಂತು ನಿತ್ಯವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ವಾಂತರ ಜಾತಿಃ ಕಠತ್ವಂ ನಾನಾಂತಜಾತೀಯೈಃ ಪೋಚಮಾನೇಯಂ ಶಾಖಾ ತನ್ನಿ ಮಿತ್ತಯಾ ನಿತ್ಯಯೇವ ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಭಿಧೇಯತೇ) ಅತೋನಾಸನಯಾ ಶಾಖಾನಾನು ನಿತ್ಯತ್ವಾಽಽಪತ್ತಿಃ || ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ, ಪುಟ ೨೩೭ ನೋಡಿ.

ನಿಮಿತ್ತಸೂತ್ರೇತು ಪ್ರಥಮ ದ್ವಿತೀಯ ಸೂತ್ರಮಾತ್ರಾಲೋಚನಯಾ ವೇದೋ ಧರ್ಮ ಮೂಲ ಮಿತ್ಯಾದಿವದುವದೇಶ ಶಾಸ್ತ್ರತಾಶಂಕಾ ಮಾಭೂದಿತಿ ಪರೀಕ್ಷಾ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವೇದಮಿತಿ ಜ್ಞಾಪಯತುಂ ಪರೀಕ್ಷಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ನಂ | ಯದ್ಯಪಿಚ ಉಪರಿತನ ವ್ಯಾಪಾರದೇವ ಪರೀಕ್ಷಾ ಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಂ ಗಮ್ಯತೇ ತಥಾಪಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾನಮೇವ ಶ್ಲೋಕ್ಯಬುದ್ಧಿ ಸಮಾಧಾನಾಯ ಕೀರ್ತಿಕಂ ||

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸೂತ್ರೇತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ಯ ವಿದ್ಯಮಾನೋಪಲಂಭನತ್ವಾತ್, ಭವಿಷ್ಯತಿ ಧರ್ಮೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಸಂಭವಾತ್ ತತ್ಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಇತರೇಷಾಮಯಪಿ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ತರ ನಿಯಮ ವಿಕಲ್ಪ ಸಮುಚ್ಚಯ ನಿರಾಕರಣಾತ್ ಜೋದನ್ಯೇವ ಇತ್ಯಯಮರ್ಥಃ ಸಿದ್ಧಃ ||

ಔತ್ತತ್ತಿಕ ಸೂತ್ರೇತು ಸ್ವತಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಅರ್ಥಾನ್ಯಥಾತ್ಮ ಕಾರಣ ದೋಷಜ್ಞಾ ನಾಭ್ಯಾಂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಇತ್ಯಾಶ್ರಿತೃ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿ ಜೋದನಾಭ್ಯೋ ಅಸಂದಿಗ್ಧ ಜ್ಞಾನೋ ತ್ಪತ್ತೇಃ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ | ನಜ ಅಪವಾದಕಂ ಅರ್ಥಾನ್ಯಥಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ಸಾಕ್ಷಾದಸ್ತಿ, ನಾಪಿ ಕಾರಣದೋಷಜ್ಞಾನಂ, ಪುರುಷಾಶ್ರಯತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದದೋಷಾಣಾಂ | ಪದ ಪದಾರ್ಥಸಂಬಂಧಸ್ಯ ಅಕೃತ್ರಿಮತ್ವಾತ್ ತದ್ವಾರೇಣ ಪುರುಷಾನು ಪ್ರನೇಶಾಭಾವಾ ಜೋದನಾನಾಮಿತಿ ಸ್ಥಿತೇ, “ಶಬ್ದಸ್ಯೈವ ಅನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಕುತಸ್ಸಂಬಂಧನಿತ್ಯತಾ” ಇತ್ಯಾ ಕ್ಷಿಸ್ಯ ಶಬ್ದಸ್ಯ ನಿತ್ಯತಯಾ ಶಬ್ದಾಧಿಕರಣೇ ಸಂಬಂಧ ನಿತ್ಯತ್ವೇ ಸಮಾಹಿತೇ, ಮಾಭೂತ್ವ ದಾರ್ಥ ಸಂಬಂಧ ದ್ವಾರೇಣ ಪುರುಷಾನುಪ್ರನೇಶಃ ವಾಕ್ಯ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಯೋಸ್ತು ಲೋಕೇ ಸಂಬಂಧಾದರ್ಶನಾತ್ ನಿರ್ಮೂಲೋಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಾದಿವಾಕ್ಯಾರ್ಥಪ್ರತ್ಯಯ ಇತ್ಯತೋ ವ್ಯಾಮೋಹಃ | ಸಾಮಯಿಕೋವಾ, ಅತೋ ನ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ವೇದಸ್ಯ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಇತ್ಯಾ ಶಂಕಾ, ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಸಂಬಂಧ ಗೃಹಣಂ ಸಮಯಂಜ್ ಅನಪೇಕ್ಷಮಾಣಾನಾಮೇವ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ ಸಂಭವತೀತಿ ತದ್ಭೂತಾಧಿಕರಣೇನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ ||

ಇಲ್ಲಿ ತೋರುಪುದ್ದಿವಾಗಿ ವಿಧಿವಾಕ್ಯವು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದು
ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು.)

ಪುನರ್ನಿದಾನಂ ವಾಕ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಾತ್ ಕಾಶಕಾದಿ ಸಮಾಖ್ಯಾನಾಚ್ಚ ಪೌರುಷೇ
ಯತ್ವಾತ್ ತದ್ವಾಸ್ತೇಣ ದೋಷಸಂಸ್ಪರ್ಶಮಾಶಂಕಾ ಸ್ವರ್ತವ್ಯತ್ವೇ ಸತಿ ಆಸ್ತುರಣಾತ್
ಯೋಗ್ಯಾನುಪಲಬ್ಧಿನಿರಸ್ಯ ಕರ್ತುರನುಮಾನಾಸಂಭವಾತ್ ಸಮಾಖ್ಯಾಯಾಶ್ಚ ಪ್ರವಚನ
ನಿವಿತ್ತತ್ವಾತ್ ಅಪೌರುಷೇಯಾ ವೇದಾ ಇತಿ ತದೇಕದೇಶಾನಾಂ ಚೋದನಾನಾಂ ಸಿದ್ಧಂ
ಸ್ರಾಮಾಣ್ಯಮಿತ್ಯೇವಂ ಸಮಸ್ತಃ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ ಚೋದನಾ ಸೂತ್ರ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ತಾರ್ಥೋಪ
ಪಾದನೇನ ತಸ್ಯೈವಪರಿಕರಃ । ನೀಲಯಂ ಭಾಷ್ಯಕಾರಾನುಸಾರೇಣ ಪಾದಾರ್ಥೋನು
ಕ್ರಾಂತಃ ॥ (‘ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕೆ’, ಪುಟಗಳು ೧೮-೧೯)

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ೨

ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

1. (೧) “ಮಾನಪೂಜಾಯಾಂ ಧಾತೋಸ್ಸನಿ ನಿಷ್ವನ್ನೋಯಂ
ಪೂಜಿತವಿಚಾರ ವಾಚೀ” ಶಿಷ್ಟಾಃ

(೨) “ಮಾನ್ ವಿಚಾರೇ + ಸ್ವಾರ್ಥೇಸನ್” ಅಪ್ಪೆ

(೩) “ಮಿಮಾಂಸಂತೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ”

ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೩೨೮ (ಆನಂದಾಶ್ರಮ ಮುದ್ರಣ)

(೪) “ವಿಚಾರಾತ್ಮಿಕಾ ಮಿಮಾಂಸಾ”

ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ, ಪುಟ ೭

2. “ಏತ್ಯೈಸ್ಸರ್ವೈರುದಾಹರಣೈಸ್ಸಾರಃ ಪುನರೇಷ ನಿರ್ವಿಶಯೋ
ನಿರ್ಗಲತಿ | ಯತ್ - ಆ ಪ್ರಾಚೀನತಮಕಾಲಮಾಚೋಪ
ನಿಷತ್ಕಾಲಾತ್ ‘ಮಿಮಾಂಸಂತೇ’ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾಪದಂ.
‘ಮಿಮಾಂಸಾ’ ಇತಿ ಶಬ್ದಶ್ಚ ‘ಸಂಸ್ಕಾರಾನುಷ್ಠಾನಂ
(Ritual)’ ‘ಉತ ವೇದಾಂತ ಗತಾನಾಂ ದುರವಗಮಾನಾಂ
ವಿಷಯಾಣಾಂ ಉಪಾಪೋಹಃ’ ಇತ್ಯರ್ಥಪರತಯಾ
ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇತಿ”

ಪಿ. ವಿ. ಕಾಣೇ - ಪೂರ್ವಮಿಮಾಂಸಾಯಾ ಐತಿಹ್ಯ,
ಪುಟಗಳು ೨-೩

3. (೧) “ಗುರುಪರ್ವಕ್ರಮೋಯಥಾ,” ಇತ್ಯಾದಿ.

ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ, ಪುಟ ೮೨೪ ಶ್ಲೋ. ೨೩ರ ಮೇಲಿನ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

(೨) “ಯುಕ್ತಿಸ್ತೇಹ ಪ್ರಪೂರಿಣೀ”

ಪುಟ ೪ (ನಿರ್ಣಯಸಾಗರ ಮುದ್ರಣ)

4. “ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯಃ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತಾಭಾಷ್ಯ”

ಪುಟ ೧೫ (ಅನಂದಾಶ್ರಮ ಮುದ್ರಣ)

5. (೧) “ಯಾಸ್ಕಾಚಾರ್ಯ”

ನಿರುಕ್ತದ ಉಪೋದ್ಭೂತ

(೨) “ಜನ್ಮಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಧ್ಯಾದೇಶ್ಯಕ್ಷೇಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಕರ್ಮಣೋಃ |
ಹ್ರಾಸದರ್ಶನತೋಹ್ರಾಸಸ್ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಯ ಮೀಮಾಂಸಾ ||”

ಉದಯನಾಚಾರ್ಯ-ಕುಸುಮಾಂಜಲಿ

(೩) ಮಹಾಭಾರತ, ಅರಣ್ಯಪರ್ವ, ಅಧ್ಯಾಯ ೧೫೧

6. “ಆತ್ರೇಯ”

ಶಾ. ಭಾ. ಪುಟಗಳು ೧೨೫೭, ೧೩೭೬

“ಐತಿಶಯನ”

,, ೮೦೧, ೧೩೫೭

“ಕಾಮುಕಾಯನ”

,, ೨೧೨೮

“ಕಾಷ್ಠಾಜನಿ”

,, ೧೨೫೬

“ಕೇಚಿತ್”

,, ೧೧೨, ೧೨೦೨, ೧೩೨೭

“ಬಾದರಾಯಣ”

,, ೨೩, ೨೫, ೫೮, ೧೩೧೭

“ಬಾದರಿ”

,, ೬೦

7. (೧) ಎ. ಬಿ. ಕೀತ್, “ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ” ಪುಟ ೫ :

The name (Jaimini) is strange, but it is ignored in
Pāṇini and the Mahābhāṣya, which, however, knows
of Mīmāṃsakas. Read pp. 4-6, *Ibid*.

(೨) ಪಿ. ವಿ. ಕಾಣಿ, “ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾಯಾ ಐತಿಹ್ಯಂ”

ಪುಟಗಳು ೧೬೭

8. “ಅಭ್ಯುಪೇತ್ಯವಾದ”

ಶಾ. ಭಾ. ಪು. ೧೪೨

(ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕೆ)

“ಅನುಗ್ರಹವಾದ”

,, ೧೨೨೨

“ಅಭಾಷಾಂತ ಸೂತ್ರ”

,, ೧೩೩೨

“ಪ್ರಯೋಜನ ಸೂತ್ರ”

,, ೧೩೩೯

9. “ದೀರ್ಘಸೂತ್ರಗಳು” ಅ. ೪, ಪಾ. ೪, ಸೂ. ೩೪; ಅ. ೫, ಪಾ. ೩, ಸೂ. ೪; ಅ. ೬, ಪಾ. ೨, ಸೂ. ೧೮

“ಅನೇಕಾರ್ಥ ಸೂತ್ರಗಳು”

ಅ. ೧, ಪಾ. ೨, ಸೂ. ೪-೫; ಅ. ೧೦, ಪಾ. ೨, ಸೂ. ೪೯

ಅನೇಕಾವೃತ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಸೂತ್ರಗಳು—

ಲಿಂಗದರ್ಶನಾಚ್ಚ .. ೨೫ ಸಲ

ತಥಾಚಾನ್ಯಾರ್ಥ ದರ್ಶನಂ .. ೧೪ ,,

ತಥೇತರಸಿ.ನ್ಯಾ .. ೪ ,,

10. ಮೋಹನಲಾಲ್ ಸ್ಯಾಂಡಲ್ :

Introduction to Pūrva Mīmāṃsā. (ಪುಟಗಳು viii—xi ನೋಡಿ.) “According to our text there are 890 Adhikarnas and 2,621 Sūtras in the present Mīmāṃsā.”

11. “ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ”, ಪುಟ ೧೧

“ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ” ,, ೮೯೫

12. “ಶಂಕರಭಾಷ್ಯ” ಪುಟ ೪೨೪ (ನಿರ್ಣಯಸಾಗರ ಮುದ್ರಣ)

13. “ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಸೂತ್ರ” ಶ್ಲೋಕ ೩೩

14. “ಸೂತ್ರಾರ್ಥೋ ವರ್ಣ್ಯತೇ ಯತ್ರ | ಪದ್ವೈಸ್ಸೂತ್ರಾನು ಕಾರಿಭಿಃ || ಸ್ವಪದಾನಿಚ ವರ್ಣ್ಯಂತೇ ಭಾಷ್ಯಂ ಭಾಷ್ಯವಿದೋ ವಿದುಃ ||”

15. ಉಪಕ್ರಮ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು ‘ಭಾಷ್ಯಾಂತರ ಕಾರೈಃ’ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ‘ಶಬರಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನರಾದ ದೇವಸ್ವಾಮಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ’ ಎಂದು ತೀರ್ಥಪಾದ ಮ. ಮ. ವೈದ್ಯನಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು, ಕುಮಾರಿಲರ ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ, ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ, “ಭಾಷ್ಯಾಂತರಕಾರೈಃ.”

16. (೧) ಅ. ೫, ಪಾ. ೪, ಅಧಿ. ೪ ಮತ್ತು ಪಾ. ೨, ಅಧಿ. ೨ ನೋಡಿ.

(೨) ತ್ರಯೋತ್ರಪಾಠಾಃ “ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ” ಪುಟ ೧೨೩

17. “శాబరభాష్య” పుట ౨౫, ౪౪౫, ౬౦౨

18. “శాబరభాష్య” ,, ౨౪, పాటలిపుత్ర
 ,, ౧౨, అశ్వశ
 ,, ౧౪౦, దేవానాంప్రియ
 ,, ౨౪౪, దేశిగళు, జనగళు
 ,, ౨౨౪, మేజ్ఞరు

(నుభవరీయస్య జ్యమినిగళి అ. ౧, పాద ౩, శూక్త ౨౦రల్లి
 జేరిదూరీ.)

19. “ఁకానుక్త దురుక్తనాం” చింతా యత్ర ప్రవర్తతే।

తద్గ్రంథం వాత్తికం ప్రాచీనం।

వాత్తికజ్ఞా మనిషిణః॥”

మ. మ. బృహత్పూర్వ విరూపాక్ష శాస్త్రిగళు :

అనందాశ్రమద శాబరభాష్యద ఁప్రేక్షాత, పుటగళు ౩-౪

20. “తంత్రవాత్తిక” పుట ౨౫౨, వాత్తికకారేణోక్తం

21. “శ్లోకవాత్తిక” ఁప్రేక్షాత, పుట ౪ :

“ప్రాయోజ్యేవ హి మిమాంసా లోకే లోకాయతీ
 కృతా॥ తామోస్తికసథి నేతుమయం యత్నః కృతీ
 మయా॥”

“తంత్రవాత్తిక” పుట ౧౪౪ :

“త్రయీ మార్గస్య సిద్ధస్య యేద్యత్కంత విరూధినః।
 అనిరాకృత్య తాన్ సర్వాన్ ధర్మశు(సి)ద్ధిర్నలభ్యతే॥”

22. మ. మ. వృద్ధనాథశాస్త్రిగళ “మిమాంసా కుమారిలభ్యుత్పత్తి”

ఎంబ లేఖనవన్న నోడి. మిమాంసా ప్రకాశ, I-1

పి. వి. కాణి, పూ. ఁ., పుట ౨౧ :

“ఏవంశ కుమారిలబ్ధాయోగ్యం క్రిస్త ఇత్యాఖ్య
 శకస్య సప్తమస్య శతకస్యాంతే ప్రాయః ప్రసిద్ధిమధిగతః
 స్వగ్రంథ రత్ననాం నిర్మాణేనేతి వక్తుం భవతి సుకరం”

23. (೧) ಶಂಕರವಿಜಯ : “ಇತ್ಯೂಚೇವಾಂಸಮಥ ಭಟ್ಟಕುಮಾರಿಲಂತ
ಮಿಶದ್ವಿಕಸ್ವರ ಮುಖಾಂಬುಜ ಮಾಹಮೌನೀ |
ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಕರ್ಮವಿಮುಖಾನ್ ಸುಗತಾನ್ನಿಹಂತುಂ
ಜಾತಂ ಗುಹಂ ಭುವಿ ಭವಂತಫುಹಂ ನು ಜಾನೇ ||” ೭-೧೦೬

(೨) ಪಿ. ವಿ. ಕಾಣೆ, ಪೂ. ಐ., ಪುಟ ೨೧

ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

1. “ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ” ಪುಟ ೩೭೦-೩೭೨
2. “ ” ” ೧೧೯೩
3. “ ” ” ೧೨೮೭
4. “ ” ” ೧೫೮೩
5. “ ” ” ೨೦೯೬
6. “ ” ” ೨೨೧೫

7. “ಜೈಮಿನೀ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾವಿಸ್ತರ”

ಶ್ಲೋಕಗಳು (ಉಪೋದ್ಘಾತ) ೧೧-೨೪

8. ಶ್ರೀ ಮೋಹನಲಾಲ್ ಸ್ಯಾಂಡಲ್ : “Introduction to
Purva Mimamsa”, pp. 10-12 ಮತ್ತು ಮ. ಮ. ಬ್ರಹ್ಮಶ್ರೀ
ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು: ಆನಂದಾಶ್ರಮದ ಶಾಬರಭಾಷ್ಯದ ಪೀಠಿಕೆ,
ಪುಟ ೪.

9. “ನ್ಯಾಯಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ” ಪುಟಗಳು ೧೫೫ರಿಂದ ೧೮೦
“ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ” ಅ. ೧, ಪಾ. ೩, ಸೂ. ೨೮

ವಿಮರ್ಶನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯ ಪುನಃ

1. ೧೦೩ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ೪ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿ:

- (a) The word Dharma is one of the most intractable terms in Hindu Theology Strictly speaking the concept-Dharma is untranslatable, though it has been rendered into English ordinarily as a religious code, sometimes as a summation of life's highest ideals and deepest convictions, often as a system of morality and right conduct, and generally as duty, yet in the original it carries its own atmosphere.

—A. S. N. WADIA, *The Message of Krishna*, 1934, pp. 17-18

- (b) The term Dharma stands for all those ideals and purposes, influences and institutions that shape the character of man both as an individual and as a member of society.

—RADHAKRISHNAN

- (c) Refer to Section (c) — *Dharma as impersonal principle in "Dharma and Society."*

—GUALTHERUS H. MEEs

2. ೧೦೩ನೆಯ ಪುಟ, ೬ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿ, ೨ನೆಯ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ನೋಡಿ.

3. “ಯಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಸಕಲ್ಯಾಣೋದಯಃ | ಯೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ
ಸ ಸಾಪ್ರೋದಯಃ ||” ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೪೦೦

- (ಅ) “ನಹಿದ್ಯಶಃ ಪುರುಷೋಽಸ್ಮಿ ಯೋಽವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯೇ ಫಲಂ
ನಕಾಮಯತೇ | ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಿಚೇತ್ | ತನ್ನ |
ತೇನಾಸ್ಯವಶ್ಯಂ ಪಾಪಕ್ಷಯ ಏಷಿತವ್ಯಃ | ತಸ್ಮಿನ್
ಸತಿಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಭಾವಾತ್ |”, ಇತ್ಯಾದಿ.....

ಟುಪ್ಪಟೀಕಾ, ಪುಟಗಳು ೧೪೦೦-೧೧

4. “ಧರ್ಮೇಚಾರ್ಥೇಚ ಕಾಮೇಚ ನಾತಿ ಚರಿತವ್ಯಮಿತಿ”

ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೩೬೦

5. “ತತ್ರ ಯಾವದ್ಧರ್ಮ ಮೋಕ್ಷಸಂಬಂಧಿ ತದ್ವೇದಪ್ರಭವಂ ।
ಯತ್ತ್ವರ್ಥಸುಖ ವಿಷಯಂ ತಲ್ಲೋಕ ನ್ಯವಹಾರ
ಪೂರ್ವಕಮಿತಿ ವಿವೇಕ್ತವ್ಯಂ ॥” ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ, ಪುಟ ೧೬೬
6. ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ೨ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿ.
7. ೧೦೩ನೆಯ ಪುಟ, ೫ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿ.
8. ೧೦೩ನೆಯ ಪುಟ, ೩ನೆಯ ಟಿಪ್ಪಣಿ ನೋಡಿ.
9. “ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ”, ಪುಟಗಳು ೨೦೬-೯.
10. “ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ”, ಪುಟಗಳು ೨೬-೩೯.
“ನ್ಯಾಯರತ್ನಾಕರ”, ಪುಟ ೪೦೦, “ಪ್ರಮಾಣಂ ಸತ್ತಾ
ಮಾತ್ರೇಣ ಇಂದ್ರಿಯವತ್ ಭಾವಮುಭಾವಂಚ ಗಯಯತಿ.”
11. “ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ”, ಪುಟ ೧೯೧:
“ಕರ್ಮಣಾ ಯೇನ ಕೇನೇಹ ಮೃದುನಾ ದಾರುಣೇನ ವಾ ।
ಉದ್ಧರೇದ್ಧೀನಮಾತ್ಮಾನಂ ಸಮರ್ಥೋ ಧರ್ಮಮಾಚರೇತ್ ।
ಧರ್ಮಶ್ಚ ಪೃಥಮಂ ತಾವತ್ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾತ್ಮಕೋಭವೇತ್ ।
ತತಸ್ತೇನ ವಿಶುದ್ಧಸ್ಯ ಫಲಾರ್ಥೋಽನ್ಯೋಽಭವಿಷ್ಯತಿ ॥”

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

1. “ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ”, ಪುಟ ೧೩೩
2. “ವಿಶ್ವಜಿನ್ಯಾಯ”, ಅ. ೪, ಪಾ. ೩, ಅಧಿ. ೭
3. “ಅಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣ”
ಅ. ೨, ಪಾ. ೧, ಅಧಿ. ೨ರ ಮೇಲಿನ ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ
4. “ಯಾಹಿಯಸ್ಯ ಶ್ರೂಯತೇ, ಸಾ ತಸ್ಯ ದೇವತಾಭವತಿ ।
ಶ್ರುತ್ಯಾಹಿ ದೇವತಾ ಗಮ್ಯತೇ, ನಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಭಿಃ”
ಶಾ. ಭಾ., ಪುಟ ೧೨೬೫
5. “ಟುಪ್‌ಟೇಕಾ” ಪುಟ ೧೩೫೬

6. (೧) “ಲಕ್ಷ್ಮೀಕೌಸ್ತುಭವಕ್ಷೇಪಂ ಮುದರಿಪುಂ ಶಂಖಾಸಿಕೌಮೋ
ದಧೀ ಹಸ್ತಂ. ವಂದೇ ಮುಕುಂದಂ ಮುದಾ ||”

(ಪಾರ್ಥಸಾರಥಿ ಮಿತ್ರರು, ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕ
ಇದರಮೇಲೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣರು ಏನು ಹೇಳುವರು ಎಂಬುದನ್ನೂ
ನೋಡಿ.)

(೨) “ಶ್ರೀಯಃ ಸಮೇದಿಶತು ಶಾಶ್ವತಿಕಂ ಮುಕುಂದಃ ||”

ಆಪ್ತಯ್ಯದೀಕ್ಷಿತರು, ವಿಧಿರಸಾಯನ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕ

(೩) “ಅನೇನ ಪ್ರೀಯತಾಂ ದೇವೋ

ಗೋವಿಂದೋ ಭಕ್ತವತ್ಸಲಃ”

[ಆಪದೇವರು ವಿವೇಕಾನಂದರ ನ್ಯಾಯಪ್ರಕಾಶ ಫಲಶ್ರುತಿ ಶ್ಲೋಕ,
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ (ಶಾಂಕರಭಾಷ್ಯ) ದೇವತಾಧಿಕರಣವನ್ನೂ, ನಿರುಕ್ತ
ಅಧ್ಯಾಯ VIIನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಿ.]

7. “ತ್ರಯೀಸ್ಯಸ್ತಂಧಾಃ | ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮೋಪಾಸನಾಚೇತಿ ||”

ವಿವೇಕಾನಂದರ ಅಧ್ಯಾಯವು

1. “ಶಾಬರಭಾಷ್ಯ”	.. ಪುಟ ೬೦ ಮುಂದಕ್ಕೆ
2. “ಆತ್ಮವಾದ”	.. ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ
3. “ಸಂಬಂಧಾಕ್ಷೇಪವಾದ”	.. ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ
4. “ಮೋಕ್ಷವಾದ”	.. ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ
5. “ಚಿತ್ರಾಪರಿಹಾರವಾದ”	.. ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ
6. “ಆತ್ಮವಾದ”	.. ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ
7. “ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ”	
8. “ಮೋಕ್ಷವಾದ”	.. ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ

ಆರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

1. “ವಿಷಯೋ ವಿಶಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸ್ತಥೋತ್ತರಃ |
ಪ್ರಯೋಜನಂ ಸಂಗತಿಶ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇಽಧಿಕರಣಂ ಸ್ಮೃತಂ ||”
ಕಾರಿಕಾ
2. “ಜೈಮಿನೀ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾವಿಸ್ತರ”
ಉಪೋದ್ಭೂತ ಶ್ಲೋಕಗಳು, ೨೭-೯
3. “ಭಾಷ್ಯ” ಅಧ್ಯಾಯ ೧, ಪಾದ ೧, ಅಧಿಕರಣ ೪
4. “ಭಾಷ್ಯ” ಅ. ೪, ಪಾ. ೧, ಅ. ೫-೬
5. “ಭಾಷ್ಯ” ಅ. ೩, ಪಾ. ೨, ಅ. ೨
6. “ಭಾಷ್ಯ” ಅ. ೬, ಪಾ. ೩, ಅ. ೯
7. “ಭಾಷ್ಯ” (ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ) ಪುಟ ೧೦೫
8. “ನತ್ವತ್ರ ಕಶ್ಚಿದ್ವೇದವಾಕ್ಯಾರ್ಥೋ ವಿಚಾರ್ಯತೇ”
ಶಾಸ್ತ್ರದೀಪಿಕಾ, ಪುಟ ೧೨
9. “ಭಾಷ್ಯ” (ವಾರ್ತಿಕ) ಪುಟ ೧೬೬
10. (ಅ) “ವೇದಸ್ಯ ಇದಾನೀಂ ಸಮಸ್ತಸ್ಯ ವಿಧ್ಯರ್ಥವಾದ ಮಂತ್ರ
ನಾಮಧೇಯಾತ್ಮಕಸ್ಯ” ತಂತ್ರವಾರ್ತಿಕ, ಪೀಠಿಕೆ, ಪುಟ ೧೦೫
(ಆ) “ಸ ಚ ವೇದೋ ವಿಧಿಮಂತ್ರ ನಾಮಧೇಯ ನಿಷೇಧಾರ್ಥ
ವಾದಾತ್ಮಕಃ” ಮೀಮಾಂಸಾ ನ್ಯಾಯ ಪ್ರಕಾಶ, ಪುಟ ೨
11. “ಶ್ರುತಿಶ್ಚಬ್ದಶ್ಚವಣಂ |....ಲಿಂಗಂ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಾಭಿಧಾನ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ |..... ಸಂಹತ್ಯ ಅರ್ಥಮುಭಿದಧತಿ ಪದಾನಿ
ವಾಕ್ಯಂ” ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೮೨೪
“ಕರ್ತವ್ಯಸ್ಯ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾಕಾಂಕ್ಷಸ್ಯ ವಚನಂ ಪ್ರಕರಣಂ”
ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೮೫೧
“ಅನೇಕಸ್ಯಾಮ್ನಾಯಮಾನಸ್ಯ ಸಂನಿಧಿವಿಶೇಷಾಮ್ನಾನ
ಮಾತ್ರಂ ಹಿ ಕ್ರಮಃ” ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೮೫೫
“ಲೌಕಿಕಶ್ಚ ಶಬ್ದಃ ಸಮಾಖ್ಯಾ” ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೮೫೬
“ಏತಸ್ಯಚ ವಿಧೇಃ ಸಹಕಾರಿಭೂತಾನಿ ಪಟ್ರಮಾಣಾನಿ ಶ್ರುತಿ,
ಲಿಂಗ, ವಾಕ್ಯ, ಪ್ರಕರಣ, ಸ್ಥಾನ, ಸಮಾಖ್ಯಾ ರೂಪಾಣಿ.. ತತ್ರ
ನಿರಪೇಕ್ಷೋರವಶ್ಯುತಿಃ |”
ಮೀಮಾಂಸಾ ನ್ಯಾಯ ಪ್ರಕಾಶ, ಪುಟ ೧೫

- “ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಲಿಂಗಂ” ಮೀ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೧೭
 “ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರೋ ವಾಕ್ಯಂ” ಮೀ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೧೯
 “ಉಭಯಾಕಾಂಕ್ಷಾ ಪ್ರಕರಣಂ” ಮೀ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೨೦
 “ದೇಶಸಾಮಾನ್ಯಂ ಸ್ಥಾನಂ” ಮೀ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೩೧
 “ಸಮಾಖ್ಯಾ ಯೋಗಿಕಶಬ್ದಃ” ಮೀ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೩೪

[ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಿಶದವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವವರು ಭಾಷ್ಯ, ಅಧ್ಯಾಯ ೩, ಪಾದ ೩, ಅಧಿ. ೧-೭ ನೋಡುವುದು.]

12. “ಪ್ರಯೋಗ ಪ್ರಾಶುಭಾವಬೋಧಕೋ ವಿಧಿಃ ಪ್ರಯೋಗವಿಧಿಃ..
 ತತ್ರ ಚ ಸಟ್ ಪ್ರಮಾಣಾನಿ - ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥಪಾಠಸ್ಥಾನ ಮುಖ್ಯ
 ಪ್ರವೃತ್ತಾಖ್ಯಾನಿ” ಮೀ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೩೭
 “ತತ್ರ ಕ್ರಮಪರಂ ವಚನಂ ಶ್ರುತಿಃ..ಯತ್ರತು ಪ್ರಯೋಜನ
 ವಶೇನ ನಿರ್ಣಯಃ ಸ ಅರ್ಥಕ್ರಮಃ ಪದಾರ್ಥಾವಬೋಧಕ
 ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಯಃ ಕ್ರಮ ಸ ಪಾಠಕ್ರಮಃ
 ಸ್ಥಾನಂ ನಾಮೋಪಸ್ಥಿತಿಃ |”
 “ಪ್ರಧಾನಕ್ರಮೇಣ ಯೋಸಂಗಾನಾಂ ಕ್ರಮ ಆಶ್ರೀಯತೇ
 ಸ ಮುಖ್ಯಕ್ರಮಃ”
 “ದ್ವಿತೀಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಪ್ರಥಮಾನುಷ್ಠಿತ ಪದಾರ್ಥ
 ಕ್ರಮಾದ್ಯಃ ಕ್ರಮಃ ಸ ಪ್ರವೃತ್ತಿಕ್ರಮಃ”
 13. “ಫಲಸ್ವಾಮ್ಯ ಬೋಧಕೋ ವಿಧಿರಧಿಕಾರವಿಧಿಃ”
 ಮೀ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೪೩
 14. “ವಿಧಿರತ್ಯಂತಮಪ್ರಾಪ್ತೇ ನಿಯಮಃ ಪಾಕ್ಷಿಕೇ ಸತಿ |
 ತತ್ರಚಾನೃತ್ಯತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಾ ಪರಿಸಂಖ್ಯೇತಿಗೀಯತೇ ||”
 ಕಾರಿಕಾ
 15. “ನಾಮಧೇಯಾನಾಂ ವಿಧೇಯಾರ್ಥ ಪರಿಚ್ಛೇದಕತಯಾ
 ಸರ್ಥವತ್ತ್ವಂ” ಮೀ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೪೮

16. “ಅನರ್ಥ ಹೇತುಕರ್ಮಣಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಿಕರ
ತ್ವೇನ ನಿಷೇಧಾನಾಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಾನುಬಂಧಿತ್ವಂ ||”

ಮಾ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೬೦

“ಪರ್ಯುದಾಸಸ್ಯ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಪದೇನ ನಚ್ಛಾ||
ಪ್ರತಿಷೇಧಸ್ಯ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಯತ್ರೋತ್ತರಪದೇನ ನಚ್ಛಾ||”

ಕಾರಿಕಾ

17. “ಯೇನ ವಿಧೀಯತೇ ತಸ್ಯ ವಾಕ್ಯ ಶೇಷೋರ್ಥವಾದ
ಇತ್ಯುಕ್ತಂ|”

ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೧೪೫ ; ಅದರಮೇಲಿನ ವಾರ್ತಿಕವನ್ನೂ ನೋಡಿ.

18. “ಭಾಷ್ಯ” ಪುಟ ೧೫೫

19. “ಭಾಷ್ಯ” (ವಾ) ಪುಟ ೧೫೫

20. “ಭಾಷ್ಯ” (ವಾ) ಪುಟ ೧೫೬

21. “ಭಾಷ್ಯ” (ವಾ) ಪುಟ ೨೦೮

ಏಳನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವು

1. (ಅ) “ಯ ಏವ ಲೌಕಿಕಾಶ್ಯಬ್ದಾಸ್ತ ಏವ ವೈದಿಕಾಸ್ತ ಏವೈ
ಷಾಮರ್ಥ ಇತಿ” ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೨೯೧

(ಆ) “ಲೋಕೇರ್ಥಲಕ್ಷಣಸ್ಸಂವ್ಯವಹಾರಃ.... ಇಹತು
ವೇದೇ ಶಬ್ದಲಕ್ಷಣಃ” ಭಾಷ್ಯ, ಪುಟ ೭೨೫

2. “ಭಾಷ್ಯ” ಅಧ್ಯಾಯ ೧, ಪಾ. ೪, ಅಧಿ. ೧೨ ಮತ್ತು ಅ. ೩,
ಪಾ. ೨, ಅಧಿ. ೧ ನೋಡಿ.

3. “ಭಾಷ್ಯ” ಅ. ೧, ಪಾ. ೩, ಅಧಿ. ೫

4. “ಭಾಷ್ಯ” ಅ. ೧, ಪಾ. ೩, ಅಧಿ. ೮

5. “ಭಾಷ್ಯ” ಪುಟ ೨೨೭

6. “ಭಾಷ್ಯ” ಅ. ೧, ಪಾ. ೧, ಅಧಿ. ೭

7. “ಭಾವನಾ ನಾಮ ಭವಿತುರ್ಭವನಾನುಕೂಲೋ ಭಾವಕ
ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷಃ ||” ಮಾ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೧

೮. “ಕಾ ಇಯಂ ಶಾಬ್ದೀ ಭಾವನಾ? ಪುರುಷ ಪ್ರವೃತ್ತ್ಯನು
ಕೂಲೋ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷಃ, ಇತ್ಯಾದಿ”

ಮಿ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೬೯

“ಪ್ರಯತ್ನ ಏವ ಆರ್ಥಿಭಾವನಾ... ಅನ್ಯೋತ್ಪಾದಾನು
ಕೂಲೋ ವ್ಯಾಪಾರ ಆರ್ಥಿಭಾವನಾ”

ಮಿ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೭೩

೯. “ತಸ್ಯಾಶ್ಚ (ಆರ್ಥಿಭಾವನಾಯಾಃ) ಭಾವ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ
ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಭಾವ್ಯತ್ವೇನ ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ | ಕರಣಾಕಾಂಕ್ಷಾಯಾಂ
ಯಾಗಾದಿಃ ಕರಣತ್ವೇನ ಸಂಬಂಧ್ಯತೇ | ಪ್ರಯಾಜಾದಯಃ
ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾತ್ವೇನ” ಮಿ. ನ್ಯಾ. ಪ್ರ., ಪುಟ ೭೩

BIBLIOGRAPHY

1. *Śābara Bhāṣya*
(With *Prabhā, Tantra*
Vārtika and Tūptikā) .. Anandāsrama Edition
2. *Jaimini Nyāyamālā-*
Vistara .. "
3. *Nyāya Sūtra-Vātsyāyana*
Bhāṣya .. "
4. *Darśa Purna Māsa*
Prakāśa .. "
5. *Kātyāyana Śrauta Sūtra* .. "
6. *Ślōka Vārtika* .. Benares Edition
7. *Vidhi Rasāyana* .. "
8. *Mīmāṃsānukramaṇi* .. "
9. *Śāstra Dīpikā* .. Nirṇaya Sāgara Edition
10. *Brahma Sūtra-Śankara*
Bhāṣya .. "
11. *Mīmāṃsā Nyāya Prakāśa* .. "
12. " .. Prof. Edgerton
13. *Indian Philosophy* .. Prof. Dasagupta
14. " .. Sir Radhakrishnan
15. *Outlines of Indian*
Philosophy .. Prof. Hirianna
16. *Karma Mīmāṃsā* .. Dr. A. B. Keith
17. *Introduction to*
Pūrva Mīmāṃsā .. Mohanlal Sandal
18. *Śābara Bhāṣya*
(Translation) .. Sir Ganganatha Jha
19. *Prabhākara Mīmāṃsā* .. "
20. *Pūrva Mīmāṃsa Itihya* .. P. V. Kane

Etc., Etc.

ಪ್ರಾರ್ಥನಾ

..ವಿದ್ವಾಂಸೋಽನುಗೃಹ್ಯಂತು ಚಿತ್ತಶ್ರೋತ್ರೈಃ ಪ್ರಸಾದಿಭಿಃ |
ಸಂತಃ ಪ್ರಣಯಿವಾಕ್ಯಾನಿ ಗೃಹ್ಯಂತಿ ಹ್ಯನಸೂಯವಃ ||

ನಚಾತ್ರಾತೀವ ಕರ್ತವ್ಯಂ ದೋಷದೃಷ್ಟಿಪರಂ ಮನಃ |
ದೋಷೋ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ತಚ್ಚಿತ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ ||

ಕುತೋ ವಾ ಗೃಹ್ಯತೇ ದೋಷಂ ಸೂರಯೋ ಮದ್ವಿಭೋಕ್ತಿಷು |
ನೇಷ್ಯತೇ ಯಃ ಪರಸ್ಥೋಽಪಿ ಸ ಸ್ವಯಂ ಗೃಹ್ಯತೇ ಕಥಂ ||

ನಿದೋಷತೈವೈಕವಾಕ್ಯತ್ವಂ ಕ್ವ ವಾ ಲೋಕಸ್ಯ ದೃಶ್ಯತೇ |
ಸಾಪವಾದಾ ಯತಃ ಕೇಚಿನ್ಮೋಕ್ಷಸ್ವರ್ಗಾವಪಿ ಪ್ರತಿ ||

..... |

ನ ಹಿ ಸದ್ವರ್ತುನಾ ಗಚ್ಛನ್ ಸ್ವಲಿತೇಷ್ಟಪ್ರಪೋದ್ಯತೇ ||

..... |

ವಾಗ್ವೃತ್ತಿರಲ್ಪಸಾರಾಪಿ ಶ್ರದ್ಧಧಾನಸ್ಯ ಶೋಭತೇ ||

—ಶ್ಲೋಕವಾರ್ತಿಕ

ದೇವುಡು ಬರೆದ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಮಕ್ಕಳಿಗೆ

ಗಣೇಶನ ಕಥೆ
ಅಪಾಯ ಉಪಾಯ
ಮಂಗಪ್ಪಾಜಿ ಪುರಾಣ
ಬುದ್ಧಿಯ ಕಥೆಗಳು
ಚಿತ್ರವ್ಯಾಕರಣ, ಇತ್ಯಾದಿ

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ

ದೇವುಡು ಕಥೆಗಳು
ದೇಶಾಂತರದ ಕಥೆಗಳು
ಕಳ್ಳರ ಕೂಟ ಮತ್ತು ಇತರ ಕಥೆಗಳು
ಮಯೂರ
ಅಂತರಂಗ
ಸಾವಿತ್ರಿ, ಇತ್ಯಾದಿ

ಹಿರಿಯರಿಗೆ

ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ
ಸುರಭಿ
(ಮೇಘಸಂದೇಶ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)
ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ
ಕರ್ಣಾಟಕ ಶಿಕ್ಷಾ, ಇತ್ಯಾದಿ

LIBRARY
SRI RAMAKRISHNA ASHRAMA
BANGALORE-19.